KULTURA SEĆANJA: KO JE HEROJ 1914. | ZAKON O RADU: ENDEMSKI STRAH

BiH 3.50 BAM; Hrvatska 19 HRK; Makedonija 150 MKD; Crna Gora 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Austria, Greece 3.00 EUR; Germany 3.50 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 200 RSD

01164
9 770353 802002

VREME

broj 1201
9. januar 2014.

Ličnost godine: Branko Kukić

NEMA RAZLOGA ZA OPTIMIZAM

"Holcim Awards pokriva čitav spektar održivosti. Takmičenje se bavi društvenim i kulturnim aspektima, urbanim planiranjem, i minimiziranjem potrošnje resursa."

Werner Sobek, direktor. Institut za lake konstrukcije i konceptualni dizajn, Univerzitet u Štutgartu, Nemčka. Član globalnog Holcim Awards žirija 2012.

Četvrti međunarodni ciklus Holcim Awards takmičenja za projekte održive izgradnje. Nagrada iznosi 2 miliona USD.

OPEN NOW FOR ENTRIES
www.holcimawards.org

Renomirani tehnčki univerziteti vode nezavisne žirije u pet regiona sveta. Oni procenjuju projekte u poodmakloj fazi dizajna na osnovu "ciljnih pitanja" za održivu izgradnju i dodeljuju nagrade za vizionarske ideje mladih profesionalaca i studenata. Saznajte više o takmčenju na www.holcimawards.org.

Holcim Avards je inicijativa Holcim Fondacije za održivu izgradnju sa sedištem u Švajcarskoj. Podržana je od strane Holcima i njegovih kompanija i filijala u oko 70 zemalja, uključujući i Holcim Srbiju. Holcim je jedan od vodećih svetskih snabdevača cementa i agregata.

Holcim awards
for sustainable construction

VREME

BROJ 1201
9. januar 2014.

04 Intervju: Branko Kukić, ličnost godine

16 Ekonomija i zakonodavstvo: Endemski strah od promena ili odbrana privilegija

20 Suđenje Šešelju u Hagu: Početak ili kraj

22 Intervju: Živorad Vasić, generalni direktor hotela Crowne Plaza Beograd

26 Nus pojave: Bonton za početnike i pipanje za šlajpik

28 Kultura sećanja: Ko je heroj 1914.

34 Slovo o ontologiji: Diskretni šarm posebnosti

39 Lisica i ždral: Otvoreno pismo

KULTURA

40 Izložba: Detinjstvo i polovna budućnost

42 Intervju: Tijana Kojić, umetnica

44 Poezija: Povratak u pređašnje stanje

46 Roman: "Trunje"

47 Knjige: Rječnik kak se šika

49 TV manijak: Par-nepar

SVET

50 Predvečerje ZOI: Bombaška strana medalje

54 Mihael Šumaher: U zoni sumraka

56 M. T. Kalašnjikov: Jedan čovek i jedna puška

60 Himalaji: Ja na vrhu ili ko me je terao

MOZAIK

64 Džeremi Klarkson: Heroj političke nekorektnosti

68 Poreklo čoveka: Kameni gen

72 Muzej hleba u Pećincima: Pogled u tradiciju

74 Reagovanje: Čovek za svačija vremena

75 Navigator: Sedam saveta za preživljavanje na društvenim mrežama

76 Strip: Vićenca

78 Vreme uživanja: Kujna

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnik glavnog urednika
Aleksandar Ćirić

sekretarijat
Mirjana Kalezić

redakcija
Dejan Anastasijević, Aleksandar Anđić (foto), Muharem Bazdulj, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić, Zora Drčelić, Jovan Dulović, Slobodan Georgijev, Jovana Gligorijević, Nebojša Grujičić (kultura), Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Zoja Jovanov, Tatjana Jovanović, Slobodan Kostić, Jasmina Lazić, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milovan Milenković, Milan Milošević, Tamara Nikčević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Momir Turudić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Marija Vidić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Vesna Srbinović, Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
korektori: Ana Ćuk, Marija Halupka, Stanica Milošević;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Ivana Smolović;
daktilograf: Zorica Nikolić

internet izdanje
www.vreme.com
Marija Vidić (urednica)
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa
Rotografika, Subotica

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično.

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Bilo je gotovo izvesno da će suđenje Šešelju 30. oktobra i konačno dobiti epilog, a sada izgleda kao da je priča tek počela

PIŠE: IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Međunarodna sportska takmičenja su odavno potencijalna meta terorista. Da su to postale i Zimske olimpijske igre u Sočiju 2014. pokazali su pred Novu godinu bombaški napadi u Volgogradu, pa olimpijska baklja osvetljava socijalnu i etničku dramu ruskog društva, kao i stare i nove korene terorizma

PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

Ne ubija brzina, već trenutno zaustavljanje

PIŠE: ALEKSANDAR ĆIRIĆ

Na naslovnoj strani: Branko Kukić
Foto: A. Anđić

Intervju: **Branko Kukić, izdavač, urednik, pisac**

Nema razloga za

Branko Kukić, pisac i urednik časopisa i izdavačke kuće "Gradac" iz Čačka, izabran je za ličnost godine većinom glasova članova uredništva nedeljnika "Vreme". Kriterijum za nagradu je, kao i prethodnih godina, pozitivan doprinos unapređenju društvenih institucija u javnom interesu. Kolegijum nedeljnika "Vreme" smatra da je Branko Kukić kao urednik "Gradca", koji upravo slavi četrdeset godina postojanja, održao i nastavio kulturnu misiju pokazujući da se vrhunska kultura može stvarati u kontinuitetu, bez obzira na spoljašnje okolnosti. Kukić već četiri decenije demonstrira da je tako nešto moguće raditi izvan glavnih kulturnih centara i dominantne kulturne matrice, i bez podilaženja trendovima i neukusu, ostavljajući dragocen i neizbrisiv trag u srpskoj kulturi

optimizam

fotografije:
Aleksandar Anđić

“Uzroke srpskog pada vidim u jednom nezrelom, bandoglavom i sebičnom društvu, društvu koje dva veka nije uspelo da se uspostavi i da napreduje u bilo kom pravcu. Ovde su državna rukovodstva za ova dva veka više ličila na skup ludaka, a narod je postao sitničav, neiskren, nezbrinut, pun mržnje i odsustva smisla za drugog i za drugačije, narod pod raznim varijantama bensedina. Države kao što je ova nemaju nikakvog smisla, svrhe, značaja i perspektive u svetu. To je razlog što nas ne uvažavaju i ne priznaju. Da nesreća bude veća, ovde su se bili naklatili i komunisti koji su upropastili sve čega su se dotakli. Prosto je neverovatno šta se sve ovde sručilo i survalo. Zbog toga sam ubeđen da izlaza nema, jer ovaj narod se ne obuva u istoj pameti. Ovde pamet uglavnom služi za muvanje, mračne poslove, sulude ideje, i za zajebanciju. Budući da je Srbija u odnosu na razvijeni evropski svet na samom dnu, ako bi kojim čudom i krenula u nekom dobrom pravcu, kada dođe na pristojan nivo, ko zna da li će svet postojati u ovom stanju, i da li će uopšte postojati”

Godine 1991, sumirajući dotadašnje izdavačko-uredničko iskustvo i anticipirajući vremena koja dolaze, Branko Kukić je u stotom broju časopisa “Gradac” napisao programski tekst pod naslovom “Odakle dolazimo? Ko smo? Kuda idemo?” U njemu je izneo razloge i ciljeve onoga što radi:

“1. U konfuznim, mračnim i teskobnim vremenima pojačava se čovekova potreba za simboličkim izražavanjem, kao jedan vid zatvaranja i zaštite duhovnog integriteta. Sudeći po tome, moram da priznam da ovih sto brojeva ‘Gradca’ gledam simbolično: vidim ovu stotinu kao izvestan gutembergovski mikrokosmos u makrokosmosu kulture jednog naroda, kao malu celinu u okviru jedne velike, doduše još maglovite, celine, a ta pretpostavka sama po sebi podrazumeva kreativnu »

individualnost, što je pouzdan znak kulture zaokruženosti, koja je, u ovakvim vremenima, pobeda jedne jasne ideje, uspon jednog načina mišljenja, i podvig ukusa manjine u odnosu na neukus većine.

2. Ako pogledamo oko sebe i upitamo se šta je srpska provincija, u periodu vladavine komunizma, dala srpskoj kulturi, sem onih brojnih pojedinaca koji su iz te provincije pobegli u metropole, biće nam dovoljni i prsti na rukama da prebrojimo ona ostvarenja i one ideje koji su imali širi značaj u kulturi ovog naroda. Srpska provincija je prostor koji je ostavljen – ostavljen i zaboravljen – prosečnima i onima ispod njih, uprkos činjenici da kulturu stvaraju najumniji i najdarovitiji. Zbog toga je srpska kultura sva u lomovima.

3. Osnovni pokretač napretka, kako duhovnog tako i ekonomskog, jeste hijerarhija vrednosti. Kako totalitarna društva odbacuju svaku hijerarhiju osim hijerarhije vlasti, u takvim društvima nikada nije postojao kvalitativni kontinuitet u kulturi. Zbog toga što su oni koji su svojim sposobnostima najpozvaniji da formiraju duhovne vrednosti bili u senci hijerarhije vlasti, u našoj kulturi ima više kiča nego u drugim kulturama. Kič je u ekspanziji tamo gde pravila ne određuju inventivni pojedinci, već mase, koje ne poseduju obrazovanje, nemaju razvijen ukus i ne dosežu do ontološkog, odnosno metafizičkog, što je preduslov svim velikim umetničkim delima. Na našim prostorima nesumnjivo vlada čovek-kič. Jedan slavni teoretičar kiča je rekao da 'čovek lošeg ukusa utiskuje svoj loš ukus u dela koja sluša, čita ili gleda'.

4. Izraz *kultura* izveden je iz reči *kult*, dakle od sakralnog, a koje postoji još od formiranja čovekove samosvesti. Samim tim, kultura jednog naroda podrazumeva 'sveto predanje', duhovno iskustvo svih predaka, a ona je sećanje koje nas, što dalje seže u prošlost, više oplemenjuje i štiti od istorijskih potresa i duhovnih kriza. Vandalsko rušenje prošlosti, koje je doživeo naš narod, i njeno ponovno megalomansko i nekritičko afirmisanje na prečac, potpomognuto političkom zloupotrebom i paranojom, dovodi nas – u ovim vremenima – do opasnosti da, s jedne strane, zauvek izgubimo, u ovoj pomahnitalosti, ono što je najdragocenije u našoj prošlosti, i da, s druge strane, izgubimo i korak sa sadašnjošću i realnošću. Živimo, dakle, u duhovnom somnabulizmu!

5. Put u budućnost mora biti zasnovan na afirmaciji najboljih i najumnijih, a to će se dogoditi samo onda kada se uspostavi hijerarhija vrednosti, na kojoj se temelji čitava kulturna istorija čovečanstva, čitava priroda i vasceli kosmos. Sve ostalo je ideološka opscena i prevara. Sve ostalo je malograđansko liptanje i tupoglavost. Ne zaboravite, večnost curi na sve strane okolo, zaobilazeći nas zatvorene u Vavilonsku kulu totalne pometnje.

6. 'Gradac' je pokušaj da se prevaziđe provincijalan način mišljenja, da se uspostavi hijerarhija vrednosti, i da se poštuje sveta prošlost. Čitav naš dosadašnji rad zasnivao se na ovom zavetu, na ovom našem trojstvu, uz povremene promašajegrehe. Znatan broj čitalaca – taj naš mali svet – koji smo pridobili uz časopis i uz Biblioteku 'Alef', bila je dobra reakcija na ovakvo duhovno opredeljenje. To je jedini pouzdan znak da smo uspeli. Verujemo da je naš primer kakav-takav putokaz za jedno novo osećanje u našoj kulturi, u kulturi u kojoj će temelj biti duhovnost, inteligencija, imaginacija i snoviđenje."

Od vremena kada su ove rečenice napisane prošlo je punih dvadeset tri godine, a pod uredničkom rukom Branka Kukića izašlo je još devedeset brojeva časopisa "Gradac" i dvestotinjak dragocenih knjiga objavljenih u različitim "Gradčevim" i drugim edicijama. Sve se u međuvremenu promenilo, državni, društveni i kulturni okvir – sve izuzev pozicije i uloge "Gradca" definisanih ovim tekstom. Takvu poziciju Branko Kukić je, bez obzira na spoljne okolnosti, sve ovo vreme strpljivo, uporno i tvrdoglavo branio, verujući u ono što radi i ne očekujući ništa zauzvrat. "Moj san je bio da 'Gradac' bude časopis koji će čitati slobodni ljudi, dakle *ličnosti*", kazao je Kukić jednom prilikom. Izborom Branka Kukića za ličnost godine, "Vreme" skreće pažnju da uprkos opštem moralnom, političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom sunovratu, u našoj sredini postoje, istina sve ređi i sve usamljeniji, pojedinci koji u tom sunovratu ne saučestvuju, ne podilaze osrednjosti, i koji, uprkos svemu, pokušavaju da sačuvaju dignitet svog poziva zahtevajući od onih kojima se obraćaju da budu "slobodni ljudi, dakle *ličnosti*". Branko Kukić je jedan od njih.

"VREME": "Gradac" izlazi evo već četrdeset godina. Možete li da uporedite današnji društveni i kulturni kontekst i onaj u kome se "Gradac" pojavio 1974?

BRANKO KUKIĆ: Tada su se neke stvari pokretale i osnivale, a danas se ukidaju i gase. To je posledica zastrašujuće snage primitivizma u svakom obliku vlasti: u njoj je sve sami mutljag i prostak. Mislim da je u onoj državi i, uopšte, u onom kakvom-takvom sistemu bilo više pravila i reda. Čini mi se da su tada umetnost i kultura ljudima bili značajni, da je jedan sloj stanovništva u tome pronalazio smisao. Među mladima se slušala i svirala bolja muzika koja je menjala svest i svet, pred bioskopima su radili tapkaroši, u kafanama se skupljao šarmantan i duhovit svet, bilo je milina kada na ulici sretneš nekog umetnika... Danas kada vidim u daljini pojedine pisce ili slikare, ja šmugnem u podzemni prolaz... Hoću da kažem da ima malo interesantnog sveta. Kad želiš da sretneš nekog zanimljivog čoveka, moraš da zakažeš. Mi danas živimo u potpunom rasulu – umnom, moralnom i ekonomskom. Najveći krivci za to su političari: ljudi treće klase koji su se nekim trikom, koji nismo u trenutku ukapirali, dokopali vlasti, sve pod firmom demokratije... Moj je utisak da su ondašnji ljudi na vlasti imali barem izvesnih skrupula.

Verovatno da su im razne udbe ulile strah, pa su morali da poštuju neki red. Prođeš pored njih, a oni zbog nečega drhte... Sećam se iz onih godina kada je jednom prilikom u Čačku gostovalo Crnogorsko narodno pozorište sa predstavom *Predstava se odlaže*, i kada je dva sata pred početak – a karte su bile rasprodate – ondašnjem direktoru Doma kulture, gde se predstava igrala, neko od osoblja u prolazu rekao: "Predstava se odlaže", a on se okrenuo i zapretio: "Ko odlaže? Nemoj da vam jebem majku." Ali sutradan si mogao da mu predložiš isto neku takvu "predstavu", i on bi to prihvatio sa poverenjem. Hoću da kažem da kultura više nije stvar poverenja; a to je u toj oblasti broj dva. Broj jedan su, naravno, kreativnost i čudo.

A kada biste uporedili izdavačku scenu tada i danas?

Tada su u državnim izdavačkim kućama sedeli obrazovani ljudi, vrhunski pisci i naučnici, a danas knjige izdaju nedefinisane osobe. Svojevremeno su dvojicu izdavača uhapsili zato što su paralelno sa knjigama prodavali "čudotvorne" čajeve, praškove i tekućine. Podsećaju me na one volšebne tipove sa drangulijama i preparatima iz slavnih vesterna. Danas je u izdavaštvu osnova zaraditi pare, tada je ideja bila širiti kulturu. Promenio se i odnos prema literaturi, a i sama literatura. Svet je preplavljen lakom književnošću čiji je cilj da širi što više beznačajnosti, zabave i spektakla. Uputstvo je: "Pročitaj i zaboravi pre nego što si počeo da čitaš". Gi Debor i situacionisti su još pre pedeset godina govorili da mi živimo u društvu spektakla. S druge strane, čitava savremena umetnost se sve manje bavi suštinom, a sve više pitanjima svakodnevice. A svakodnevica je postala banalna, liči na prezasićen rastvor. Svet leluja na površini bez smisla i cilja. Jedini cilj je trošiti novac. Bankarski sistem diktira svetom. Zbog toga mislim da je danas opljačkati i prevariti banku sveta i moralna obaveza svakog čestitog čoveka.

Ni relevantni časopisi za kulturu u Srbiji skoro da ne postoje. Da li je to zbog odsustva institucionalne podrške ili zbog nedostatka ideje čime bi u današnje vreme časopisi za kulturu uopšte služili?

Ne može se reći da ne postoje, ali su uglavnom neinteresantni i neintrigantni, što je jedna od posledica krize stvaralaštva. Prisutno je i potpuno odsustvo koncepcije: oko časopisa su okupljene male interesne grupe ili nekompetentni ljudi. A u umetnosti postoje izuzetne teme, pojave i ličnosti koji su ovde nepoznati. Moram priznati da je zavladala i kriza radoznalosti. Za značajne umetnike se proglašavaju minorni likovi, a to je posledica delovanja raznih klanova. Kao što su političari upropastili društvo, tako su samoproglašeni umetnici upropastili umetnost. Ko se seća časopisa kao što u bili "Delo", "Savremenik" ili "Književnost", ili ko čita ovovremeno "Pismo" (koje je osnovao i uređivao Raša Livada), "Istočnik" i "Poeziju" (koje je osnovao i uređuje Milutin Petrović), videće u njima sistem, ideju i razlog. Milan Vlajčić je svojevremeno rekao da danas većinu časopisa u Srbiji "uređuje poštar". A u vezi sa važnošću časopisa podsetiću na naše "Letopis Matice srpske", "Venac", "Srpski književni glasnik", "Misao", ili na "La Nouvelle revue françaises" (urednici su bili Žan Polan i Andre Žid), "Les Temps modernes" (urednik Sartr), "Les Lettres nouvelles" (urednik Moris Nado), na "Encounter" (sa idejama pesnika Stivena Spendera) ili današnji "Le Magazine littéraire", a da ne govorimo da u svetu svi veliki i uticajni dnevni listovi i nedeljnici, koji kreiraju duh vremena, imaju dodatke za književnost i kulturu. Iz časopisa su uvek dolazila najvažnija dela jedne kulture.

Kada ste 1985. godine pokrenuli ediciju "Alef", već prvi naslovi objavljeni u njoj jasno su ukazivali na Vaš urednički senzibilitet. Prva knjiga bile su Borhesove *Jeretičke lekcije*, za njom su sledili Beket, Sioran, Jung, Genon, Ortega i Gaset, Solovjov... Čime ste se rukovodili pri izboru ovih knjiga i autora?

Mene su interesovali pre svega autori koji se bave suštinom. Dok se ne pojmi suština, neće moći da se shvati čovekova psiha, neće moći da se odgonetnu umetnost, mitovi i religije, neće se osetiti njihova snaga i poruka, ne mogu se otkriti njihove tajne, čovek neće moći da se *približi*, dremaće negde pored Velikog Puta. Pogotovo neće biti razumljive društvene pojave, promene i kretanja. Neće se uhvatiti pravac, a zaobilazno kretanje će se (što je za pametnog čoveka, inače, uzbudljivo!) pretvoriti u lutanje pustinjom. U tom slučaju živećemo u društvu bez cilja. A takvo je naše društvo – skup skitača, opsenara, gatara, ajduka – sve sami probisvet. Da bi jedno društvo funkcionisalo, potrebno je da određeni procenat ljudi shvati suštinu. Ti ljudi će s vremenom formirati društvene slojeve sposobne da usmere one koji se zovu masa, rulja i gomila. Mi smo očigledno društvo rulje, jer vidimo, primera radi, da ta rulja ne ume ni da glasa, dakle da se bavi svojom sudbinom, nego glasa »

Kratka istorija "Gradca"

"Čačak je grad velike umetničke tradicije. Tu su rođeni ili učili školu neki vrlo značajni ljudi za srpsku kulturu, od onih najranijih poput Disa, Nadežde Petrović, Danice Marković, Nastasijevića; kasnije su u čačanskoj gimnaziji učili Puriša Đorđević, Miša Radivojević, slikari Tikalo i Risim, pesnici Aleksandar Ristović, Branko V. Radičević, Brana Petrović, glumac Drago Čuma, arhitekta Mihajlo Mitrović... Svi oni su stvarali atmosferu i imidž grada, davali mu naročiti ritam, dok je, s druge strane, okruženje uvek imalo sluha i čak izvesnog strahopoštovanja prema kulturi", priča Branko Kukić. U Dom kulture u Čačku su sedamdesetih godina dolazila velika pozorišta iz Srbije, Hrvatske, Bosne, programi sa BITEF-a, FEST-a i BEMUS-a, najznačajniji pisci, slikari, muzičari, prikazivani su filmovi, pravljeni festivali... Kao mlad pesnik i Kukić je učestvovao 1972. godine na jednoj književnoj večeri u Čačku na kojoj je čitao svoje pesme, a na gitari ga je pratio Radomir Mihailović Točak, koji će kasnije napraviti grupu "Smak". I pored značajne kulturne produkcije, u Čačku tada nije bilo izdavačke delatnosti, pa se pojavila ideja o pokretanju časopisa. Naime, ranije je postojao časopis "Gradac" koji je šezdesetih godina osnovao pesnik Aleksandar Ristović, ali je izlazio kratko i ličio je na književne časopise kakvi su izlazili u drugim gradovima u Srbiji. Odlučeno je da se časopis reaktivira i napravi novi koncept. "Ja sam 1972. godine dobio prvu nagradu na tada uglednom Festivalu jugoslovenske poezije, to su primetili i neki ljudi u maloj varoši kao što je bio Čačak, i budući da su to bila drugačija i za kulturu dobra vremena, pozvali me da se uključim u projekat tog novog časopisa", kaže Kukić. "Bila je 1974. Pošto su se svi značajni ljudi kulture potekli iz Čačka razlikovali u odnosu na uniformisanu, vladajuću, ideološku umetnost, osetio sam potrebu da se sa 'Gradcom' mora krenuti drugačijim putem, da se i on mora razlikovati."

POČECI

Kukić se priseća da mu je odmah po osnivanju "Gradca" bilo jasno da će morati da se tim poslom ozbiljno bavi. Tada je imao 24 godine i kaže da je vrlo brzo osetio da radi nešto što može da bude bitno, naročito od trenutka kada je odlučio da se krene sa pravljenjem tematskih brojeva, a takva orijentacija časopisa je zahtevala potpuni angažman. Časopisi tog tipa u Jugoslaviji nisu postojali, izuzimajući jedan ili dva tematska broja časopisa "Delo", i shvatio je da se u tom trenutku mora napraviti nešto što će ili biti značajno na čitavom jugoslovenskom prostoru ili će nestati. Odlučio je da "Gradac" za novi koncept promeni dizajn i angažovao je Mila Grozdanića, čoveka koji je tada u Jugoslaviji najkreativnije grafički uređivao knjige, da napravi nov vizuelni identitet časopisa. Prvi tematski broj "Gradca" s novim dizajnom i konceptom izašao je 1977. i bio je posvećen Mediali.

Taj broj je odmah izazvao otpor određenih krugova iz vlasti, ali je takođe dobio i veliku podršku, kako važnih medija u tadašnjoj Jugoslaviji, tako i ozbiljnih i značajnih ljudi u jugoslovenskoj kulturi, poput Vaska Pope, Danila Kiša, Ljube Popovića, Živojina Pavlovića... "To je sve koincidiralo i s pojavom novih ideja koje su bile vrlo kritične prema tadašnjem režimu, kao i jednom grupom mlađih pisaca koji su meni bili veoma važni i bliski, koji su počeli da formiraju jedan sasvim novi duh u našoj književnosti", seća se Kukić. "Pre svega tu mislim na Davida Albaharija, on je već u trećem broju 'Gradca' objavio svoju priču, zatim na Rašu Livadu, Novicu Tadića, Jovicu Aćina, Milenka Pajića, Gojka Tešića, Svetislava Basaru..."

Ispostavilo se da je tematski broj "Gradca" posvećen Mediali bio preloman. U njemu su priloge imali Leonid Šejka, Miro Glavurtić, Danilo Kiš, Siniša Vuković, Vladan Radovanović, Bora Ćosić, Dragoš Kalajić, Irina Subotić, Miodrag B. Protić, Danijel Dragojević, Pavle Ugrinov, Peđa Ristić, Miodrag Pavlović, Oto Bihalji Merin... "Sve to je iz pozicije rigidne vlasti bilo strašno sumnjivo, pogotovo jer su svi ljudi oko Mediale bili na neki način proskribovani i bili žrtve takozvanog 'crnog talasa' svega nekoliko godina ranije", kaže Kukić. "Tako da je 'Gradac' posvećen Mediali izazvao najpre nevericu da sada neko, u režimu koji ih je osudio i protiv njih vodio hajku, ima tri čiste da ih još skupi na jednom mestu. Naravno, ja sam i u Čačku tada imao velike otpore uopšte prema novom konceptu, ali kada su videli reakcije kulturne javnosti, verovatno su to pustili u sti-

upravo za one protiv kojih i izlazi da glasa. To je posledica neodgovornosti. To je lepo definisao Krleža: "U gomili smrdi, ali je toplo." Shvatanje da su prostor i vreme linearni jedino govori o relaciji život–smrt. Sve ostalo je paradoksalno, ali jedino ima smisla. Suštinsku predstavu o ovome je napisao Basara u jednoj svojoj knjizi: "Ljudi kojima unutrašnje vreme protiče brže od spoljašnjeg, pokretači su istorije."

Tokom 2013. godine reizdali ste tri kultna naslova: *Pobunu masa* Ortege i Gaseta, antologiju *Gnostički tekstovi* i Šejkin *Traktat o slikarstvu*. Ovim reizdanjima kao da ste zatvorili jedan krug. Zašto ste sada objavili baš ove tri knjige, u čemu je njihov značaj i aktuelnost?

Jedan od razloga je i ovo o čemu sam upravo govorio. Ortega i Gaset je pre osamdesetak godina snimio situaciju, predvidevši ono što se danas događa: potrošačko društvo, zavaravanje, zagluplјivanje masovnim medijima, "uspon beznačajnosti" (o čemu su pisali Kornelijus Kastorijadis i Bodrijar, a što je predvideo Niče Vidoviti), "društvo spektakla" (koje su opevali Gi Debor i ekipa), čoveka-masu čija je glavna osobina neodgovornost i skrivanje iza drugog, propast individualnosti, koja je za državu, društvo i kulturu najvažnija, odsustvo želje za otkrivanjem i duhovnom avanturom, vladavina tehnike, postvarivanje sveta (što je kasnije razradio Hajdeger).

Gnosticizam je po mome osećanju važ-

lu: 'pa hajde da sačekamo, valjda je to prolazna stvar, valjda će se to vratiti u normalu'. Međutim, to se nije vratilo u normalu."

KLJUČNI BROJEVI

Posle Mediale, pojavilo se još nekoliko brojeva "Gradca" za koje Branko Kukić misli da su bili prelomni. Važnu ulogu odigrao je 26. broj koji je 1979. uredio David Albahari i koji se zvao *Savremena svetska priča*, u kome je prvi put na jednom mestu skupljeno sve relevantno što se u okviru proze tada dešavalo u svetskoj književnosti. "Taj broj je predstavljao potpunu pobedu jedne ideje, imao je veliki uticaj na mlade pisce i bio – brzo rasprodat", seća se Kukić. Nešto kasnije je Raša Livada napravio broj *Svetska poezija danas*, da bi posle toga izašao i broj koji je napravio Dragan Klaić, *Stvaranje moderne drame*. Ti brojevi su stavili "Gradac" na važno mesto unutar tadašnje jugoslovenske kulture.

Za njima je usledio još jedan važan broj, onaj posvećen Žanu Ženeu, objavljen 1983. godine. "Žene je kontroverzna ličnost, homoseksualac koji je bio na robiji zbog lopovluka. Možete misliti kakvi su bili otpori prema činjenici da promovišemo jednu takvu ličnost", kaže Kukić. "Ali kada smo uspeli i to da proguramo, i kada su stigle jako pozitivne reakcije, od ljubljanskog 'Dela' i zagrebačkog 'Vjesnika' do beogradske 'Politike' – veliku sam podršku imao od Milana Vlajčića i Milke Lučić, koji su bili urednici kulture u 'Politici' – svima je postalo jasno da se oko 'Gradca' nešto ozbiljno događa. Posle Ženea, čini mi se da su se vrata prosto otvorila i da tu više niko nije mogao da 'Gradac' vrati unazad, mada je, naravno, časopis bilo lako zabraniti i ukinuti, bilo je to vreme žestokog komunizma."

I pored otpora, za koji Kukić kaže da je najčešće poticao "od neobrazovanih i poluobrazovanih ljudi provincijalnog načina mišljenja, za koje je svaki tuđi uspeh njihova strašna tragedija, od cinkaroša, uvlakuša, tipova koji su jedva čekali da isprićaju svoju verziju zbivanja oko časopisa i dizali euforiju koja je u suštini bila kombinacija neznanja, prostakluka i gluposti", do sredine osamdesetih "Gradac" je stekao značajnu čitalačku publiku. Iako je štampan na ćirilici, trećina tiraža "Gradca" prodavana je u Zagrebu i Rijeci.

ZABRANJENA KNJIGA

Kako se krug čitalaca širio, javila se potreba za izdavanjem knjiga, edicije u okviru časopisa, i Kukić je 1985. pokrenuo ediciju koju je nazvao "Alef". Važna tačka za ovu biblioteku bilo je objavljivanje knjige Denija de Ružmona *U zagrljaju Đavla* 1991. godine. "Knjigu je preveo Frano Cetinić, dakle knjiga je prevedena na hrvatski pošto je Frano Cetinić Hrvat. Tada je krenula strašna hajka protiv 'Gradca' i mene", seća se Kukić. "Počeo je rat, bombarduju Dubrovnik, Milan Milišić gine, a ja u jednom kritičnom trenutku kada se radi o Srbima, otadžbini, časti, srpskoj nacionalnoj kulturi, usred Srbije objavljujem knjigu na hrvatskom jeziku! I desilo se da ta knjiga bude službeno zabranjena u Čačku. Međutim, mediji su onda počeli da pišu o tome – 'Vreme', 'Naša Borba', 'Republika', 'Politika', neki strani listovi i radio-stanice, javio se i Odbor za zaštitu sloboda. Hajku u Čačku, sa ciljem da se 'Gradac' zabrani, predvodio je jedan čovek, kasnije vrli borac za demokratiju, koji sada ima nezavisne novine u Čačku. A onda, jednog dana pojavio se nekim poslom u Čačku tadašnji ministar kulture Đoko Stojčić, dakle režimski čovek, i neko mu se pohvalio da su zabranili jednu knjigu koja je prevedena na hrvatski jezik. On im je 'ladno rekao: 'Vi izgleda niste čuli da više nema zabranjivanja knjiga.' To je za te hajkaše bio šok. I tako, zahvaljujući u prvom redu medijima, 'Gradac' je kroz ovaj skandal prošao kao salamander kroz tešku vatru, pročišćen i slobodan."

DEVEDESETE I POSLE NJIH

"Gradac" je devedesete, uprkos diktaturi besmisla svuda oko sebe, preživeo izdajući neke od svojih najznačajnijih brojeva, poput *Rečnika imaginarnih mesta*, temata posvećenih Mebijusu, Majmonidu, Selinu, smrti, Vasku Popi, Antonenu Artou, Hugu Pratu... U "Alefu" su, pored ostalih, objavljene knjige autora kao što su Borhes, Nabokov, Sabato, Nižinski, Sioran, Vidal-Nake, Vernan, Bezanson, Arto, Dali, Jursenar, Kjerkegor, Jinger, Florenski, Rozanov, Selin, Rulfo, Virilio, Jung, Darel, Lauri, Genon, Stajn, Evola, Monteskje, Rilke, De Sad, Jonesko, Beket, Bašlar, Fulkaneli, Čudina, Kiš, Šejka, Crnjanski, Dimitrije »

na duhovna pojava protiv koje se hrišćanska crkva žestoko borila, a upravo su takozvane gnostičke jeresi (kako ih Crkva naziva) propovedale da se u čoveku večito bore dobro i zlo. Da podsetimo, Njegoševa *Luča mikrokozma* je spev koji opeva tu unutrašnju dramu i teskobu. A tu su negde Anica Savić Rebac i Ljubomir Simović. Da to nije tako, ovaj svet ne bi bio užasno mesto: ratovi, bitka za novac, kriza identiteta, moralno posrnuće, sebičluk... I to se događa u sve većoj meri i u užasavajućim oblicima i dimenzijama.

A što se Šejke tiče, on je upravo kreator koji je sve ovo o čemu sam govorio davno shvatio i sve te dileme prikazao u svom slikarstvu i u svojim tekstovima. On je predskazao da će svet postati jedno veliko Đubrište, prostor male upotrebne vrednosti, a čovek postvareno biće bez cilja i nade. Svet naprosto postaje upravo ono što i hrišćanska crkva govori, prikazuje i misli. Pitam se da li je i ona jednim delom talac ovakvog sveta?

Pisali ste i pišete o slikarstvu i slikarima, objavljujete važne knjige o umetnosti. Zašto zapravo muzeji u Srbiji ne rade? Kako Vam uopšte izgleda savremena likovna scena?

Ovde ne da ne rade muzeji, ovde u stvari ne radi ništa. Osim nekih ekipa i pojedinaca, koji u stvari rade iza leđa, "na crno". Samo što ne piše: "Lokal se izdaje". Više nema volje za radom, jer je smisao rada postao gubljenje vremena. Država koja niti jedan (i cifrom 1) procenat »

Mitrinović, *Razgovora u paklu između Makijavelija i Monteskjea* (koja je bila tada udžbenik i vlasti i opoziciji)... Usledile su i druge, jasno profilisane edicije "Gradca" – "Lađa", posvećena savremenim srpskim piscima i pesnicima, zatim "Mistici i gnostici", "Cveće zla"...

Istim putem "Gradac" je išao i dvehiljaditih, ali Branko Kukić smatra da su uvođenjem višepartijskog sistema, pogotovo posle razdoblja Miloševićeve strahovlade, stvari umesto da se razbistre otišle u suprotnom smeru. "Na sva mesta, od privrede do kulture, dolazili su pogrešni tipovi, a novi sistem je dozvolio da svaka ala i vrana učestvuje u javnom životu. Takozvanu demokratiju, ne samo kada je reč o kulturi, nego uopšte o političkom, ekonomskom ili bilo kom drugom životu, bašibozuk je razumeo tako da se sad sve može. Ali bar kada je o kulturi reč, u kulturi demokratije nema. Tu se samo može govoriti o vrednostima, o pojedincima, i o društvu koje će ili prihvatiti ili odbaciti te pojedince. Budući da to društvo nije u stanju da prihvati pojedinca kao individuu, kao čoveka kreatora, kao čoveka koji ima viziju, koji ima plan, onda naravno oni koji vrede u takvom sistemu nemaju nikakvu šansu."

Opisujući današnju atmosferu u Čačku, za koju smatra da je ista kao u svim drugim gradovima u Srbiji, Kukić kaže da su ljudi iz tog grada koji su završili razne umetničke škole, likovne, muzičke, primenjene, pozorišne akademije, pobegli – "da se više nikad ne vrate, jer oni tu nemaju šta da traže. Više ne postoji atmosfera u tom gradu, niti želja, niti potreba da im se omogući da nešto rade, da se vrate. Ne da se privuku da mlate pare, ti ljudi ne razmišljaju o mlaćenju para, nego da nešto stvore. Ne znam da li je nada što su neki ljudi iz tih malih gradova u Srbiji ostali tu gde jesu. U Čačku Vladan Matijević i Milenko Pajić, u Požegi Danilov, u Kraljevu Živorad Nedeljković... Svi oni su u svojim sredinama danas suvišni." Na konstataciju da je i on ostao, da je još uvek na istom putu i da ima istu misiju kao i ranije, Kukić kaže: "Sva ova demokratija ispostavila se, za mene lično, kao jedan strašan promašaj. Toliko sam razočaran da mi je ta atmosfera postala tako strana da se bojim da sam na ivici strpljenja. Mislim da ću s 'Gradcom' još malo sačekati i onda prosto, što se Čačka tiče, staviti tačku." ¶

M. T.

Ja na Mladu Bosnu gledam sa velikim divljenjem, jer je taj pokret za mene bio otpor i bunt. To je ona vrsta reakcije koja je povremeno neophodna, a u ovim vremenima je potrebna što češće. Današnji svet pati za njom. Imam utisak da je Austrougarska, tresući se, jedva čekala Spasioca – Mladu Bosnu. Ali naše je društvo učmalo i takoreći mrtvo, pa se i na Mladu Bosnu gleda kao na grupu razbojnika, jer je danas i ovde učmalost prerasla u agregatno stanje. Ovo društvo više nema snage da se pobuni, u njemu su samopoštovanje i ponos zamrli. A to što se u svetu i kod nas ružno piše o mladobosancima, to je odraz licemerja, sebičluka, laži i nehumanosti

društvenog dohotka ne ulaže u kulturu nema budućnosti. Država koja nije u stanju da ustanovi da li je predsednik te države završio neki imaginarni fakultet jeste država tutumraka. Onda vam se događa da divlje horde budaletina razvijaju transparent na nekoj fudbalskoj utakmici pitajući zašto nam ne rade muzeji. Zar to nije nečija surova kazna i osveta? Zar to ne liči na pokretnu ludnicu, na progon razuma? S druge strane, ovde više nema zanosa i ideja jednog kneza Pavla, koji je osnovao Narodni muzej u Beogradu (a da još niko nije ni pomislio da objavi njegovu prepisku sa velikim istoričarem umetnosti Bernardom Berensonom, s kojim je bio saradnik i prijatelj)... Onaj koji za vikend ide u svoje selo da kupi šljive i peče rakiju neće se baviti duhovnim i naprednim idejama. On za to nema vremena, njiva ne može da čeka... A što se tiče trenutnog stanja u likovnoj umetnosti, iskreno da vam kažem, to poslednjih godina ne pratim jer me ne uzbuđuje ta isključiva potreba za novim. Nekako mi je čitava savremena umetnost prešla u pomodarstvo. I ono što se kod nas može videti jeste samo refleks opšteg stanja. Stvari su suviše počele da liče jedna na drugu da bi bile umetničko delo.

Ova 2014. godina proći će u znaku obeležavanja stote godišnjice Prvog svetskog rata. Objavili ste nekoliciu knjiga koje govore o ovom ratu ili su napisane povodom njega, a pre nekoliko godina objavili ste i tematski broj "Gradca" posvećen Mladoj Bosni. Kako gledate na aktuelne polemike oko Sarajevskog atentata?

Ja na Mladu Bosnu gledam sa velikim divljenjem, jer je taj pokret za mene bio otpor i bunt. To je ona vrsta reakcije koja je povremeno neophodna, a u ovim vremenima je potrebna što češće. Današnji svet pati za njom. Imam utisak da je Austrou-

garska, tresući se, jedva čekala Spasioca – Mladu Bosnu. Ali naše je društvo učmalo i takoreći mrtvo, pa se i na Mladu Bosnu gleda kao na grupu razbojnika, jer je danas i ovde učmalost prerasla u agregatno stanje. Ovo društvo više nema snage da se pobuni, u njemu su samopoštovanje i ponos zamrli. Ono je jedna ogromna praznina. Ovde sada nema ni dostojanstva ni kuraži da se nekom prizna pravo na ujedinjenje, na saživot i na samopoštovanje. Ne znam da li vidite u vezi sa ovim kako provejava Kosovo? U pitanju je odsustvo realnosti: ne gledaš ko ti je pred vratima, a gledaš šta leti na nebesima. Lelečeš za pluskvamperfektom, a ovde kradeš bogu dane. A to što se u svetu i kod nas ružno piše o mladobosancima, to je odraz licemerja, sebičluka, laži i nehumanosti.

Koji su uzroci strašnog pada srpskog društva i kulture? Kako smo dovde došli? Postoji li izlaz?

Uzroke vidim u jednom nezrelom, bandoglavom i sebičnom društvu, društvu koje dva veka nije uspelo da se uspostavi i da napreduje u bilo kom pravcu. Ovde su državna rukovodstva za ova dva veka više ličila na skup ludaka, a narod je postao sitničav, neiskren, nezbrinut, pun mržnje i odsustva smisla za drugog i za drugačije, narod pod raznim varijantama bensedina. Države kao što je ova nemaju nikakvog smisla, svrhe, značaja i perspektive u svetu. To je razlog što nas ne uvažavaju i ne priznaju. Da nesreća bude veća, ovde su se bili naklatili i komunisti koji su upropastili sve čega su se dotakli. Prosto je neverovatno šta se sve ovde sručilo i survalo. Zbog toga sam ubeđen da izlaza nema, jer ovaj narod se ne obuva u istoj pameti. Ovde pamet uglavnom služi za muvanje, mračne poslove, sulude ideje, i za zajebanciju. Budući da je Srbija u odnosu na razvijeni evropski svet na samom dnu, ako bi kojim čudom i krenula u nekom dobrom pravcu, kada dođe na pristojan nivo, ko zna da li će svet postojati u ovom stanju, i da li će uopšte postojati.

Kažete da su komunisti upropastili sve čega su se dotakli, ali ste pomenuli i da su tada umetnost i kultura ljudima bili važne, a u državnim izdavačkim kućama sedeli kompetentni ljudi. Zar nije doba komunizma zlatno doba kulture na ovim prostorima?

Mislio sam na to da komunisti nigde nisu u ondašnjem obliku ostali na vlasti (osim na Kubi; ono sa Čavezom je bila sprdnja jednog somnambula), što znači da je jednoumlje stvar koja ne može da funkcioniše. Cenzura i samocenzura su bile deo strahovlade, a posledica je "zarobljeni um" (kako je to definisao Česlav Miloš). Kod nas je tipičan izrod komunizma bio Milošević i njegova bulumenta. Posledice svega toga se osećaju i danas. A šta su ovi današnji na vlasti nego relikti komunizma? Pošto su silom nagonili narode na bratstvo i jedinstvo, komunisti su direktni krivci za nacionalizam, raspad države i krvoproliće. Ja oko toga nemam nikakve dileme. A što se kulture tiče, nema te stege, sile i ideologije koja može ugušiti stvaralaštvo i kreaciju. To je najautentičnija, najjača snaga i potreba u čoveku. Ona ponekad može koristiti i vlasti, kao što je koristila Titu, za političke petljavine. Pa ako postoji određena doza slobode u tom smislu, normalno je da se oko te slobode okupljaju oni koji imaju potrebu da nešto iz umetničkih dela saznaju o svetu i sebi. Pojedini komunistički diktatori su to shvatali i u drugim državama. Ali da su upropastili ekonomije, mnoge sudbine zavili u crno, naneli mnogo nepravde, patnje »

i bede, skrcali mnogo para na gluposti, to je valjda svima jasno. A to što danas neki pate za tim vremenima, to je zbog toga što je njima tada bilo lepo: troškarili su sitnu paricu, mislili su da žive u rajskom naselju, ali zauzvrat nisu smeli da pisnu, ponašali su se kukavički i prema sebi i prema drugima. A takvi su i danas. Ja na njih ne računam, oni za mene ne postoje jer ničemu ne služe, društvo sa njima propada. A što se tiče "zlatnog doba", njega je nemoguće danas uspostaviti jer su zapostavljene vrhunske vrednosti, njih ovde više niko ne prepoznaje. Za "zlatno doba" potrebna je "zlatna koka".

Radili ste jedno vreme kao urednik i u Službenom glasniku u kome ste pokrenuli nekoliko lepih edicija i objavili nekolicinu važnih knjiga. Kako sada gledate na svoje angažovanje u Glasniku?

To je bio jedan odvažan poduhvat Slobodana Gavrilovića. On je hteo da ustanovi ozbiljnu, temeljnu i moćnu izdavačku kuću, kao što su nekada bili Prosveta, Nolit, Srpska književna zadruga ili Matica srpska. Čini mi se da bi ta njegova ideja bila bliska razmišljanju slavnog francuskog izdavača Žozea Kortija (čija izdavačka kuća i danas postoji u Parizu): "Svaka se knjiga proda. Neka za 25 dana, a neka za 25 godina." On je bio čovek strpljenja. Takođe je hteo da pokrene neki oblik leksikografskog zavoda, koji je neophodan svakoj kulturi sa pretenzijama, iako je činjenica da bi ovde trebalo

Prilozi za biografiju

Rani jadi

"Rođen sam 1950. godine u jednom malom mestu između Čačka i Užica koje ima lepo ime, zove se Jelen Do. Tu sam odrastao. Ali danas ništa od mesta koje pamtim nije ostalo. Tamo se danas proizvodi kreč i sve je sivo i zagađeno. Ružan kraj. Ali kada čovek dođe u ove godine u kojima sam ja, on zna da je detinjstvo jedno od najlepših životnih doba. To su bili 'lepi nesrećni dani', da se poslužim stihom Sime Pandurovića. Živeo sam prilično vezan za prirodu, pošto je Jelen Do bilo živopisno mesto, koje je, sa druge strane, imalo sve što jedno mesto treba da ima – poštu, železničku stanicu, trgovine, ambulantu i nekoliko urnebesnih kafana u koje su svraćali razni probisveti, što ženski što muški. Tamo sam imao divno društvo."

ŠKOLE

"Sve što je vezano za školovanje meni prosto rečeno – nije uspelo. Nisam imao potrebu za školom, obrazovao sam se sam. Postoje ljudi koji imaju otpor prema institucionalnom znanju, učenju i saznavanju, i verovatno takve treba pustiti da sami traže i da u tom slobodnom traganju otkrivaju stvari. Više od škole na mene su uticali stariji školski drugovi preko kojih sam dolazio do knjiga i filmova, pošto drugih medija tada i nije bilo, a koji su me u tom periodu usmeravali. Osim nekih drugova, danas se iz svog najranijeg školovanja ničega više i ne sećam.

...Išao sam u četiri gimnazije u četiri grada. Nijednu nisam čestito završio. U gimnaziju sam najpre pošao u Požegi, ponavljao sam prvi razred, a posle, zbog određenih okolnosti u koje ulazi 'pušenje na javnom mestu i posećivanje kafana', morao sam jednog proleća da odem u Višegrad. Zašto u Višegrad? Zato što je postojao voz koji je preko Jelen Dola išao za Sarajevo, što je bila zgodna stvar. U Požegi su mi stavili do znanja: 'Bolje se skloni, jer ako te isteraju izgubićeš pravo na školovanje.' Nisam bio sam, bila je u požeškoj gimnaziji čitava ekipa pred isključenjem, pa smo otišli grupno. Bila je to dobra ekipa, neki neobuzdani i radoznali ljudi koji su u svim školama bili neka vrsta avangarde, iako kasnije u životu nisu gotovo ništa uradili. Neki od njih su me povukli i privukli za umetnost, književnost, film. Tamo smo osnovali polutajno udruženje 'Klub četvorice', čiji je 'program' uglavnom bio bežanje iz škole i čitanje knjiga. Višegrad mi je naročito ostao u lepom sećanju. Bilo je proleće, divno proleće. Sti-

pre toga napraviti enciklopedije pevalјki i političkog šljama. Dakle, okupljena je jedna grupa iskusnih, profesionalnih i obrazovanih urednika iz raznih oblasti, i kuća je izvanredno funkcionisala, imala je veliku i kvalitetnu produkciju, bila u žiži medija i javnosti, dobivši u regionu sve važne nagrade za izdavaštvo. Radovalo me je što sam i ja učestvovao u tom poslu. Posle pet godina Slobodan Gavrilović je smenjen, a nas urednike je smenio izvesni Ljušić. Danas je ta kuća u totalnoj stagnaciji, utopivši se u nekorisne i mrtve izdavače.

Kako je izgledao vaš odlazak iz Službenog glasnika? Šta Radoš Ljušić, sadašnji direktor Glasnika, danas predstavlja u Srbiji?

To je bila sprdnja. Sa mnom su, u nedostatku razumnih dokaza, raskinuli ugovor zato što nisam popunio neka dva obrasca, koja inače ničemu nisu služili.

A što se onog Ljušića tiče, on je tipičan proizvod društva u kome živimo: partijski preletač, neobrazovani namćor, nazadnjak, nacionalista... Jednom rečju, jedno pravo srpsko luče.

Vratimo se na "Gradac". U vremenu ideološke jednoobraznosti i terora "političke korektnosti", ono što "Gradac" i danas čini posebnim jeste i činjenica da je uspeo da ne bude ni ideološki jednoobrazan niti "politički korektan" (podsetimo samo na naslove iz biblioteke "Cveće zla" – *Pičke*, *Cigarete su uzvišene*, *Trava*, »

cajem okolnosti, nasledio sam višegradska prijateljstva od mojih starijih frendova koji su ranije tu bili. Sećam se mojih prijatelja Muslimana, bazanja oko Drine, skitaranja po okolini... Naravno, tu o učenju nije bilo ni govora; nisam ja tamo ni otišao da učim, nego da se sklonim... Iz Višegrada sam otišao u Beograd, u XI beogradsku gimnaziju, a koliko mene škola nije htela govori i činjenica da je to jedina gimnazija u Beogradu koja je ukinuta. Ali, u vreme kada sam bio u njoj izbile su demonstracije '68. Iako sam bio treći razred gimnazije, preko nekog kluba pisaca koji je bio u to vreme u Domu omladine, a ja sam već bio počeo da pišem i objavljujem poeziju, povezao sam se sa nekim studentima i sa njima išao na demonstracije. Dobio sam teške batine kod onog Podvožnjaka. Te batine su ušle u istoriju. Posle sam napustio i XI gimnaziju, pokušao da završim razred u užičkoj gimnaziji, ali sam se posle nekoliko meseci mučenja definitivno ispisao, i nekako, nadvoje-natroje, preko profesora koje sam znao, završio sam gimnaziju privatno. Videli su da od mog školovanja nema ništa, neko je to prokužio i rekao: 'Pa dobro, hajde pustite ga.' U tim gimnazijskim godinama sam počeo i da objavljujem poeziju po nekim listovima. Sećam se da mi je Milan Vlajčić objavio pesme u 'Mladosti', pa Milovan Vitezović u 'Susretu', koji je kasnije zabranjen posle prikaza neke predstave u Ateljeu 212.

Zašto je tako bilo? Bio sam, kako da kažem, naivni avanturista... Na svoju ruku, niko nije mogao da me spreči u onome što bih naumio, uprkos tome što to, naravno, pre svega mojim roditeljima nije bilo pravo. Kada danas razmišljam o tome, imam utisak da je to možda bilo i presudno za moje dalje poslove, za moja dalja interesovanja, jer sam onda osetio da je stvar slobode presudna u životu."

OTKRIVANJE SVETOVA

"Moja gimnazijska lektira bila je obična za to vreme: Remark, Kesel, Zilahi, Fransoaz Sagan (*Dobar dan, tugo*)... I poezija. U Višegradu sam kupio neke knjige koje su izlazile u Sarajevu, sećam se Izeta Sarajlića, to je za nas bila vrlo lepa poezija, pa Miodrag Žalica, Husein Tahmiščić, neki hrvatski pesnici... Neke knjige sam do danas srećom sačuvao.

Kada jednom krenete u čitalačku avanturu, onda se stvari, pogotovo za mladog čoveka, otvaraju jedna za drugom i stvara se čudesna mreža uticaja i prepoznavanja. To čudo kako se svetovi otvaraju i povezuju poznaju svi radoznali ljudi. Pre svega, na mene lično dosta je uticala poezija Vaska Pope. U njoj sam prepoznao čudnovatu sintezu moderne poezije i tradicije. Uprkos jednoj vrsti hermetičnosti, poezija Vaska Pope je za mene bila pravi primer kako bi stvari u jednom vremenu ili jednoj književnosti trebalo da teku.

Za one koji su odrastali šezdesetih godina rok muzika je bila izuzetno važna. Tada, u toj sredini, a pogotovo u provinciji, opredeliti se za takvu muziku, osetiti taj ritam, čudo te muzike, osetiti tu slobodu, značilo je naslutiti čitav jedan novi i drugačiji svet... Rok muzika je davala veliki stimulans mladim ljudima, pa i meni, podržavala ih u potrebi da se oslobode, da i sami pokušaju da budu – slobodni. Ako je danas ostalo nešto od takvog refleksa rok muzike, ja znam koliko on može da bude dragocen za svakog mladog čoveka.

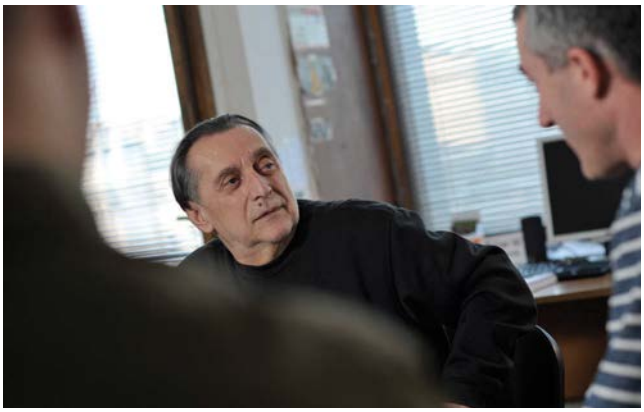
...Naravno, tu je i film. Kada sam bio u gimnaziji u Požegi prvi put sam se sreo sa jednim filmom Puriše Đorđevića. Purišini filmovi su bili filmovi posebne poetike, naročito za ondašnje gledaoce naviknute na ratnu tematiku. Ali Purišini filmovi su bili čudni, drugačiji, i meni ni danas nije jasno kako i čime su me privukli i zaintrigirali – imali su razbijenu strukturu, drugačiju poetiku. Kada sam upoznao Purišu polovinom sedamdesetih, razgovarao sam s njim o tome i rekao mu, kako već mladi i naivni ljudi umeju da ozbiljnim i važnim ličnostima kažu, da su mi se njegovi filmovi odmah strašno dopali, kada sam ih prvi put video. Naravno, u tim godinama nisam mogao da mu kažem ništa suvislije u vezi filma. A Puriša mi je na to divno odgovorio: 'Slušaj, Brankić, ja sam se to samo zajebavao.' To je za mene bio šok, katastrofa, strašan udar na sve ono što sam mislio i osećao gledajući njegove filmove. Iako sam shvatio da je hteo da mi zapravo kaže: 'Ma pusti to, jebeš filmove.' Ali imao sam sreću što smo nastavili da se družimo, i dan-danas se družimo i viđamo. Da, ja i danas volim Purišine filmove.

...A kada sam se ozbiljnije zainteresovao za slikarstvo? Prva stvar koja me je u umetnosti strasno zaintrigirala bila je grupa Mediala. Proučavajući Medialu, dosta sam se bavio slikarstvom Leonida Šejke i preko njega saznao mnogo stvari. Imao sam i sreću da upoznam neke od umetnika koji su pripadali Mediali, na primer Mira Glavurtića i Ljubu Popovića; to je bio čudesan svet pisaca, slikara, intelektualaca. Stvari su se zatim same od sebe račvale do te mere da je samo trebalo strpljenja i radoznalosti, i neke sile i strašnog ritma, da uđeš u sve te kanale koji su se pred tobom otvarali i upoznaš drugačije svetove, koji su ovde bili dostupni samo određenom broju ljudi." ¶

***Droge i opijenost*). Objavljujete mistike i fizičare, teologe i stripadžije, levičare i desničare, utopiste i cinike, slikare i filozofe. Šta im je zajedničko?**

Živimo u jednom kompleksnom svetu gde se mnoge oblasti saznanja ukrštaju, u svetu u kome se na svetlost iznose mnoga zaboravljena saznanja, tako da istorija dobija smisao i kontinuitet koji je bitan. Više, na primer, nema "mračnog srednjeg veka", nego je ustanovljeno da su duhovna ili tehnička saznanja iz tog "mračnog doba" dragocena za formiranje sveta savremenog čoveka. Zatim, recimo, alhemija nije više nadrinauka nego je ideja o putu čovekovog unutrašnjeg, duhovnog razvoja, puta iz nižeg stanja svesti u više. Gnosticizam ima sve više pristalica jer nam govori o dualizmu u svetu, što se potvrđuje u svakodnevnom iskustvu. Mistika, prema kojoj je hrišćanska Crkva bila krajnje sumnjičava, danas se razume kao najupečatljiviji i najautentičniji prilaz Bogu, želja za Sublimacijom. A svemu je zajedničko da se ne birajući puteve dođe do suštine i istine.

Pored ostalih, objavljivali ste i autore koji pripadaju evropskom krugu velikih konzervativnih mislilaca, a koji su pre izdanja "Gradca" u našoj sredini bili gotovo nepoznati, Evolu, Genona, De Mestra, kao i pisce poput Artoa, Ženea, De Sada, Selina i Jingera, čitav niz "ljudi sa senkom", kako ste jednom rekli. Zašto? Šta se danas od takvih ljudi može naučiti?

Slično bih mogao da odgovorim kao i na prethodno pitanje. Svet je kompleksan, sve je u prožimanju, a to je jedan oblik slobode – dato ti je da prihvatiš mogućnost da sve ima lice i naličje, da je sve istovremeno svetlo i tamno. Možda će u skoroj budućnosti upravo konzervativna mišljenja iz prošlosti spasiti svet. Potvrđuje se da se stvari često vrte u krugu, samo što mi to zbog velike vremenske distance uvek ne primećujemo. Sve je kao kod Heraklita: sve se oko nas "s merom pali i gasi". Svi ovi pisci i misliоci su doprineli da se svet shvati u svojoj isprepletanosti i želji da se ispolje sve strane čoveka i sveta kako bi se došlo do istine. Čovek još nije saznao totalnu istinu o sebi i u sebi, pa zato luta, tumara, posrće, ne može da nađe meru kako bi proživeo život sa manje muka i zabluda. Interesantno je da su u jednom prosvećenom društvu Antonena Artoa oterali u ludnicu. Pištao je i cvileo otud za milošću, ljubavlju i pravdom... Ali u knjizi *Pisma iz Rodeza* (u "Gradcu" objavljena pod nazivom *Pisma iz ludnice*), Arto je dao jednu od najupečatljivijih slika savremenog društva. U odnosu na vreme Artoove patnje, svet se "menja", ali toliko kao da si ga stavio pod indigo. Artoova knjiga je nešto najpotresnije što sam ikad pročitao. Drugi primer je Žan Žene. Kada je objavljen broj "Gradca" posvećen njemu (1983), kada homoseksualnost nisi smeo da pomeneš ni u snu, Žene je o tome pisao bez ustručavanja (čak je zbog toga bio u zatvoru u Srbiji, a da ne govorimo o "članstvu" u slavnim francuskim zatvorima), ali je bio jedan od retkih umetnika koji je žestoko osuđivao zločine u Palestini. Pre neki dan sam u "Politici" pročitao razgovor sa Milenom Marković (koju mladi čitaoci inače zovu *vau-pisac*), koja je navela čudesan podatak da sve više mladog sveta čita Ničea (kome je "Gradac", da kažem usput, posvetio jedan tematski broj). Ne da me to raduje, nego predosećam čas kada će ti mladoničeanci rasterati ove licemere i duševne parazite.

Kada se pogleda bibliografija "Gradca", to je jedna čitava enciklopedija pobunjenika najrazličitijih vrsta. Zašto je pobuna važna?

Pobuna je jedan od oblika traganja za istinom, kao umetnost i nauka. Sport sigurno nije traganje za istinom, osim ako nije na svetu najvažnije da saznaš za koliko neko može da pretrči od tačke A do tačke B. Ali sa pobunom se javlja jedan opasan problem. Kroz istoriju posledice pobune često su bili krv i razaranje. Verujem da će čovek u bliskoj budućnosti izmisliti nove oblike pobune. Na primer, neće glasati, organizovaće se preko interneta ili neke druge tehnologije oko raznih tekućih problema, ignorisaće silu i propagandu kojima oni koji imaju moć žele da ga porobe... Jedino pobuna može da spase svet. Povodom toga, dodao bih nešto što je važno za odnos prema umetnosti. Mislim da greše oni koji sve što je novo proglašavaju za pobunu. U osnovi želje za novim krije se ljubav prema nesavršenstvu, prema nekom obliku pometnje, prema manirizmu i dekadenciji, prema haosu koji teži da pređe u kosmos. Svi prelazni periodi su leglo umetnosti... Ali, nije jednostavno tu zagonetku odgonetnuti... Ima u knjigama.

Godine 1991, povodom stotog broja "Gradca", napisali ste da je "Gradac" "pokušaj da se prevaziđe provincijalni način mišljenja, da se uspostavi hijerarhija vrednosti i da se poštuje naša sveta prošlost". Ne treba biti mnogo oštrouman pa shvatiti da je danas dominantan upravo provincijalni način mišljenja, i u politici i u kulturi, kao i naopačke izvrnuta hijerarhija vrednosti za koju se zala-

žete. Ali treću stvar koju ističete jeste nužnost postojanja svesti o tradiciji. Kojoj i kakvoj tradiciji, naročito danas, u vremenu u kome se svi rađaju juče, a tradicija se konstruiše na osnovu dnevnih politikantskih potreba?

Iako je ovde sve pošlo u suprotnom pravcu od onoga kojim sam želeo da se uputi "Gradac", činjenica je da "Gradac" još postoji. Znači da su te ideje i taj put izvodljivi. Tačno je da je Srbija postala provincijalna u svakom pogledu. Zato su, kao što sam već rekao, pre svega krivi političari, zatim nestručni, neobrazovani ljudi na važnim mestima. Neke primere smo i u ovom razgovoru pomenuli. Činjenica je da ja nije prošlost. Ona je kontinuitet – povezati danas ono što je bilo juče sa onim što će doći. Tradicija je, u stvari, vizija, snaga i kvalitet da stvoriš nešto dobro u vremenu u kome živiš i koje dolazi.

Kažu da se desničari i levičari razlikuju po tome što prvi misle da su bolja vremena iza nas. Držeći se ovakvog određenja, reklo bi se da ste Vi zapravo – tvrdi desničar.

Mislim da su podele koje su se dogodile – kao što je podela na desnicu i levicu, ustanovljena pre dvesta godina – danas prevaziđene i ne odražavaju pravu sliku stanja stvari. Naprosto, svet se drastično promenio. Tome je najviše doprineo razvoj tehnologije, a time i odnos prema radu, prema kapitalu, a što formira sudbinu čovečanstva. Promenio se i odnos prema, na primer, svetom i profanom, time što su i crkve morale ili će morati da promene odnos prema čitavom svetu, jer se menja čovekov odnos prema Bogu, na šta su najviše uticala naučna otkrića iz atomske fizike, molekularne biologije, astrofizike, genetike... Možda je desnica usporavala određena svetska kretanja time što je dokazivala da teorija progresa vodi u entropiju vrednosti, ali je takođe i činjenica da je levica upropastila pola planete. Stvari stoje tako da su danas glad i siromaštvo, zagađenost planete, kriza rada, agresija novca, krah individualnosti, prisutni više nego ikad do sada u istoriji čovečanstva. Šta danas na tom planu može da poboljša bilo desnica, bilo levica, budući da više "ne zna desnica šta radi levica"? Rešenju problema se mora prići drugačije. Mislim da je neophodna jedna planetarna revolucija. Ali da li je ona danas moguća? Između ovih dilema je i moja sklonost desnici.

Knjige koje dublje promišljaju civilizacijske procese postoje i čitaju se, ali naše vreme je vreme ideologizovane kulture, medijskih potemkinovih sela i terora brzine i površnosti. Kakva je zapravo uloga takvih knjiga danas?

Savremeni čovek sve manje i sve ređe shvata da je povratak izvorima povratak "večitim uzorima mudrosti". Kada bi poštovao izvore, poštovao bi prirodu, poštovao bi um i dušu. Jednostavno, razumeo bi istovremeno i drugog čoveka i planetu na kojoj živi, i kosmički svet čiji je delić. Zar to nije "prirodno, razborito i intuitivno"? Tajna je u jedinstvu suprotnosti, koje je još Heraklit otkrio i proglasio za postulat broj jedan. Samo će budala pitati – a zar Heraklitov svet i društvo u kome je živeo nisu doživeli propast? Jesu, jer su došli varvari, ali je ostala ona tradicija o kojoj smo govorili u kojoj se čuva kontinuitet. Postoje i zaklopljene knjige, knjige-kase za koje većina nema ključ; ključ drže ljudi od poverenja i znanja.

Kada se osvrnete unazad, kako Vam izgleda Vaš pređeni put? Je li vredelo?

Moj pređeni put izgleda kao da sam sa Velikog Putovanja lađom (lađom "od čistoga kedra", što bi rekao kralj Milan, čija se vizitkarta pojavila u originalnoj verziji Hjustonovog filma *Mulen Ruž*, ako razumete šta hoću da kažem) došao na neko stratište na kome gore i purnjaju poslednji ostaci one građevine-tradicije, u čijim podrumima još postoji blago koje se može spasiti, ali niko nije ni sposoban, ni voljan, ni hrabar da skoči u taj plamen. Dok se svuda unaokolo čuju "bubnjevi i zurle". ¶

NEBOJŠA GRUJIČIĆ
MOMIR TURUDIĆ

Ovde je briga o tradiciji prepuštena onima koji misle da su tradicija "jelek i opanci", netolerantno i zatucano sveštenstvo, nacionalističko buncanje, poseljačen jezik... Naprosto, tradicija nije prošlost. Ona je kontinuitet – povezati danas ono što je bilo juče sa onim što će doći. Tradicija je, u stvari, vizija, snaga i kvalitet da stvoriš nešto dobro u vremenu u kome živiš i koje dolazi

Endemski strah od promena

Sama najava izmena Zakona o radu naišla je na negodovanje sindikalnih čelnika, kad je Nacrt objavljen, negodovanje je preraslo u galamu koja je naglo utihnula pred Novu godinu. Da li je to signal da se ovaj pravni akt neće naći u skupštinskoj proceduri, barem ne u ovoj sazivu

Hitnu promenu Zakona o udruženom radu, kao osnovni lek u okviru "šok terapije" za umirućeu jugoslovensku privredu, preporučivao je Džefri Saks još krajem osamdesetih. Predlog je aklamativno odbijen. Danas, četvrt veka docnije, unekoliko modifikovan, ali i u mnogo težim okolnostima nego onda, recept će biti primenjen: Vlada je na poslednjoj sednici u prošloj godini usvojila predloge zakona o stečaju, o privatizaciji, o Agenciji za privatizaciju i o Agenciji za osiguranje i finansiranje izvoza Srbije. Jedino je još ostala "da visi" najavljena izmena Zakona o radu.

Ministar privrede Saša Radulović je čvrst u stavu da je uz ova četiri zakona koji su "prošli Vladu", neophodno da bude usvojen i ovaj, po njemu temeljni zakon koji će uliti novu snagu srpskoj ekonomiji koja je zamalo pa u kliničkoj smrti. "Ako nam je cilj rast zapošljavanja i rast životnog standarda građana, do njega može doći samo ako dođe do privrednog rasta.

Privredni rast za sobom povlači i rast zapošljavanja i rast životnog standarda. Da bi došlo do privrednog rasta moramo da napravimo reforme koje su nam potrebne da bi ovo ostvarili", kaže Radulović i dodaje da će se usvajanjem predloga izmene važećeg zakona o radu omogućiti lakše zapošljavanje.

Sa druge strane, Ljubisav Orbović, predsednik Saveza samostalnih sindikata Srbije u predloženim izmenama vidi samo smanjenje plata i lakše otpuštanje radnika, čime se zaposleni svode na "robovsku radnu snagu" te da izmene zakona "idu na ruku krupnom kapitalu".

Prema Orboviću, predloženim izmenama, ako budu usvojene, svakom radniku će svakog meseca "biti uzeto" po 50 evra, da "te pare" odlaze u ruke poslodavaca i oni tako dobijaju ekstraprofit, ukupno 1,56 milijardi evra, koje neće otići u investicije, već će "95 odsto otići u njihove džepove, na jahte ili vile".

Od ukupno 1,7 miliona (zvanično) zaposlenih u Srbiji, skoro polovina zaposlena je "kod države", bezmalo trećina u "mikroprivredi", šestina u "srednjim preduzećima", petina u velikim privatnim kompanijama. Svaki četvrti radno sposoban stanovnik Srbije je nezaposlen

Razlozi za donošenje zakona (obrazloženje predlagača)

Zakon o radu koji je stupio na snagu 2005. godine, sa izmenama u 2005, 2009. i 2013. godini, predstavlja sistemski zakon koji reguliše prava, obaveze i odgovornosti iz radnog odnosa, odnosno po osnovu rada. Potreba unapređenja radnopravnih instituta, potpunija zaštita prava zaposlenih i usklađivanje Zakona o radu sa međunarodnim standardima, a pre svega potvrđenim konvencijama Međunarodne organizacije rada (MOR) i propisima Evropske unije, zahteva da se pristupi izmenama i dopunama ovog zakona. Pored toga, potrebno je da se preciziraju pojedine odredbe Zakona koje su se u praksi različito tumačile i primenjivale od strane poslodavaca, a ponekad dovodile do različite sudske prakse, što je sve imalo za posledicu pravnu nesigurnost.

Predložene izmene i dopune Zakona o radu doprineće, pre svega, sprovođenju mera fiskalne politike Republike Srbije, u cilju unapređenja domaćih i stranih investicija u privredi, smanjenja "rada na crno" i povećanja zaposlenosti. Predloženim izmenama i dopunama Zakona smanjuju se nepotrebne procedure administriranja, koje ne doprinose obezbeđivanju i zaštiti prava zaposlenih, a predstavljaju znatan trošak za poslodavce. Pojedini radnopravni instituti i način njihovog uređivanja, koji nisu ostvarili očekivane efekte, niti obezbedili zaštitu prava zaposlenih, već su imali za posledicu njihovo neprimenjivanje ili zloupotrebu u praksi, preispitani su i regulisani na odgovarajući način.

Jedan od ciljeva ovih izmena i dopuna Zakona o radu je i obezbeđivanje pravnog okvira za podsticanje zapošljavanja, a posebna pažnja posvećena je teže zapošljivim kategorijama nezaposlenih. Fleksibilnijim regulisanjem odnosa između poslodavaca i zaposlenih, u skladu sa međunarodnim standardima, obezbeđuje se zadovoljenje potreba zaposlenih i poslodavaca u regulisanju njihovih međusobnih odnosa, uz obezbeđivanje zaštite zaposlenih kao "slabije strane" u ugovornom odnosu.

Kako bi se obezbedila efikasnija primena Zakona o radu, predložene su i izmene koje se odnose na vršenje nadzora, ovlašćenja inspekcije rada i kaznene odredbe.

Unapređenje zakonodavnog okvira treba da, pored ostalih mera Vlade, doprinese podsticanju domaćih i stranih investicija u privredi i prevazilaženju ekonomske krize, povećanju zaposlenosti, smanjenju rada na crno, kao i privrednom rastu.

ili odbrana privilegija

MINISTAR VS. SINDIKATI: Saša Radulović i jedan od protestnih skupova

Fotografije: Fonet

Povlačenje predloga ili generalni štrajk

Tri javne rasprave o Nacrtu izmena Zakona o radu nisu otkazane – sindikalni aktivisti sprečili su njihovo održavanje; otkazano je i skupštinsko "javno slušanje" zbog najavljenog odsustva predstavnika "jednog od socijalnih partnera" – sindikata.

Kao kontru ovom neodržanom "javnom slušanju", dva najveća sindikata uprilićili su skup sa koga je poslat zahtev da se pod hitno povuče Predlog ovog zakona iz procedure. "Od vas tražimo da ne dozvolite da ovakav zakon, koji će izazvati pogubne posledice za sve zaposlene, razvoj zemlje i buduća pokoljenja, ugleda svetlost dana", piše u pismu upućenom sa ovog skupa predsedniku vlade Ivici Dačiću. "Zahtevamo da nam, nakon njegovog povlačenja, omogućite da uz poštovanje osnovnih principa socijalnog dijaloga iznesemo svoje stavove o budućem predlogu zakona, s obzirom na to da u dosadašnjem radu mišljenja sindikata nisu uvažena."

Ostavljen je i rok – 20. januar i ako odgovor bude negativan, dva sindikata će prvo organizovati štrajk upozorenja, posle toga proteste širom zemlje, potom i "generalni štrajk svih zaposlenih u Srbiji".

mada, prema procenama, bar polovina njih radi "na crno".

"Dva glavna generatora sive ekonomije, koja je najveća u delu mikro i malih preduzeća, nameti su na rad i Zakon o radu: te dve stvari bi trebalo da promenimo kako bi postavili jednake uslove za sve", objašnjava ministar Radulović. "Mikro i mala privreda već izbegavaju Zakon o radu, a kada se Zakon dovede na nivo na kom bi trebalo da bude, biće ukinuta prednost koju koriste ova preduzeća u odnosu na one koji posluju legalno."

Oni koji rade "na crno" nikakva prava ne uživaju, za one koji su zaposleni u mikro i malim preduzećima zamalo pa važi isto, u velikim privatnim kompanijama je još "kojekako", dok oni zaposleni "kod države" uživaju sva prava koje im garantuje aktuelni Zakon o radu: od sigurnosti zaposednutog radnog mesta, preko regresa, bonusa i otpremnina pa sve do trinaestih plata. Ako neko bude na gubitku usvajanjem predloženih izmena biće oni, zaposleni kod najdražeg poslodavca – države, do koga se "preko veze" dolazi, a teško odlazi.

SMANJENJE PRIMANJA

U suštini, predložene izmene svode se na promenu načina obračuna naknada koje proističu iz radnog odnosa i zarada, odnosno razdvajanje ta dva pojma: prema predlogu izmena, zarada je ono što je radom ostvareno, a naknada je ono što piše u Ugovoru o radu, zarada se isplaćuje samo za one dane kad se radi, a za zakonom predviđena plaćena odsustva – bolovanja i godišnje odmore samo naknada, doduše uvećana za "minuli rad".

Ova izmena privatnim poslodavcima neće doneti neku novu korist jer, prosto, u privatnim kompanijama naknade za plaćena odsustva po bilo kom osnovu i do sada su izračunavane baš na način koji je predviđen izmenama zakona. Prosto, takve Ugovore o radu su ponudili zaposlenima, ovi ih prihvatili, a kako je u onim mikro i malim firmama, samo oni znaju.

Sa druge strane, zaposlenima u državnom sektoru to će biti ozbiljan atak na budžet. Naime, prema aktuelnom zakonu, za plaćena odsustva kao osnovica za izračunavanje naknade uziman je prosek primanja u prethodna tri meseca, što je često dovodilo do apsurda – da »

Foto: A. Anđić

ŠTA DONOSI NOVI ZAKON: Ima li rešenja za preduzeća u restruktuiranju

Foto: Emil Vaš

Rekli su:

Ministar privrede Saša Radulović: "Postoje otpori i političke kalkulacije oko donošenja izmena Zakona o radu, tako da se još ne zna kada će on biti donesen."

Bojan Đurić, poslanik LDP-a: "Pitanje je ko će predstavljati nezaposlene, ili zaposlene u privatnom sektoru u toj javnoj raspravi, ili nekoliko stotina hiljada mladih. Ako to treba da radi Ljubisav Orbović, čovek koji ima nekoliko funkcija u ovom trenutku, kome je jedini interes u javnom životu da zadrži status kvo, onda mislim da na potpuno drugačiji način treba da otvorimo tu raspravu o Zakonu o radu i ona ne sme da zavisi od stava dva sindikata."

Momo Čolaković, poslanik PUPS-a: "Svi moraju da se vrate za pregovarački sto, jer bi odsustvo makar jednog socijalnog partnera dovelo do neodrživog zakona."

Ranka Savić, predsednica Asocijacije slobodnih i nezavisnih sindikata (ASNS) i poslanica sa liste LDP-a: "Ne verujem da će se izmene Zakona o radu uskoro naći u skupštinskoj proceduri i to pre svega zbog najave novih parlamentarnih izbora."

Ljubisav Orbović, predsednik Saveza Samostalnih sindikata Srbije: "Sindikat će se obratiti političkim partijama ako Zakon dođe u parlament."

su primanja veća za dane kad se ne radi nego kad se radi.

"U javnim preduzećima se dešavalo da u jednom mesecu dobijete regres u iznosu čitave plate, a ako ceo sledeći mesec odete na odmor, vi ćete za taj period primiti veću naknadu nego onaj ko je ostao u firmi i radio", kažu u Ministarstvu privrede.

Druga važna izmena je promena osnovice za izračunavanje dodatka na platu po osnovu minulog rada, kao i otpremnina u slučaju raskida radnog odnosa bez krivice radnika: u oba slučaja, poslodavac bi bio dužan da isplati ove naknade samo za vreme koje je radnik proveo kod njega, a ne ukupan ostvareni staž kao što je do sada bio slučaj. Po Raduloviću, ova izmena će ohrabriti poslodavce da zapošljavaju nove radnike, a po Orboviću da će poslodavcima da olakša otpuštanje radnika.

OTPUŠTANJE

Olakšavanje, odnosno pojeftinjenje otpuštanja tehnološkog viška radnika u početku će, izvesno je, generisati povećanje broja nezaposlenih. Prosto: poviše je onih za čijim radom potrebe nema, a primaju platu. Njih je najviše opet kod najomiljenijeg poslodavca – države: u privatnom sektoru toga nema.

Do pre pola godine verovalo se da je na državnim jaslama oko/preko pola miliona zaposlenih. Međutim, ispostavilo se da ih ima, opet oko/preko 740.000, odnosno (skoro pa) 50 odsto više i to zahvaljujući Zakonu o radu. Naime, svaku promenu vlasti – lokalne, pokrajinske ili republičke, svejedno je, pratilo je zapošljavanje "svojih" u državnoj upravi, javnim preduzećima, agencijama... Uopšte uzev u "firmama" koje raspolažu tuđim novcem – novcem poreskih obveznika. Budući da otkaz nije baš lako uručiti, sem postavljenim licima – direktorima, članovima upravnih i nadzornih odbora, broj zaposlenih je bio u stalnom porastu. Tako se i došlo do onih "50 odsto više" nego što se mislilo da jeste.

Predsednik Asocijacije malih i srednjih preduzeća Žarko Milisavljević kaže da je nužno da se uslovi za ekonomski razvoj učine podnošljivijim i da je prioritet svih prioriteta smanjenje nameta na rad, jer je to jedan od ključnih razloga zašto nema razvoja u sektoru malih i srednjih preduzeća i zašto preduzeća nisu konkurentna. Nema, veli, najava da će u sektoru malih i srednjih preduzeća biti drastičnog otpuštanja radnika.

PRIVATIZACIJA ILI STEČAJ

Najveći izazov su preduzeća u restrukturiranju u kojima je na platnom spisku oko 100.000 radnika, od kojih će nekoliko desetina hiljada – najviše 30.000 jer toliko je novca za otpremnine predviđeno u budžetu za ovu godinu, da ostane bez plate, jer će preduzeća na čijim su platnim spiskovima otići u stečaj.

Baš zbog toga – završetak maratonskog procesa restrukturiranja i otvaranje stečajnog postupka u preduzećima od kojih "leba nema" – Vlada je usvojila Predlog izmene zakona o stečaju, kojim se procedura stečajnog postupka olakšava, ali i povećavaju prava zaposlenih u tim preduzećima: po novom, naravno ako Skupština predlog podrži, radnici će izbiti na vrh liste poverilaca – uz radnu knjižicu dobiti sve zaostale plate, a ne samo za poslednju godinu, kako je bilo "po starom". Takođe, svima koji su bez zaposlenja ostali zbog stečaja biće uplaćeni svi zaostali doprinosi za penzijsko osiguranje, a ne kao po trenutno važećem zakonu samo za poslednje dve godine. Kako je objasnio ministar Radulović, podjednako će se tretirati prava svih radnika: od onih u preduzećima koja su već privatizovana, do onih koja su u restrukturiranju, a važiće kako za društvena preduzeća u stečaju tako i za privatne firme.

Kako će ova izmena uticati na stečaj privatnih preduzeća i ko će potraživanja radnika da plati, ostaje tek da se vidi, jer privatna preduzeća koja do stečaja dođu po pravilu i nemaju nekakve imovine, ali za ova u restrukturiranju, koja su po definiciji i dalje društvena, obaveze će da plati vlasnik, što će reći država, iliti poreski obveznici.

Zanimljivo, bilo kakve reakcije na usvajanje ove izmene Zakona o stečaju su izostale: da li (samo) zato što je usvojen tik pred Novu godinu, da li što mu zamerke nema, teško je da se zaključi. ¶

ZORAN MAJDIN

BEN STILLER

TAJNI ŽIVOT VOLTERA MITIJA

„POBEDNIČKA PRIČA, SA PRSTOHVATOM BENSTILEROVSKE IRONIJE I HUMORA.“

IVANA MATIJEVIĆ, DANAS

„NOSTALGIČNI BEN STILER I 25. SLIČICA KOJA ČINI ŽIVOT - FILMOM.“

VESNA PERIĆ, RADIO BEOGRAD

„JEDNA OD ONIH PRIČA KOJU VRIJEDI UVIJEK IZNOVA PRIČATI.“

MUHAREM BAZDULJ, VREME

„ORIGINALNA PRIČA, NEPREDVIDIVA, DUHOVITA I VIZUELNO IMPRESIVNA.”

DRAGAN JOVIĆEVIĆ, NIN

★★★★

„ DUHOVIT I ISKREN PODSJETNIK NA TO DA SU SNOVI TU DA BISMO U NJIMA UŽIVALI...“

MLADEN SAVKOVIĆ, B92

SAMO U BIOSKOPIMA

TWENTIETH CENTURY FOX PRESENTS A SAMUEL GOLDWYN FILMS / RED HOUR FILMS PRODUCTION, PRODUCED IN ASSOCIATION WITH NEW LINE CINEMA A BEN STILLER FILM BEN STILLER KRISTEN WIIG THE SECRET LIFE OF WALTER MITTY SHIRLEY MacLAINE ADAM SCOTT KATHRYN HAHN AND SEAN PENN CASTING BY THEODORE SYRIATO SCREENPLAY BY JEFF MANN KENT WILLIAMS GREG HAYDEN AND JEFF MANN STUART DRYBURGH ASC EXECUTIVE PRODUCERS GORE VERBINSKI MEYER GOTTLIEB B. MACBROWN PRODUCED BY SAMUEL GOLDWYN JR. JOHN GOLDWYN STORY BY BORNEDAL BEN STILLER JAMES THURBER STEVEN CONRAD DIRECTED BY BEN STILLER

PROPERTY OF FOX. PROMOTIONAL USE ONLY. SALE, DUPLICATION OR OTHER TRANSFER OF THIS MATERIAL IS STRICTLY PROHIBITED.

Početak ili kraj

Bilo je gotovo izvesno da će suđenje Šešelju 30. oktobra i konačno dobiti epilog, a sada izgleda kao da je priča tek počela

Kada bi bilo po onoj narodnoj "pojeo vuk magarca" ili po novoj, urbanoj "džaba ste krečili", Vojislav Šešelj bi se posle 11 godina pritvora u Ševeningenu mogao i definitivno naći na slobodi. Naravno, pod jednim uslovom, samo ako žalbeno veće Haškog tribunala udovolji jednom od dva njegova zahteva: da ga puste na slobodu jer, kako on tvrdi, Tužilaštvo nije dokazalo njegovu krivicu ili da suđenje počne ispočetka, od nule. Ako bi Hag i pristao da se toliko pospe pepelom, što je i najvećim optimistima teško da poveruju, i odluči, na primer, da krene sa suđenjem iznova, to bi onda pre bio znak da se traži kakvo-takvo rešenje za oslobađanje. Jer, zašto bi započinjali još jedno suđenje bez kraja, i to Šešelju, koji je pokazao da je spreman da dâ sve od sebe u nameri da sud ponizi i na kraju porazi.

Kako sada stvari stoje, rezultat celog postupka nije ohrabrujuć: posle jedanaest godina provedenih u Hagu i sudskog procesa dugog šest godina, kada je bilo gotovo izvesno da će ovaj slučaj 30. oktobra i konačno dobiti epilog – teško je poverovati, ali cela priča sada izgleda kao da je na samom početku. Jedan sudija je smenjen, drugi je postavljen, a Šešelj teško bolestan.

KUMOVI I ZLOČINI

Istinski početak bio je doduše u februaru 2003. kada je Šešelj, po podizanju optužnice tužilaštva Haškog tribunala, dobrovoljno otišao u Hag. Ni tada nije skrivao svoju ambiciju da dođe glave Međunarodnom sudu u Hagu i da odatle izađe jedino kao pobednik: "Moj životni cilj nije da mirno umrem u krevetu, već da ostavim neko delo po kome će me se sećati pokoljenja. Hag je za tako nešto idealna prilika." Pri odlasku nije skrivao ni gnev ni mračna predskazanja prema tadašnjoj DOS-ovoj vladi ("Ološ će morati na dno duboke i mutne reke, gde mu je mesto"), kao što ih sada ne skriva prema aktuelnoj vlasti, sastavljenoj od njegovih kumova, bivših radikala, koji su se za potrebe karijere odrekli njega i okrenuli naglavačke. U junu ove godine na sudu je obelodanio da njihov čvrsti savez Šešelj–Nikolić–Vučić nije bio obeležen samo srceparajućim kumovskim vezama. O tome je više govorio Vučić onda kada je Šešelj otišao u Hag: "Njegova supruga Jadranka se žali da duže priča sa mnom. Kaže: 'Sad moram da zovem mog Vučića.' Čim čuje da sam nešto nervozan, hoće da me smiri." Rasulo u kumstvu počelo je otprilike kad i političko razilaženje. U septembru 2009. Nikolić je rekao da mu je sve bilo jasno od samog početka: "Znao sam da će se ovako završiti još kada me je Šešelj zvao pre nego što će otići u Hag da mu budem kum. Rekao sam ženi da je ovo početak kraja našeg prijateljstva. Znao sam jer je Šešelj oterao sve kumove iz stranke."

Zauzvrat, Šešelj je na sudu u Hagu ove godine pokušao da dobaci najdalje što je mogao. Sa sadašnjim predsednikom Srbije Tomislavom Nikolićem, kako je rekao, sve je zajedno radio tokom ratova u Hrvatskoj i BiH: "Ako sam ja umešan u ratne zločine, onda je Tomislav Nikolić moj direktan saučesnik." Za potpredsednika vlade Aleksandra Vučića rekao je da je bio "dobrovoljac SRS kod Slavka Aleksića na Jevrejskom groblju" u Sarajevu i da je zatim radio na TV Pale. Šta je trebalo da

bude glavni zgoditak tih iskaza sam Šešelj najbolje zna, ali u jednom jeste uspeo: da podseti.

Teatralan, već kakav je obično tokom suđenja bio, pred haškim sudom jednom je za sve zločine okrivio papu Jovana Pavla Drugog. Od suda je tražio i da mu se razjasne reči "točka, hotimično, Zapadni Srijem, obrana, suradnja". Opstruirao je i blamirao sudije, zastrašivao i otkrivao zaštićene svedoke. "Nikada nisam zastrašivao niti vršio pritisak na svedoke", rekao je kada je Tužilaštvo pokrenulo postupak protiv njega zbog nepoštovanja suda i otkrivanja zaštićenih svedoka u knjizi "Afera Hrtkovci". "U knjizi su brojevi i pseudonimi svedoka, a to što neko upućen i pametan može da shvati ko su oni – šta to mene briga!"

PRESEDANI I OBRTI

Štrajkovao je glađu 20 dana čime je izdejstvovao, po cenu vlastitog zdravlja, da se brani sam. Tribunal mu je ispunio sve zahteve. Vraćeno mu je pravo da se brani sam, kao i da suđenje počne od početka kada se oporavi. Posle je Haški tribunal odlučio i da finansira odbranu Šešelja. Bio je to presedan zato što se do tada nije dogodilo da optuženom koji se sam brani bude odobreno finansiranje odbrane.

Nikada do sada nije se desilo ni to da sudija bude izuzet iz raspravnog veća na samom kraju procesa, uoči izricanja presude. Prvi put u slučaju Šešelj. Posebno veće Tribunala usvojilo je njegov zahtev to jest izuzelo sudiju Harhofa, jer je navodno ostavio utisak da je pristrasan, i to nekoliko nedelja pre izricanja presude 30. oktobra. Kada je imenovan novi sudija Madiaje Nijanga koji treba u "razumnom roku" od četiri do šest meseci, a po potrebi i duže, da prouči ceo predmet i na osnovu toga da donese sud, Šešelj je uložio žalbu. Kaže u žalbi da pošto je izuzeti sudija Harhof, čije je izuzeće on lično tražio, bio član pretresnog veća u toku celog pretresnog postupka, "jasno je da se ovaj postupak uopšte više ne može nastaviti". I jedino što se može učiniti, savetuje Šešelj, jeste da se postupak odmah obustavi a da se on pusti na slobodu. Ili da se krene sasvim ispočetka, od nule, kako je i navedeno na početku ovog teksta.

Već punu čašu ove beskrajne šah-šeh igre između Šešelja i Tribunala prelile su dramatične vesti o njegovoj bolesti, o operaciji karcinoma debelog creva, metastazama u limfnim čvorovima koji su takođe operisani, i o predstojećem dužem lečenju hemoterapijom. Svakodnevno su curele informacije o njegovom zdravstvenom stanju iako je zvanično Šešelj strogo zabranio njihovo iznošenje kako pred samim sudom tako i u javnosti. Sada, pod novim okolnostima, još više intrigira u kom ključu će razmišljati žalbeno veće i da li će se osvrtati na činjenicu da pred sobom ima ozbiljno obolelog optuženika. Da li će ponovo izaći u susret njegovim zahtevima, ili će proces dalje ići svojim tokom sa novim sudijom, a to znači prolongiranje sigurno još nekoliko meseci. I to najmanje nekoliko meseci, pod uslovom da novih obrta i iznenađenja više ne bude.¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Rasim Ljajić, predsednik Nacionalnog saveta za saradnju s Haškim tribunalom za ratne zločine

Ni pravde ni saradnje

Što se nas tiče, svi građani Srbije imaju apsolutno jednak status i prava u skladu sa Zakonom o saradnji sa Tribunalom. Kod Šešelja je specifična situacija jer on ne želi komunikaciju sa predstavnicima vlade i to je njegov stav otkad je otišao u Hag. Čak i kad je prvi put bio bolestan, otišao sam u Hag da ga posetim, ali nije hteo da razgovara sa mnom. Rekao je da ne želi da razgovara ni sa kim ko je predstavnik vlade. Šešelj nije koristio ono što je koristila većina optuženika, nije tražio garancije vlade za privremeno puštanje na slobodu i ni sa jednom vladom nije hteo da razgovara. Drugi su to tražili i mi smo svima izlazili u susret, nekima je sudsko veće odobrilo zahtev, nekima nije. Pošto Šešelj to nikada nije tražio, mi van toga ne možemo da uradimo ništa. Ne možemo u njegovo ime da tražimo da bude privremeno pušten na slobodu, procedura je tu jasna. Šešelj odnosno njegova odbrana treba to da zatraži, a onda mi na osnovu toga dajemo garancije za privremeno puštanje na slobodu kao država.

U ovoj fazi postupak je u ozbiljnoj krizi, kao što je ceo slučaj obesmišljen, čemu su doprineli i sam sud i Šešelj. S jedne strane postoji namera Šešelja da obesmisli postupak, a s druge je Tribunal koji 11 godina drži čoveka u pritvoru bez prvostepene presude. Mislim da je to nečuven slučaj. I sad, da skandal bude još veći, jedan sudija je izašao iz predmeta na zahtev Šešelja i određen je novi sudija kome je dat rok da se upozna sa predmetom. Kako to da postupak traje toliko godina, a novi sudija treba da se upozna za šest meseci sa predmetom, da čita spise, verovatno i da gleda video-snimke suđenja, svedočenja? U anglosaksonskom pravu to bi bilo nezamislivo, da suđenje stigne do kraja i da imate novog sudiju koji treba u veoma kratkom vremenu da dâ svoj sud. Šta god da bude, mislim da je ovo nečuveno, da je ovo blamaža za Haški sud, za koju oni ne mogu da nađu reči opravdanja iako su iznosili razne argumente. U svim razgovorima koje sam imao sa predsednicima sudova, takođe i sa Bramercom, isticali su nekoliko stvari za ovakvu dužinu postupka. Rekli su da to jeste slučaj bez presedana, ali da tehnički nemaju dovoljno prostora, da nemaju dovoljan broj sudija, da ima veliki broj optuženika, da je Šešelj opstruirao suđenje pa se zbog toga prolongiralo... Čak i da su svi ti razlozi validni, ne mogu biti opravdanje za 11 godina.

Najlogičnije bi bilo da Šešelj zatraži garancije za privremeno puštanje na slobodu i da mi te garancije damo. Druga mogućnost je da šaljemo lekare. Sada ih nije tražio, ranije jeste. Tu se mogućnosti države iscrpljuju. Svuda ističemo da su njemu kao državljaninu Srbije ugrožena prava. Može neko i da voli i da ne voli Šešelja, ali mi ovde govorimo o elementarnim ljudskim pravima. Ovde je ugroženo pravo na suđenje u razumnom roku, i to je elementarna stvar. Ugroženo je i njegovo zdravstveno stanje, to je sad druga vrsta problema na koju takođe moramo da imamo neku vrstu odgovora. I to je ono što mi možemo da uradimo.

Nema napretka bez *low-cost* letova i infrastrukture

"Kada šetate ulicama Rima i vidite da možete za 299 evra da odete do Budimpešte ili do Praga na tri noćenja u hotelu sa četiri zvezdice, a da Beograd košta 500 evra, to je problem. Sada smo te cene hotelskih soba doveli u red, to je zbog zdrave konkurencije. Iskreno se nadam da ćemo to uraditi i sa avionskim kartama koje su i dalje jako nepristupačne"

U vreme kada je sa Živoradom Vasićem vođen razgovor (četvrtak 26. decembar), hotel Crowne Plaza čiji je on generalni direktor još uvek je bio bez gostiju – 23. decembra je zvanično predstavljen javnosti, a prvi gosti stigli su dva dana pre Nove godine. Ipak, po holovima i u salama bilo je gužve. "Otvorili smo sale našim poslovnim saradnicima da tamo održe neformalne sastanke, kako bi osoblje hotela 'razbilo tremu'. Nije isto kada vežbaju sa nama, zaposlenima, i kada imaju prave goste", kaže Živorad Vasić.

Vasić se posle 17 godina školovanja i rada u SAD 2008. vratio u Srbiju i postao generalni direktor tadašnjeg Continental hotela, koji je Delta kupila za 149 miliona evra. Kako kaže, u poslednjih pet godina mnogo se dobrih stvari dogodilo u srpskom hotelijerstvu, ali i dalje nedostaju osnovne stvari – infrastruktura, *low-cost* letovi i ozbiljan kongresni centar.

"VREME": Više puta ste ponovili da novi Crowne Plaza hotel nije franšiza, nego ima "menadžment" ugovor sa InterContinental grupom. U čemu je, zapravo, razlika?

ŽIVORAD VASIĆ: Za razliku od franšiznog, menadžment ugovor vas vezuje na određeni niz godina gde ne kupujete samo licencu već dobijate kompletan *know-how* Intercontinental grupe, koja ima devet različitih brendova – InterContinental, Crowne Plaza, Holiday Inn, Holiday Inn Express, Indigo i drugi. Grupa ima više od 4600 hotela, od toga 70 odsto hotela InterContinental i Crowne Plaza su menadžment, dok su Holiday Inn i Holiday Inn Express obično franšizni hoteli. Kada potpišete menadžment ugovor na 20 godina, postoji godišnji doprinos koji plaćate za rezervacioni sistem, koji vas umrežava sa celim svetom – kad neko pozove rezervacioni sistem, tada Crowne Plazu Beograd nudi više od 70 različitih internacionalnih operatera koji imaju sve podatke o hotelu i koji se trude da pomognu lokalnoj prodaji, odnosno da taj gost odsedne kod vas u hotelu. Takođe, veoma značajno u menadžment ugovoru jeste da on pruža edukaciju svih vaših zaposlenih pre početka rada hotela: HR tim, koji se nalazi u Londonu, dođe i provede mesec dana sa svim operativnim odeljenjima, tako da svi standardi u Crowne Plaza u Beogradu budu kao u Crowne Plaza u Bratislavi ili u Dubaiju. Na primer, mora da se pokazuje otvorenom šakom, mora da se koristi ime gosta a ne broj sobe, zbog poverljivosti, i slično. U franšiznim objektima to nije tako, jer u franšizi vi samo kupite ime i sami obučavate svoje ljude po nekim standardima koje ste dobili, ali ne dobijate taj *know-how* korporacije.

Prethodni InterContinental hotel u Beogradu imao je menadžment ugovor ili je bio franšiza?

InterContinental je u Beogradu otvoren 1979. godine i bio je "menadžment" do '91. Posle toga je uprava Intercontinental grupe izašla iz Beograda, Genex je nastavio da hotel vodi kao InterContinental, mada nije imao licencu za to – morali su da skinu ono "Inter", pa je tako ostalo "Continental". Sve do 2008. hotel je vođen kao "Continental", kada je kompanija Delta Holding kupila celu imovinu koja je koštala 149 miliona evra, Geneksove apartmane, tenisko igralište i ovaj hotel. U tom trenutku mi smo bili u obavezi da renoviramo hotel u roku od pet godina i tada smo potpisali "menadžment" ugovor sa InterContinental grupom, kao brend Crowne Plaza, a ne InterContinental.

Zašto?

Mi smo želeli da hotel i dalje bude InterContinental, međutim 2005. InterContinental je promenio svoj pravilnik, pa je soba umesto najmanje 26 morala da ima minimum 32 kvadrata. Pošto naše sobe imaju 28 kvadratnih metara, bilo nam je neprikladno da betonske zidove rušimo i da proširujemo sobe. Tada je došao potpredsednik InterContinental grupe, Rolf Hubner, koji je danas potpredsednik za celu Evropu, i rekao: "Vi imate fantastičan hotel, mi podižemo jedan novi brend koji je ekvivalent InterContinentalu, a to je Crowne Plaza – zašto se vi ne biste zvali Crowne Plaza?" I u tom trenutku smo doneli odluku da ovo bude Crowne Plaza.

A osim veličine soba, u čemu je još razlika između ta dva brenda?

Razlika između Crowne Plaze i InterContinentala u svetu su najpre to da su gosti InterContinentala mnogo više turisti iz celog sveta, dok su Crowne Plaza obično MICE hoteli (*Meetings, Incentives, Conventions, Events*). Mi smo u okviru hotela napravili jedan kongresni deo koji smo potpuno prostorno prearanžirali i proširili, jer su u bivšem InterContinentalu u celom drugom delu mezanina bile kancelarije za zaposlene. Sada imamo 12 sala, i osnovna je razlika je da smo

fotografije: A. Anđić

mi praktično kongresni hotel, možemo da priredimo gostima različite događaje – od 15 ljudi u malim *executive board* sobama, pa sve do 800 ljudi u plesnoj sali. Problem je što Srbija i Beograd nemaju više stranih kongresa, a jedan od razloga za to je neusklađenost, odnosno, vrlo iskreno, izgled Sava centra. Beograd je divan grad, i super je što "Njujork tajms" piše da smo mi najbolja destinacija, ali šta to vredi kada je problem doći i odleteti iz Beograda – gosti moraju da dođu dan ranije i ostanu dan kasnije. To je strahovito veliki gubitak, i novca, ali i vremena naših potencijalnih gostiju. Sada tek polako ulaze *low cost* kompanije, dolazak Etihada je odlična stvar, ali trebaće mnogo vremena da se otvore direktni letovi. Mi u Crowne Plazi smo shvatili da moramo da napravimo kongresni centar, najveći koji mi možemo, jer ta povezanost sa Sava centrom je veliki plus. Nažalost, svi stranci se žale na izgled, prokišnjavanje i starost Sava centra, a to je naš najveći i ključni kongresni centar. I mi zbog toga imamo ozbiljan problem kao grad, jer praktično nemamo kongresni centar.

Ali, Beograd se stalno penje na listi Međunarodnog udruženja kongresa i konvencija po broju organizovanih kongresa?

To je fantastično, zahvaljujući tih četiri-pet devojaka i momaka iz Kongresnog biroa Srbije, koji evo već pet godina stvarno rade izvanrednu promociju Beograda. Edukovali su se u inostranstvu, i pre četiri godine su uzeli za konsultanta Gerija Grimera, koji je najveći strani *convention* mag, on je vodio i Boston Convention centar i centre nekih drugih zemalja i on ih je naučio kako treba *bidovati* i boriti se protiv drugih destinacija, kako predstavljati Beograd na IBTM-u (*Incentives, Business, Travel, Meetings*) u Barseloni, Frankfurtu i Londonu, odnosno najvećim turističkim sajmovima, gde praktično dođe ceo svet. Mi smo kao Srbija postigli neviđen uspeh, stvarno smo se na toj lestvici neverovatno probili, međutim sada smo došli do tačke gde je veoma teško ići napred. Ono što je mnogo pomoglo Beogradu je to što se Metropol najzad renovirao i otvorio, što se otvorio Falkensteiner, što se sada otvara Crowne Plaza i što napokon u Beogradu počinje da postoji jedna potpuno zdrava konkurencija, gde četiri ili pet hotela, kada nastupa zajedno, ima svetski brend i može da ugosti više od hiljadu ljudi dnevno. Mi imamo 416 soba, Hyatt ima 280, Holiday Inn skoro 200, Metropol ima 200, znači da svakog dana možemo da ostvarimo više od hiljadu noćenja, i to je fantastično. E, ali kada imate više od 1000 gostiju, morate da imate kongresni centar gde takav skup možete da napravite.

Prema vašim rečima, deluje da je taj rast Beograda po broju konvencija najviše zasnovan na entuzijazmu ljudi koji rade u Kongresnom birou.

Ja taj naš Kongresni biro iz dana u dan svuda pominjem i stalno ga hvalim. Nije to samo entuzijazam, mislim da je to i znanje, da je edukacija u Srbiji najvažnija, a nje je sve manje i manje. Ovo su devojke i momci koji su stvarno naučili kako treba bidovati, kako se boriti protiv drugih destinacija kao što su Prag, Budimpešta, Bukurešt, a to nije lako, jer su to gradovi koji su nažalost u poslednjih 10 godina postali mnogo vidljiviji i »

popularniji od Beograda. Beograd ima fantastičan noćni život, to je metropola, grad koji živi, međutim Beogradu je potrebna infrastruktura da bi kongres mogao da se održi ovde, a da pritom postoje i neke ekskurzije – mi imamo par gradova u Srbiji, ali nemamo infrastrukturu i puteve koji mogu da to podrže. Problem sa avio-kartama je velik, problem sa hotelskim cenama je bio velik i mislim da je ta zdrava konkurencija među hotelima napravila pristupačnost, koja je veoma važna. Znate, kada se šetate ulicama Rima i vidite da možete za 299 evra da odete do Budimpešte ili do Praga, na tri

noćenja u hotelu sa 4 zvezdice, a da Beograd košta 500 evra, to je problem. Sada smo te cene hotelskih soba doveli u red, to je zbog zdrave konkurencije. Iskreno se nadam da ćemo to uraditi i sa avionskim kartama, koje su i dalje jako nepristupačne. Da ne pominjem da je nemoguća misija ako želite da iz Madrida odete u Beograd – možete ili da idete u Budimpeštu nekim Ryan Airom, pa da se vozite kolima, ili bukvalno da presedate dva ili tri puta i da taj put traje najmanje 12 sati. Takođe, treba da organizujemo što više događaja. Mi imamo jedan problem u Beogradu, imamo vrlo malo onih događaja za koje Amerikanci kažu *city-wide sold out*, kada su svi hoteli rasprodati.

Da li se to nekad desilo kod nas?

Jeste, desilo se za Univerzijadu i Evroviziju, bila je fantastična popunjenost i nedavno kada je bilo Svetsko prvenstvo u rukometu za žene... Ružno bi bilo da kažemo da se ne dešava, ali to je retkost, i moramo da svi zajedno radimo na tome mnogo, mnogo više. A to možemo da radimo ako promovišemo Beograd i Srbiju. Nažalost, ne pričam samo o hotelijerstvu, mislim da taj posao relativno dobro znam, ali smatram da ne treba da izmišljamo toplu vodu. Videli smo kako su Hrvati uradili promociju svojih ostrva, imali su četiri godine neviđenu posećenost Nemaca, Italijana i Francuza na ostrvima. Kako? Pa na svakoj mreži, BBC-ju, CNN-u, non-stop se vrtela reklama "Croatian islands", i to je jedan primer, ima ih mnogo, kako mora da se ulaže u reklamu i u zemlju. Ljudima je već dosta da idu u iste gradove, oni vole da istražuju nešto novo.

Da se vratimo malo na hotel. Postoje mišljenja da je sve ovo preskupo plaćeno kad je kupovano. Imate li vi taj utisak?

Super pitanje. To je bila aukcijska cena. Da je Delta znala da će šest meseci kasnije nastati svetska finansijska kriza, pa naravno da ovo nikada ne bi niko kupovao. Jer, to je vredelo 149 miliona evra, a šest meseci kasnije vredelo je 75 miliona evra. Drago mi je da to pitate jer se retko o tome priča. Znate, kad pravite odluke, postoje dobre i loše odluke. U tom trenutku to je bila dobra odluka, a kasnije se potvrdilo da je bila jako loša. Ali, ovo ima nenormalnu vrednost, iz više razloga. Prvo, ima fantastičnu lokaciju, aerodrom je blizu, auto-put je tu, stari grad takođe, imate tri mosta, to je sve kako treba. Ti poslovni prostori funkcionišu jako dobro, ljudi su i emotivno vezani za njih, međutim to je trebalo srediti i renovirati. Uloženo je još 40 miliona evra u renoviranje ovog zdanja, sa idejom da će se taj novac kroz neko vreme vratiti.

Koje vreme?

Kada se hotel renovira, uvek gledate da se taj novac vrati kroz sedam godina. Ne pričam o kapitalnoj investiciji, pričam o ulaganju u hotel, jer vam ta kapitalna investicija ostaje, kao nekretnina. Da li će ona da se vrati za sedam ili pet ili devet godina zavisi od tri stvari. Zavisi od brenda, menadžmenta i načina na koji vodite hotel. Znači, postoji moja velika odgovornost, kao i ljudi koji ovde rade. Druga stvar koja je izuzetno važna jeste tržište. Trenutno, tržište za hotelijere nije dobro, zato što se ovde sada svi igraju jedne politike damping cena koja nije ni zdrava a nije ni etična.

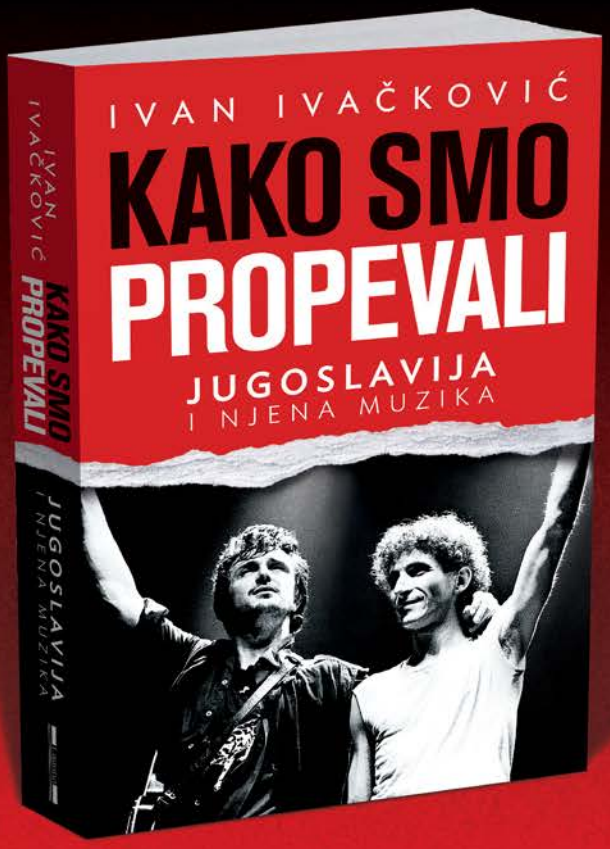
Ali rekli ste malopre da ste doveli cene na neki realan nivo, a ne na damping?

U jednom trenutku da, međutim sada kada se otvara sve više i više hotela, kreću pozivi, pa neko zove klijenta i kaže "ja ću ti dati toliko nižu cenu", i to nije dobro, to nije zdrava konkurencija. Ono što je zdravo to je da hoteli u Beogradu više ne koštaju 250 evra za noć, zato što to nije imao ko da plati. Međutim, sada je ponuda ogromna, i kada se otvori Radisson Blu, ponuda će biti mnogo veća od potražnje. Pobediće najkvalitetniji i najbolji. Ovo nije Amsterdam, Pariz, Njujork ili Rim, da otvorite rezervacioni sistem i vrata svog hotela, pa da budete generalni direktor koji se šeta po hotelu i radi na standardima – ovo tržište je jako teško, i svakog klijenta morate da uhvatite za ruku, da ga dovedete u hotel, da ga lično primite i da se borite. Ja imam danas četiri sastanka za svadbe, i na sva četiri ću prisustvovati. To je lepo, ja sam ponosan na to i uvek sam bio takav. Ali to u principu nije posao generalnog direktora. Međutim, ljudi se ovde osećaju mnogo komfornije, mnogo kvalitetnije, mnogo lepše i bolje ako ih primi lično generalni direktor, i ako on to ugovara. To nije zbog nepoverenja ljudi koji rade za nas, ili u nekom drugom hotelu. To je jednostavno mentalitet. Mentalitet je teško promeniti. Međutim, sa ulaskom tih stranih menadžment kompanija, korporativna kultura se menja, pa će i to doći na svoje mesto. Mislim da će mnogi hoteli koji nisu novi, koji nemaju A-tim, da se zatvore. I onda će se ponuda i potražnja relativno izjednačiti. Mislim da će sa ulaskom u EU biti sve više i više posla za hotelijere i da ćemo u jednom trenutku doći na nivo Praga ili Budimpešte. Takođe, mislim da to neće biti u sledećih pet godina. Ali ono što zasigurno mogu da kažem, i što vidim, jeste da će taj trenutak doći. Nažalost, mnogo sporije nego što smo mi želeli, ali dolazi. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

NEDELJNA PREPORUKA

Knjige o kojima se priča

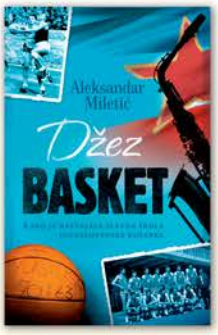

KAPITALNO DELO O JUGOSLAVIJI I NJENOJ MUZICI.

Uzbudljiva i nostalgična knjiga o pesmama i pločama koje su nam menjale život.

Dramatična i duhovita pripovest o sudbinskom preplitanju muzike i politike i o usponu i padu jedne čudesne zemlje.

Knjiga sadrži više od dve stotine fotografija, od kojih su mnoge raritetne.

Aleksandar Miletić
Džez basket

Kako je nastajala slavna škola jugoslovenske košarke. Svedočanstvo o tome kako su pametni i hrabri ljudi iz čiste, mladalačke ljubavi počeli da igraju košarku, bez namere da promene lice svetske košarke. A to su na kraju učinili.

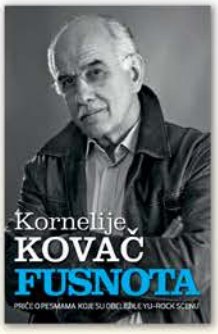
Miloš V. Rajković
Uspon i pad moje Zvezde

Knjiga o jednoj generaciji na prelomu vekova, ideologija, epoha. O simbolu koji je trebalo da bude internacionalan, a postao je iracionalan. O fudbalu kao vernom ogledalu naših života i naše stvarnosti.

Miša Aleksić
Uživo! – Autobiografija

Šokantna ispovest bas gitariste *Riblje čorbe*. U ovoj uzbudljivoj knjizi on otkriva mnoge tajne i nepoznate priče benda za koji je ugledni britanski časopis *NME* rekao da je najpopularnija stvar u Jugoslaviji posle Tita!

Kornelije Kovač
Fusnota

Priče o pesmama koje su obeležile yu-rock scenu. Ova knjiga se lako čita, njeni junaci su mnoge poznate ličnosti, a stil kojim je napisana je gotovo identičan onom koji je krasio Batu kao kompozitora.

Laguna PREPORUČUJE

Ju Nesbe
SNEŠKO
Obavezna krimi-lektira!

Grupa autora
PUTNIK SA DALEKOG NEBA
Miloš Crnjanski kao književni junak.

Mo Jen
ŽABE
Roman koji dotiče najbolnija mesta u duši kineskog naroda.

Amos Oz
PRIČA O LJUBAVI I TAMI
Vrlo lična i dirljiva priča.

Grupa autora
ŽIVOT JE UVEK U PRAVU
O umeću i lepoti življenja govori 39 svetskih pripovedača.

Toni Morison
VOLJENA
Od dobitnice Nobelove nagrade za književnost.

Mario Vargas Ljosa
DISKRETNI HEROJ
Novo remek-delo majstora latinoameričke književnosti.

Ildefonso Falkones
BOSONOGA KRALJICA
Dirljiva priča o prijateljstvu, strasti i osveti.

Kris Grinalg
ZAVESTI INGRID BERGMAN
Izuzetna pripovest o ljubavi dvoje nezaboravnih ljudi.

Lori Frenkel
ZBOGOM ZA SADA
Roman koji će vam sigurno zagrejati srce.

www.laguna.rs

Bonton za početnike i pipanje za šlajpik

Svima je već na nos izašla ona Marksova dosetka o istoriji koja ume da ima premijerno izvođenje kao tragedija a reprizno kao farsa. Ali, šta da se radi kad je stvarnost stalno iznova potvrđuje? U tom smislu, možda je najbolje započeti ovaj tekst pitanjem hoće li godina 2014. za Vojvodinu biti repriza 1988? Dakako, Miloševićevo "rušenje Vojvodine" u demokratsko-autonomističkom mejnstrimu percipirano je kao svojevrsna tragedija; možda će reprizna demontaža pokrajine utoliko uistinu žanrovski ličiti na farsu. Ali, kakvu farsu? Onu nakon koje neće ostati ništa. Repriza će dovršiti ono što premijera nije dokrajčila. Nije li to tragičnije od svake tragedije? Štaviše, ovaj put neće biti nikoga čak ni da primi jogurt u lice, a pogotovo neće biti nikoga ko bi taj jogurt zgrabio u letu i promptno ga vratio pošiljaocu. I tako će se završiti jedna priča koja se telila i kilavila četvrt veka, a rezultat joj je na kraju prilično mršav i bedan, po svakom normalnom kriterijumu.

Jako je zavodljiva ta paralela, bezbroj puta je korišćena – sigurno ni ja nisam odoleo da se negde poslužim njome – i postala je neka vrsta opšteg mesta, stereotipa koji se ne preispituje, premise za bilo kakvo promišljanje na tu temu. Vojvodina, to vam je Istra na srpskom, ne? Istra, to vam je hrvatski način da se kaže Vojvodina, jamačno? Pa, hajde da vidimo i to.

Od prvih višestranačkih izbora 1990. pa do danas, Istra i susedno joj i srodno područje hrvatskog primorja (grad Rijeka, opatijska i crikveničko-vinodolska rivijera, kvarnerski otoci Krk, Cres, Lošinj...) u kontinuitetu prilično ubedljivom većinom glasaju za leve, levocentrističke, regionalističke i manjinske stranke. Ostatak Hrvatske celih je devedesetih glasao za tvrdo desničarski Tuđmanov HDZ i slične, dok su Istrom sve vreme i na svim nivoima vladali regionalistički IDS a Rijekom i Kvarnerom SDP. Tokom mnogo toplijih posttuđmanovskih dvehiljaditih, Hrvatska je lavirala čas levo čas desno, ali Istra i

Vojvodina politički nestaje na naše oči jer se nikada nije ni konstituisala kao superiorna

Ova priča, dakako, ima nekolike "aktuelne povode", ali oni nisu najbitniji u njoj – sve je to starije i dublje od toga. U redu, Ustavni sud Srbije oborio je mnoge ključne postavke Statuta Vojvodine, koji je sam po sebi bio svojevrsna "kamilica", nešto daleko ispod zahteva klasičnih "autonomaša". Okej, aktuelna državna vlast povampirenih likova iz "zlih devedesetih" naumila je da po svaku cenu sruši vojvođansku (demokratsko-ligaško-manjinsku) vlast, što jeste prvorazredna politička svinjarija utoliko što je mandat ovih iz zgrade Banovine pošteno i legalno stečen, ali će se to ipak dogoditi, a sve i da se ne dogodi, desiće se u novom izbornom ciklusu, ako se u međuvremenu nešto senzacionalno ne promeni. E sad, ono što me zanima u ovom tekstu jeste: zašto je tome tako, i zašto kanda ni ne može biti drugačije?

Razlog je samo jedan, suštinski, a taj se onda račva u bezbroj podrazlogčića: Vojvodina se nikada nije vrednosno, svetonazorno i samim tim politički konstituisala, te utoliko ona kao zaseban entitet te vrste ne postoji (postoje doduše njene *institucije*, ali da bi one bile jake i neoborive moraju se nečim **stvarnim** puniti!) te se otuda ne može ni politički (od)braniti, a ako pomalo i postojucka, to je sablasno bitisanje relativno lako razvejati, kao svaku maglu.

Šta to konkretno znači? Ovde u priču, komparacije i lakšeg razumevanja radi, valja uvesti Istru, region koji unutar Hrvatske figuriše kao "nešto posebno, drugačije od ostatka zemlje", nešto što vuče u Evropu, što je dosledno većinski posvećeno "evropskim vrednostima", demokratiji, toleranciji, antifašizmu, regionalizmu, kosmopolitizmu i ostalim dražesnim stvarima. Drugim rečima, Istra je simbolički u Hrvatskoj ono što je Vojvodina u Srbiji. Ili nije?

Rijeka držale su se opet svoga, bez obzira na trendove u ostatku zemlje. I tako to tamo traje već dvadeset i tri-četiri godine bez prekida: sve što miriše na desnicu (makar i uljuđenu, poevropljenu i "reformisanu", kakav je bio Sanaderov HDZ, koji je šarmirao mnoge sa svetonazorno drugog pola), na nacionalizam, klerikalizam, ksenofobiju etc. nikada nije imalo ni blizu većinski prolaz takoreći nigde u Istri i Kvarneru. Kad je jedno selo u unutrašnjoj Istri izglasalo HDZ svi su ga pokazivali kao osmo svetsko čudo! I nije tako bilo samo na izborima: setite se nedavnog "antigej" referenduma, koji je žalosno uspeo i u metropolitanskom Zagrebu, ali bogme ne i među "melodijama Istre i Kvarnera", koje su glasale za slobodu i toleranciju. Svako ko je putovao u te krajeve zna da ne govorimo tek o "apstraktnim" stvarima tzv. visoke politike nego da se "drugovetnost" Istre i okoline oseća vrlo konkretno u svakodnevnom životu, čineći ga u svakom smislu lepšim, snošljivijim, plemenitijim. *Istra makes a difference*, moglo bi se i tako reći, pa makar i zvučalo kao nekakav turistički slogan.

Šta za to vreme radi Vojvodina, nakon što njena autonomija (unutar specifičnog sistema komunističkog feudalizma) 1988. "šaptom pada"? I 1990. i posle glasa za Miloševićev SPS i za onaj skrnavi Šešeljev SRS, ovo potonje u većem procentu nego u "užoj" Srbiji. Na prvih nekoliko izbora, SPS i SRS osvajaju većinu i u velikim gradovima, uključujući Novi Sad. Izuzetak su jedino mesta gde većinu lokalnog stanovništva čine pripadnici nacionalnih manjina: oni glasaju ili za "svoje" etnostrančice, ili za vojvođanske regionaliste ili "najrazumnije" među "beogradskim" političarima; no etnička većina ih u tome ne sledi, naprotiv. Dvehiljaditih se stanje, gledano kroz izbore, bitno popravlja (delom zahvaljujući i bizarnom izbornom sistemu

koji je Milošević smislio za sebe, ali je bolje poslužio njegovim protivnicima), ali u tome se Vojvodina ne razlikuje od ostatka Srbije u to vreme. Pa ipak, čak i tada, radikali (ej: Šešeljevi radikali!) osvajaju gradonačelnički mandat u Novom Sadu, a o provinciji bolje da i ne govorimo.

Šta za sve to vreme rade "demokratski opredeljene" političke, akademske i medijske elite u Vojvodini? Tzv. autonomaši samo inferiorno i nedarovito kukaju "di su naši novci, vratite nam naše novce"; ne kažem da "novci" nisu važni i da oni nisu u izvesnom smislu takođe politička stvar, ali ne gradi se politički identitet, čak ni neke stranke, a kamoli neke regije, na opsesivnom lizanju svog šlajpika; to je paorska ili maločaršijska, suštinski svakako *pretpolitička* pamet i logika. Ta, nije ni ta Istra toliko drugačija od onih "preko Učke" zato jer ima kontrolu nad svojom kasom (više je nema nego što je ima! I generalno, institucionalna autonomija Istarske županije je znatno ispod vojvođanske, bar ove "statutne") nego iz razloga drugačijih i suštinskijih! Upozoravao sam ih na sve to još onomad, i devedesetih i ranih dvehiljaditih, ali nisam stekao dojam da me je iko čuo, da se iko uopšte osvrnuo na to, makar i u gnevu. O medijima u Vojvodini bolje da ne trošim reči. O "intelektualnom pogonu" koji bi *konstituisao razliku* (ne u "separatističkom" smislu, nego u *istarskom*, da tako kažem), takođe je bolje ćutati.

U tom je stanju Vojvodina dočekala maj 2012. i povratak na vlast "starih đavola", onih koji su lično ili preko svojih stranaka učestvovali u likvidaciji vojvođanske autonomije, a zatim tokom devedesetih u održavanju njenog "stanja duboke ništavnosti". Jer, upravo je to Vojvodina bila politički u devedesetim: Ništa punjeno Ničim, samo pusta i promajna zgrada Banovine u kojoj nije obitavao niko sa imenom i (bilo kakvim) političkim sadržajem, samo duhovi i sablasti, anonimni čuvari zgrade. Sećam se, dugogodišnji "domar" te lepe Brašovanove građevine bio je neki Žika, ne onaj pijani komšija Čvarkov Đorđa, nego Smiljanić Žika; posle se taj fino vratio na matičnu funkciju doživotnog predsednika opštine Apatin – eto, takav je to kalibar bio. Milošević je procenio da je taj bio dovoljan, i više uopšte nisam siguran da mu je procena na duži rok bila pogrešna: vratiće se Žika opet u Banovinu, taj ili neki drugi. A tamo će ga s radošću dočekati, željni da se preporuče, i neki od onih koji su devedesetih bili vrlo glasno protiv Žike. Znam ih kao staru paru, gledam ih gde već stoje u redu: ovaj Ugledni Novinar, onaj politikolog, ovaj ovo, onaj ono... A zašto pa i da ne stoje? Od Vojvodine ionako nema ništa, a njima valja sinekurisati na ovu skupoću.

Na ovom mestu je važno suprotstaviti se jednom iritantnom demagoškom opštem mestu: ne, nije sa "povratkom Žike" problem što ta ili ova stranka smenjuje neku drugu ili treću. Ne, to je zemljotres mnogo većih dimenzija, jer se zbiva u režiji onih kojima, dokazano, Vojvodina nikada ne može biti nešto drugo nego fasada bez ičega iza. Kad već ne mogu ("zbog sveta") da sruše i tu fasadu, što bi s merakom učinili. Uostalom, a šta vi mislite, zašto Istrani ili Riječani drže na vlasti IDS ili SDP toliko puste godine – je 'l što ih toliko vole? Što ne mogu da zamisle život bez Jakovčića, Kajina, Obersnela, Linića, Milanovića?! Ili što u IDS-u, SDP-u i rodbini nema korupcije, nepotizma, muljanja, lopovluka, nekompetencije etc.? Ma hajte molim vas... Svega je toga, po svoj prilici, ne manje nego ovde. Radi se o nečemu drugom, a važnom: ljudi znaju šta im je prioritet, i znaju šta je kakva-takva političko identitetska i institucionalna brana utapanju u prežalosni i pretužni, postiđujući "nacionalni mejnstrim". Ljudi su naprosto *odrasli*, ako tako hoćete.

Jeste, dakle, beda elite bitno doprinela svojevrsnom političkom nestajanju (ili ne-nastajanju?) Vojvodine. Međutim, ona nije ni izdaleka dovoljno objašnjenje. Stvar je mnogo dešperatnija: biće da ovde naprosto nema (dovoljno) "istarske" ljudske supstance, da je naprosto *vojvođansko društvo kao takvo nedovoljno kvalitetno za to*. Šta to konkretno znači i kako izgleda?

Postoji stanovit "pozitivni mit" o Vojvodini, kako unutar Srbije, tako i u širem ex-YU kontekstu, kao mirne, tolerantne i prosvećene sredine. Na nekom sitnograđanskom i pretpolitičkom nivou, to ima poneko zrnce smisla: možda se "severno od velikih reka" uistinu više persira nepoznatima, dobardaniše se i ljube se ruke, redovnije se baca smeće, čistije su ulice, urednije se plaćaju računi i porezi... Kažem, možda, čak verovatno. Ali, već dve i po decenije, to se uglavnom ne pretvara u politički artikulisanu razliku – kao što se *uvek* pretvara u Istri i Rijeci! – nego ostaje na tom simpatičnom, ali benignom, urbano-folklornom nivou. Na nivou bontona za početnike i kompulzivnog pipanja za šlajpik, ako hoćete. Od toga, samog po sebi, ne biva političke artikulacije pa onda ni ozbiljnog političkog utemeljenja i konstituisanja, jer iza toga nema nikakvog "alternativnog" i prosvećenijeg sistema vrednosti koji bi nadilazio nivo pasivnog malograđanskog kenjkanja, dostojnog onog Bernhardovog nesmiljenog opisivanja sterilnih i zlogukih austrijskih zabiti, gde se lično blagostanje i zajednički fašizam tako lepo i prirodno slažu.

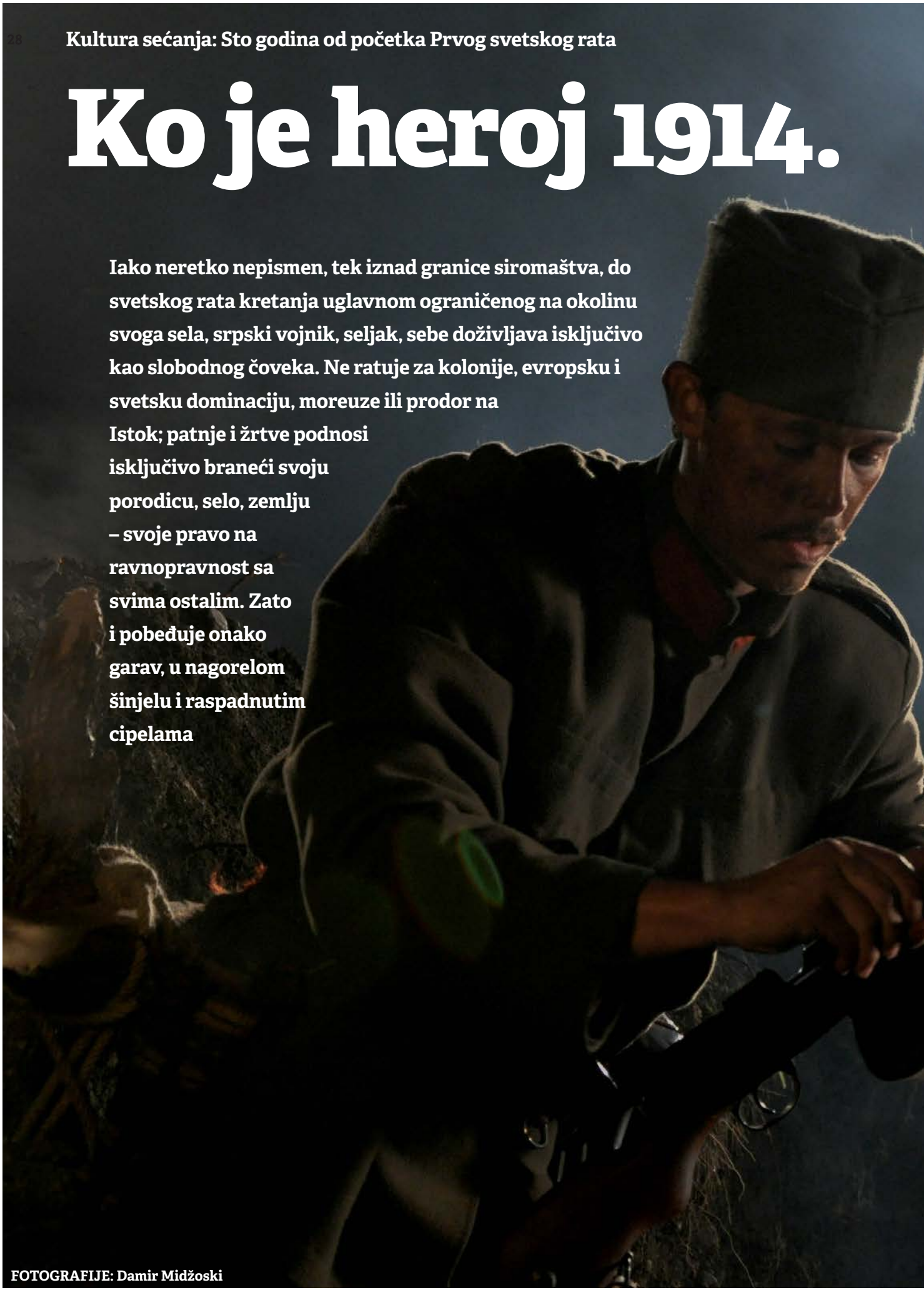
politička i civilizacijska alternativa unutar Srbije, za razliku od Istre u Hrvatskoj

Čak ni na nivou političke simbolike u svakodnevnom životu, Vojvodina ne može da doraste dotle da se izbori sa sopstvenim (ili "uvezenim", svejedno) demonima. Boravim mnogo u Istri poslednjih godina (ne samo u turističkim mestima i ne samo u turističkoj sezoni) i ne sećam se da sam ikada video prežvrljan ili uništen natpis na manjinskom italijanskom jeziku; takođe, "ustaški" grafiti i slični patološki desničarski folklor vrlo su retki; u Vojvodini, pak, malo-malo pa vidim preškraban ili odvaljen natpis na mađarskom ili slovačkom jeziku ili grafite smrt-ovima-ili-onima, da ne idemo dalje od toga. Gde je, dakle, ta ljudska i društvena supstanca, dovoljno "kvalitetna" da Vojvodina uistinu i duboko politički "čini razliku", pa da je onda i voljna i sposobna da se brani pred pokušajima glajhšaltovanja? Gde su te elite koje će iz takvog kvaliteta društva proizaći? Da toga ima, to jest da ga ima dovoljno, valjda bi se pojavilo u ove 23, 24 godine?!

Nema tu više ni tragedije ni farse, samo sveopšta ravnodušnost i nerefleksija: tragičnije od toga ni ne može. Vojvodina će ovaj put biti pokorena trajno, biće suptilno silovana u snu (i zatrudneće!) a da neće ni znati šta joj se dogodilo, niti će imati ko i gde da joj dojavi. Žiko, legendo, pakuj se pa u Novi Sad, ovaj put se nećeš imati rašta ni vraćati u Apatin. ¶

Ko je heroj 1914.

Iako neretko nepismen, tek iznad granice siromaštva, do svetskog rata kretanja uglavnom ograničenog na okolinu svoga sela, srpski vojnik, seljak, sebe doživljava isključivo kao slobodnog čoveka. Ne ratuje za kolonije, evropsku i svetsku dominaciju, moreuze ili prodor na Istok; patnje i žrtve podnosi isključivo braneći svoju porodicu, selo, zemlju – svoje pravo na ravnopravnost sa svima ostalim. Zato i pobeđuje onako garav, u nagorelom šinjelu i raspadnutim cipelama

FOTOGRAFIJE: Damir Midžoski

Hladan vjetar probija do kosti; kroz mokru travu, po gustoj, sitnoj kiši, četiri promrzla srpska vojnika na šatorskom krilu zategnutom između dvije pritke nose ranjenika. Pogođen je šrapnelom u glavu i bez svijesti. Rana je ovlaš previjena – zavoja, kao i ostalog sanitetskog materijala, nema dovoljno. Svog suborca vojnici donose do volovskih kola na izlokanom putu: dva seljaka odmaklih godina, ruku ogrubjelih od rada, izborani, neobrijani, prije pola sata dovezli su nekoliko sanduka municije. U kolima, na slami, već je jedan ranjeni vojnik; odsutno gleda ispred sebe dok pažljivo smještaju novog ranjenika. Ispod prljavog zavoja probija krv i kaplje u lokvu, blato. Volovi, konačno, polako kreću: vodi ih jedan od seljaka, a kola sa ranjenicima prati bolničar. Iz daljine, odnekud, potmula paljba...

ANONIMNI, OBIČNI VOJNIK

Ovaj opis ne potiče iz Prvog svjetskog rata – bilo je tada mnogo gore. Riječ je o nekoliko kadrova iz dugometražnog dokumentarnog filma Heroj 1914 "Vreme filma" čija je produkcija upravo u toku. U osnovi, tema je obični srpski vojnik u prvoj godini rata: kako se borio u bitkama na Ceru, Drini i Kolubari; koliko je maršira, što je jeo i gdje spavao; kako se i sa čim tukao u borbama prsa u prsa i po rovovima; kakva je bila artiljerija koja ga je podržavala i iz kakvih je sve oruđa otvarana vatra po njemu; na što je mogao računati – da se upotrijebi današnji rječnik – kada je u pitanju logistika, a na koga ukoliko bude ranjen...

Strateške odluke i ratne naredbe od kojih zavise život i smrt donose šefovi država, generali, ministri, poslanici... Nitko od njih – potom – ne zadržava dah dok sa rukama na glavi sluša fijuk granate i ne spava u vašljivoj slami; ne smrzava se u blatnim rovovima, ne pješači u raspadnutim opancima po zaleđenom snijegu i ne krsti se prije nego što sa bajonetom na puški iziđu iz varljive sigurnosti zaklona da bi, u nekoliko narednih minuta, sačuvao svoj život samo ako na najbrutalniji način oduzmu tuđi. Ratove zato i ne dobivaju oni, već isključivo obični vojnici – sva ta tako ista i tako različita ljudska bića zabilježena u istoriji tek kroz depersonalizirane pokrete i borbe armija, divizija i pukova čije sastave sačinjavaju... A srpski vojnik – mada među najslabije opremljenim i naoružanim borcima u Prvom svjetskom ratu – obranivši svoju zemlju, odnio je 1914. i najveću pobjedu od svih članica Antante. Jer, krajem te godine, ako se izuzme britanski otok, samo na tlu Srbije, izuzev zarobljenika, nije bilo neprijateljskih trupa: sjeverna Francuska, sjeverozapadni dio Rusije i gotovo dvije trećine Belgije bili su pod okupacijom.

Tko je bio taj anonimni, obični srpski vojnik, heroj 1914? I zbog čega je bio spreman na najveće žrtve i odricanja da bi obranio svoju zemlju?

SRBIJA U PREDVEČERJE RATA

Gotovo devet od deset srpskih vojnika u Prvom svjetskom ratu čine seljaci; prema popisu iz 1910, seosko stanovništvo sačinjava 84,9 posto ukupne populacije Srbije. Postotak gradskog nešto se uvećao nakon balkanskih ratova (1912–1913), ali ne mnogo. Također, u sastavu Srpske vojsku 1914. uglavnom su vojnici iz Stare Srbije. Naime, zemlja se u ratno predvečerje praktično sastoji od dva državna teritorija, različita nacionalno, kulturno, privredno, ali i politički. Prvo je područje u granicama iz 1912. (54.000 kvadratnih kilometara, tri miliona stanovnika) sa ustavno-demokratskim uređenjem i širokim građanskim pravima; drugo – od Turske oslobođene "Nove oblasti" u Makedoniji, na Kosovu i na Sandžaku (33.000 kvadratnih kilometara i oko milion i po stanovnika) pod režimom vanrednog stanja. Sve u svemu, u Srbiji 1914. živi oko četiri i po miliona ljudi na 87.300 kvadratnih

»

KADROVI SA SNIMANJA U OKOLINI SELA PRANJANI: Dokumentarni film "Heroj 1914."

kilometara. Sa 52 žitelja po kvadratnom kilometru, nalazi se iza Rumunije po gustoći stanovništva na Balkanu. Međutim, natalitet je izuzetno visok: sa 17 novorođenih na hiljadu stanovnika, na drugom je mjestu u Evropi.

Jasno je da je Srbija pred Prvi svjetski rat izrazito agrarana zemlja. Mada je produktivnost niska, a način obrade zaostao, poljoprivredna proizvodnja je dovoljna za održavanje dominantnog patrijarhalnog načina života. To društvo karakterizira i činjenica da u zemlji nema veleposjeda i zemljoposjedničke aristokracije. Zato je vertikalna društvena prohodnost za to vrijeme izuzetno visoka i zavisi isključivo od materijalnog stanja i obrazovanja: opet rečeno današnjim rječnikom, gotovo sva elita – politička, ekonomska, vojna i druga – ima blisko seljačko porijeklo. Na primjer, seljaci su roditelji trojice od četvorice vojvoda iz Prvog svjetskog rata. Pravo glasa – za ondašnje prilike u Evropi i svijetu – gotovo da je opće: ima ga oko sedamdeset posto odraslih muškaraca. Kako navodi Mari-Žanin Čalić u *Istoriji Jugoslavije u XX veku*, u Hrvatskoj i Sloveniji, tada dijelovima Austrougarske, svega oko 3,5 odnosno 5 posto stanovništva ima pravo glasa zbog različitih oblika cenzusa. Inače, prosječan srpski seljak glasa za Radikalnu stranku Nikole Pašića – nakon Majskog prevrata 1903. pripalo joj je 88 posto mjesta u Skupštini da bi kasnije ta većina opadala.

Seljačku Srbiju pred Prvi svjetski rat ne treba idealizirati. Više od pola seoskih porodica mukotrpno radi na posjedu manjem od pet hektara manje-više samo da bi se prehranilo. Naličje patrijarhalnog života je i nepismenost: pogađa oko 76 posto seoskog i 45 posto gradskog stanovništva.

U takvim uvjetima gradovi se relativno sporo razvijaju. Beograd je najveći sa oko 90.000 stanovnika i 1914, poslije Cetinja, najmanja je prestolnica na Balkanu – u Bukureštu živi 340.000, Ateni – 170.000, a u Sofiji 125.000 ljudi. Onda, kao i danas, industrija u Srbiji je slabo razvijena, a i nalazi se u rukama stranog kapitala. Francuzi su, recimo, imali u svom vlasništvu najznačajnije rudno nalazište u zemlji – rudnik bakra u Boru. Ipak, industrijska proizvodnja se povećava iz godine u godinu: broj od 4000 radnika 1904. uvećao se 1914. na 16.000. Vlada se zadužuje u inostranstvu – prije svega – za izgradnju željezničke mreže i opremanje vojske. Međutim, vodi se računa pa zemlja nije prezadužena: početkom rata ukupan dug iznosi 919.782 franka ili, otprilike, 146 franaka po stanovniku – plus kamata od deset posto.

Iako opterećena čitavim nizom problema, Srbija je samopouzdano i optimističko društvo: em je opći svjetski razvoj ne zaobilazi, em se na svim planovima osjeća polet. Opće je uvjerenje – gotovo bez iznimaka – da su široka nacionalna i demokratska prava, ali i napredak u budućnosti, mogući samo u slobodi i nezavisnosti.

ZNALI SU ŠTO IH ČEKA

Seljak se odnosi prema državi slično kao i prema vlastitom imanju. Činjenicu da je modernu Srbiju baš on stvorio u ustancima 1804. i 1815, ni Karađorđevićima ni Oberenovićima nije dopustio da zaborave bez obzira na sve kneževske i, kasnije, kraljevske titule. Stranci početkom rata – zaprepašćeni bez izuzetka – pišu kako srpski seljak po zakonu zbog duga ne može ostati bez kuće, okućnice, oruđa za obradu zemlje, tegleće stoke... Čuveni američki novinar Džon Rid izvještava početkom 1915. da svi po kafanama, željezničkim stanicama i svim ostalim zamislivim mjestima vode politiku i kritikuju vlasti; zabilježio je i da je izvjesni seljak dok ga je vozio svoje volove zvao Petar i Radomir – po kralju i načelniku Generalštaba, vojvodi Putniku. Naravno, navedeno ne znači da u Srbiji nije bilo – i to ne malo – policijske represije, nepravdi svake vrste i gaženja građanskih prava, jaza između gazdi i sirotinje, korupcije, nepotizma... Međutim, da nadvladava opći osjećaj velikog zajedništva i povjerenja u budućnost svjedoči i to da emigracija u Ameriku ili evropske zemlje gotovo i ne postoji.

Prvi balkanski rat 1912. – ili Turski rat, kako je u narodu zvan – dočekan je sa ogromnim oduševljenjem. Za seljaka to je bio samo nastavak borbe za oslobađanje i nacionalno ujedinjenje, zadatak zavještan od predaka. Ogromni uspjesi u zajednici sa Crnom Gorom, Bugarskom i Grčkom podigli su mu samosvijest i uvjerenje u sopstvenu misiju. To osjećanje dodatno je učvrstila i pobjeda u razračunavanju sa Bugarskom 1913. u Drugom balkanskom ratu.

Cijena odbacivanja Turske na sam kraj Balkanskog poluotoka i, potom, obrane oslobođenih područja nije mala. Srpska vojska je u oba rata imala oko 14.000 poginulih i još 39.000 umrlih uslijed epidemija zaraznih bolesti. Međutim, srpski borac, seljak, izišao je iz njih kao najiskusniji vojnik u Evropi u to vrijeme. Za razliku od najvećeg dijela pripadnika ostalih vojski, on je na sopstvenoj koži iskusio zaprečnu paljbu artiljerije, važnost ukopavanja, krvavu efikasnost mitraljeske vatre... Shvatio je i naučio da mnogo toga što su sve tadašnje vojne doktrine – uključujući i srpsku – uzimale kao aksiom, jednostavno više ne pije vodu.

Nakon Sarajevskog atentata 28. juna 1914. i austrougarskog ultimatuma od 23. jula iste godine, nikog u Srbiji ne iznenađuje zvonjava crkvenih zvona i pucanje prangija na visovima iznad sela – oglašena je treća mobilizacija u tri godine. Kao i svi ostali u Evropi, pjevaju i srpski regruti. Međutim, ta pjesma što se ori po sokacima na putu ka jedinicama nije odraz pijanog nacionalizma čiji je cilj da drugome nametne svoju hegemoniju, nego glas prkosa i odlučnosti da se po svaku cijenu obrani vlastita zemlja ljudi koji dobro znaju što je rat. Srpski seljak je od Carinskog rata, preko ultimatuma tokom »

balkanskih ratova i raznih drugih oblika pritisaka dobro znao da mu iz Austrougarske neće stići ništa dobro. Pored toga, ako je – kako je vjerovao – puškom oslobodio porobljenu braću iz Turske i ujedinio se s njima, zašto to ne bi ponovio i sa sunarodnicima i slavenskim rođacima iz dvojne monarhije kada se već našao pred njenom agresijom? Zar ujedinjenje Južnih Slavena nije onaj istorijski imperativ da se jednom zauvijek svi skupa riješe tuđinske vlasti, diktata i mešetarenja velikih sila?

Uprkos svemu ovom, Srbija je u ljeto 1914. željela sve samo ne rat. Iscrpljenoj u balkanskim ratovima, nedstajalo joj je bukvalno sve.

"HEROJ 1914.": Kadrovi iz filma

CER, DRINA...

Jedinice Srpske vojske popunjavane su po teritorijalnom principu. Seljak je – poput svih ostalih vojnika uvršten u jedan od tri poziva. Prvi su činili obveznici od 21. do 31, Drugi – od 32. do 37. godine i, Treći – od 37. do 45. godine života; mladići od 18. do 21. i muškarci od 46. do 50. godine činili su Posljednju obranu.

Manje-više kompletne uniforme zadužili su samo vojnici Prvog poziva. Drugi je dobio samo šajkače i šinjele, a Treći i Posljednja obrana – ništa. Slično je bilo i sa oružjem; nedostaje bar 100.000 pušaka. Prvi i, djelomično, Drugi poziv raspolažu savremenim "mauzerkama", ostatak se krpi različitim zastarjelim tipovima poput "kokinki" i "berdanki". Pojedine jedinice Trećeg poziva nazvane su "ašovari" – u rat kreću sa ašovima, motikama, lopatama i ničim drugim. Seljak, također, daje i tegleću stoku za vojne potrebe. Procjena je da je Srbija do jeseni 1914. mobilizirala između 450.000 i 500.000 ljudi; 200.000 do 250.000 čini borbene jedinice, a raspolažu sa nekih 500 topova i oko 450 mitraljeza "maksim".

Srpska Vrhovna komanda očekivala je da će glavni udar Austrougarske doći sa sjevera preko Save i Dunava; u skladu sa ovom procjenom, izvršena je i koncentracija u središnjem dijelu Srbije. Međutim, 5. i 6. austrougarska armija uz sadejstvo 2. armije iz Srema, udarile su preko Drine. Srpski vojnik, seljak, prinuđen je zato na beskrajne marševe po augustovskoj žezi – ponekad i po šesdeset kilometara dnevno. Komora je zaostala. Nerijetko gladan, srpski vojnik jede ono što mu daje stanovništvo iz sela kroz koje prolazi, ponekad spava na goloj zemlji, skuplja iznemogle suborce zaostale za marševskim kolonama...

Austrougarska vrhovna komanda ali i oba zaraćena bloka početkom Prvog svjetskog rata očekuju da će Srbija brzo biti pregažena. Zato je poput groma iz vedrog neba odjeknula pobjeda Srpske vojske na Ceru – armije dvojne monarhije ne samo da su zaustavljene već i odbačene na polazne polažaje... Iskusan i psihički očvrsnuo u balkanskim ratovima, srpski vojnik, seljak, za razliku od svog neprijatelja zna da brani slobodu svoje zemlje i svoj način života. Posebno krvave borbe vođene su kod Tekeriša. U borbama prsa u prsa srpski vojnik se tukao čime je stigao: bajonetom, kundakom, ašovom, golim rukama... Austrougarske trupe posebno su se plašile ručnih bombi kojima, za razliku od Srpske vojske, praktično i ne raspolažu. U borbama tokom Cerske bitke Srbija ima oko 2100 poginulih i 16.000 ranjenih vojnika, a Austrougaraska oko 25.000 izbačenih iz stroja – uključujući i 4500 zarobljenika.

Na Ceru nije samo propala prva ofanziva dvojne monarhije u Prvom svjetskom ratu, već i njen prestiž kao velike sile. Beč zato ponovo pokreće ofanzivu početkom septembra 1914: tokom narednog mjeseca srpski vojnik će voditi čitav niz velikih i malih borbi protiv brojnijeg i znatno bolje opremljenog neprijatelja na Drini i u Mačvi. Najteže – na Mačkovom kamenu. Ubrzo je stvorena pat pozicija: nit austrougarske trupe mogu napredovati, niti ih Srpska vojska može odbiti. Na jednom mjestu linije rovova su na distanci od samo sedam metara. Ipak, iz dana u dan srpski vojnik plaća sve veći ceh svog siromaštva. Tanko i jadno obučen, sa obućom koja se raspada, sa sve manje municije, posebno artiljerijske, osuđen na prljavštinu i vaške po rovovima i položajima, nerijetko žrtva dizenterije i drugih zaraznih bolesti, počinje da popušta i da se korak po korak povlači...

Inače, tog srpskog vojnika seljaka izjeda briga za porodicom; u rat je otišao u jeku žetve i strahuje kako će se njegovi

Druga strana kamere

Najveći deo prošlogodišnjeg snimanja dugometražnog dokumentarnog filma *Heroj 1914*, obavljen je u okolini sela Pranjani. Smeštena u obližnjim Leušićima – etno-selu "Rajski konaci" Zorana Jevtovića – ekipa "Vreme filma" je na više lokacija radila na različitim scenama iz prve godine Prvog svetskog rata u Srbiji uz nesebičnu pomoć i podršku meštana celog kraja. Autorski i producentski tim čine Filip Švarm, Nikola Lukić i Radoslav Ćebić; direktor fotografije je Igor Šunter, dizajner zvuka Aleksandra Jaćić, scenograf Nenad Ždero, šef rasvete Damir Midžoski, oružar Boris Vojvodić, kostimografkinja Almira Duraković, maskerka Aleksandra Pavelkić, a lik koji simbiliše srpskog vojnika, seljaka, tumači Mirko Rudić. R. V.

snaći oko oranja i drugih jesenjih radova. Čvrst i odlučan u borbi, zna se ponekad da se i bezrazložno uspaniči – zabijeležen je slučaj da su srpski vojnici dali u bijeg kada su prvi put vidjeli signalne rakete. Također, ovaj seljak je i prilično sujeveran: nosi razne talismane, smatra da je sasvim normalno da se zarobljenik opljačka, ali i da je neoprostivo da se išta uzme od mrtvog neprijatelja izuzev hrane i oružja.

U oktobru 1914. Srpska vojska ostaje bez artiljerijske municije; tu i tamo, baterije ispaljuju manevarske granate radi podizanja morala pješadije. U takvoj situaciji, kada pred austrougarskim pojačanjem jedan bataljon, puk ili divizija napusti svoj položaj, moraju se povući i drugi, susjedni bataljoni, pukovi i divizije kako bi izbjegli udare sa bokova i opkoljavanje. U jesen 1914. Srpska vojska više ne raspolaže sa rezervama. Tokom borbi na Drini, njeni gubici iznose oko 18.500, a austrougarski – 17.500 ljudi.

KOLUBARA I POBJEDA

Najkritičnije je nakon odstupanja sa Drine i napuštanja Valjeva na Kolubari i, potom, Maljenu i Suvoboru. Tokom povlačenja srpski vojnik zatiče u zbjegovima i sopstvenu porodicu na kiši, snijegu, gladnu i bez zaklona; zaštitni znak austrougarskih okupatora su vješala i streljački vodovi, pa je malo tko htio da ih sačeka u svom selu. Iscrpljen višemjesečnom borbom bez predaha i mogućnosti smjene, srpski seljak počinje da posustaje – posebno je opao moral onog čija se kuća nalazila na zauzetoj teritoriji. Jedinice se osipaju, širi se dezerterstvo i maroderstvo. Uprkos naredbi Vrhovne komande o streljanjima bjegunaca, sve djeluje da je vojska pred raspadom, a slom Srbije pitanje dana. Koliki očaj vlada, svjedoči i prekid obuke za oficire đaka i studenata u Skoplju i njihovo slanje u prve borbene redove – među seljake. Tih hiljadu i trista kaplara – unapređenih na putu do fronta u podnarednike – ne znače mnogo kada je riječ o borbenim efektivama, ali njihov značaj kao simbola i poruke da će se Srbija braniti do posljednjeg ne može se precijeniti. Obični vojnik seljak to najbolje razumije: zna on dobro da su gazde svoje sinove sklanjali po komorama, željeznici, štabovima; svjestan je da upravo on i njegova porodica snose najveći ratni teret... Međutim, u pariskim sudentima i svršenim maturantima koji spremno dijele duvan i tain, vidi najbolji znak da zemlja još nije propala. Točnije – da nije digla ruke od sebe i prepustila se beznađu.

Nakon – praktično – sloma obrane na Suvoboru, Prva armija Srpske vojske iznenada prekida borbeni dodir sa neprijateljem i povlači se dalje prema unutrašnjosti. Njen komandant – i sam seljačko dijete – Živojin Mišić bolje i od kog shvata koliko je vojnicima potreban predah, nešto toplo da pojedu, prespavaju pod krovom umjesto u snijegu. I zaista, srpski vojnik poslijednjih dana novembra i prvih dana decembra 1914, u svom oprljenom šinjelu ili gunju i masnoj šajkači, spava i jede, jede i spava. Konačno, tada stižu i toliko željene i tražene artiljerijske granate iz savezničke Francuske.

Austrougarska u istom periodu slavi pobjedu. Međutim, trupe dvojne monarhije također su iscrpljene; logistika im je na granici pucanja i jedva da mogu dalje... A onda, kada to više nitko ne očekuje, 3. decembra 1914. Srpska vojska prelazi u kontranapad. U narednih petnestak dana austrougarske jedinice biće potpuno izbačene iz Srbije; ostaviće iza sebe više od 40.000 zarobljenika, 130 topova, 70 mitraljeza i ogroman drugi ratni materijal.

Prema zvaničnim podacima, Srbija je 1914. imala 22.000 mrtvih, 91.000 ranjenih i 19.000 zarobljenih vojnika. Austrougarska je svoj napad i poraz platila sa 30.000 ubijenih, 170.000 ranjenih i više od 60.000 zarobljenih pripadnika oružanih snaga. Mala, agrarna Srbija uspjela je da do kraja godine u potpunosti kontrolira svoju teritoriju i da se odbrani od napada velesile od 53 miliona stanovnika. Ni prema Crnoj Gori, a pogotovo Rusiji gdje je angažirala najveći dio svojih trupa, dvojna monarhija ne stoji bolje.

Nerijetko nepismen, tek iznad granice siromaštava, kretanja ograničenog na okolinu svoga sela, srpski vojnik seljak sebe doživaljava isključivo kao slobodnog čovjeka. Ne ratuje za kolonije, evropsku i svjetsku hegemoniju, moreuze ili prodor na Istok; patnje i žrtve podnosi isključivo braneći svoju porodicu, selo, zemlju – svoje pravo na ravnopravnost sa svima ostalim. Zato i pobjeđuje onako garav, u nagorjelom šinjelu i raspadnutim ciplama; zato i poslije svega opstaje na svom tlu; zato je istinski heroj 1914. ¶

FILIP ŠVARM

Diskretni šarm po

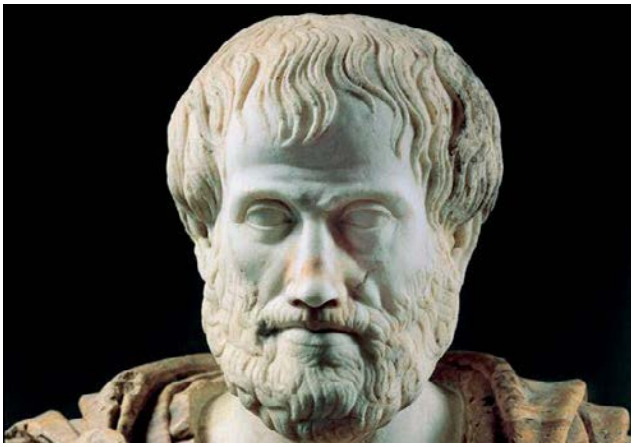
O identitetu se, dakako, raspravlja u svim mogućim područjima nauke. Prva asocijacija na reč identitet odnosiće se, najverovatnije, na pitanje o etničkom, verskom, rasnom ili kulturnom identitetu

Piše: **Lino Veljak**

Mnogi filozofi i zajedno s njima još brojniji amaterski ljubitelji filozofije vole reći da je filozofija kraljica cjelokupnoga ljudskog znanja, kraljica nauke i znanosti. U vjerodostojnost ove tvrdnje, iskreno, sumnjam; ako ni zbog čega drugoga, onda zbog činjenice da su filozofi isuviše često sebe pretvarali u sluge a filozofiju u sluškinju ovozemaljske (političke, i ne samo političke) moći. Primjere bismo mogli navoditi do u beskonačnost: od Aristotela koji je dio svojega života proveo kao kućni učitelj Filipova sina Aleksandra Makedonskoga (iako, istini za volju, to njegovo služenje ipak nije urodilo pretvaranjem filozofije u apologiju prvoga protoglobalizacijskog imperijalizma rođenoga na europskom tlu), preko kasnoantičkih i srednjovjekovnih filozofa koji su filozofiju izričito proglasili sluškinjom teologije (na latinskom: *ancilla theologiae*; doduše, neki današnji katolički teolozi tumače da se riječ *ancilla* ne treba prevoditi kao služavka, nego kao *družbenica*, što, u konačnici, dođe na isto, jer što je baruničina družbenica drugo doli obrazovana sluškinja, koja se ne bavi gazdaričinim nakitom i sređivanjem njezinih haljina nego zabavlja barunicu i spašava je od dosade i usamljenosti), pa do tragičnih primjera iz prošloga stoljeća: da spomenemo samo Martina Heideggera, koji je u jednom periodu svoju filozofiju stavio u službi Hitlerova nacizma, ili pak Georga Lukàcsa, koji je u značajnom dijelu svojega života filozofiju pretvorio u apologiju Staljinove verzije "marksizma-lenjinizma". Ni naše stoljeće nije iznimka: kvantitativno veći dio živućih filozofa (posebno onih analitičke orijentacije, ali našlo bi se tu i predstavnika svih drugih tendencija i škola) otvoreno (ili pak suptilnije, ali ne manje jednoznačno) stavlja filozofiju u službu interesa globalnih korporacija (možda će netko među njima ustvrditi da filozofija kakvu oni zastupaju nije sluškinja već drugarica multinacionalnih kompanija).

PRVA GLOBALIZACIJA: Aleksandar i Arisotel

Ako je filozofija kraljica znanja i učenosti (u što, ponavljam, kao filozof duboko sumnjam), onda bi ontologija trebala biti kraljica filozofije, ona kraljevska srž "čiste filozofije", supstrat njezine čistoće. A i u to, sad već i kao profesor ontologije, ozbiljno sumnjam, dapače, osporavam valjanost takvog poimanja mjesta ontologije u filozofiji, ponajprije zato što filozofija može zadržati minimum vlastite opravdanosti samo ukoliko trajno teži uspostavljanju i održavanju živog jedinstva teorijske, praktičke i *poieteičke* filozofije. A hijerarhija – posebno ako se kruto razumije i dogmatski primjenjuje – neće baš pridonijeti uspostavljanju tog jedinstva, vjerojatnije je da će uroditi

sebnosti

PITANJE: Gde sam ovde ja?

daljnjim mrvljenjem na razdvojene discipline, koje sve manje imaju potrebu za razmjenom sa srodnim disciplinama, pa se u rastućoj mjeri zatvaraju u svoje samodovoljne okvire specijalističkih istraživanja.

O ČEMU JE REČ

Ontologija je novovjekovni pojam; sistematizirao ga je Leibnizov učenik Christian Wolff, koji ontologiju definira kao opću metafiziku (*metaphysica generalis*), razlikujući je od specijalnih metafizika (racionalne kozmologije, racionalne teologije i racionalne psihologije) – to bi dakle imala biti srž Aristotelove "prve filozofije" (*prōtē philosophía*), onoga dijela filozofije koji se bavi najopćenitijim i temeljnim obilježjima svega što jest. A ontologija, diferencirana od pitanja o specifičnosti bitka prirodnih bića, bitka božanskog bića i bitka duševnih bića, imala bi predstavljati najčišći supstrat problematiziranja bitka (bivstvovanja, bivstva...) kao takvoga i bića kao takvoga. Ili, prevedeno na općerazumljiv jezik, ontologija se pita o značenju (a ponekad i o smislu) *postojanja*, onoga *jest*, koji se izrijekom ili implicitno koristi i u učenom i u običnom govoru ("svako ljudsko biće *je* smrtno", "sniježi", tj. stilski rogobatno, ali značenjski precizno: "snijeg *je* padajući"). Što to znači da nešto uopće jest, na temelju kojih principa se smije govoriti da nešto jest ili da nešto nije? Kako se može misliti ono čega nema? Ako kažemo da nešto ne postoji, nismo li upali u kontradikciju s tvrdnjom da se ne može misliti o onom nepostojećem kako je to još na početcima zapadnjačke filozofije tvrdio stari Parmenid?

Postoje li brojevi? Gdje se nalazi Pitagorin poučak? Konačno, postoji li čovjek? Pripovijedaju da je stari kinik Diogen jednom izašao iz bačve u kojoj je obitavao, te usred bijela dana hodao po trgu s upaljenim svjetiljkom, a kad su ga pitali što to radi, odgovorio je: "Tražim čovjeka!". Taj se odgovor obično tumači kao izraz Diogenova stava da u Ateni nema ljudi, tj. da su Atenjani neljudi. No, nije li možda u pitanju njegov uvid u to da se može sresti Antistena, Aristipa, Prodika i Eustratija, ali ne čovjeka kao takvoga? Ako ne prihvatimo platonistički nauk o idejama, koje zbiljski opstoje i po kojima ovaj naš osjetilima dostupan svijet uopće i jest moguć (pa je onda svaki konkretan zbiljski čovjek moguć kao odraz ili oponašanje ideje čovjeka), onda ćemo se suočiti s poteškoćom definiranja karaktera egzistencije apstraktnih pojmova, matematičkih i fizikalnih pojmova, moralnih propisa i vrednota. Jedno je rješenje tih teškoća ponudio njemački filozof Nicolai Hartmann, razlikujući realni od idealnog bitka. Drugu vrstu rješenja predlažu zastupnici »

LIDERI: Staljin i Hitler

fizikalizma, upućujući na to da su brojevi i druge apstrakcije izraz određenih fizikalno-kemijskih procesa u našem mozgu: kad pomislimo na broj *jedan* u našem se neuronima javlja drugačija kemijska reakcija nego kad pomislimo na broj *dva*, a obje se te reakcije bitno razlikuju od reakcije pri pomisli na *dobrotu, beskonačnost* ili pak na *glupost* (ne na Perinu ili Markovu glupost, nego na glupost kao takvu) ili *odvratnost*.

PROBLEM IDENTITETA

No, središnje pitanje u današnjim raspravama u okviru ontologije odnosi se na problem identiteta. O identitetu se, dakako, raspravlja u svim mogućim područjima znanosti; prva asocijacija na riječ identitet odnosit će se, najvjerojatnije, na pitanje o etničkom, vjerskom, rasnom ili kulturnom identitetu ("Što je naš identitet kao nacije?", "Kako ćemo u vremenima napredujuće globalizacije i njezina holivudskoga unificiranja kulture sačuvati osebujnost naše kulture?"; svejedno tko to *mi* bili). No, u ontologiji se pitanju o identitetu pristupa na apstraktnijoj i univerzalnijoj razini rasprave. Tu nije riječ o ovom ili onom identitetu, nego o samim pretpostavkama smislenog govora o bilo kojem identitetu. Uspostavljen je princip istovjetnosti nerazlučivih stvari: ako dva bića (dvije pojave, dva događaja, dva procesa) imaju posve ista svojstva, onda se tu radi o identitetu tih dviju stvari, one su međusobno jednake. No, što se događa s jednim jedinim bićem kroz protok vremena: ono se, dakako, mijenja (osim ako nije matematički poučak ili, primjerice, logička definicija), ali ostaje isto, iako ne i jednako. Ja sam danas postariji muškarac, ali – iako se po nizu svojstava razlikujem od sebe nekadašnjega, pa stoga ne bih po principu istovjetnosti nerazlučivih stvari smio tvrditi da sam jednak onomu koji sam nekad bio – ipak ja posjedujem jedinstven identitet, koji me prati od djetinjstva, preko mladosti i zrelosti, pa do nastupajuće starosti. Ili, možda ipak nije tako, pa se treba govoriti o mojim različitim identitetima u različitim razdobljima moje egzistencije? Je li ono što je konstantno, što me prati od prvih mojih dana do danas dovoljno da smijem govoriti o vlastitom trajnom identitetu? A to što vrijedi za mene, vrijedi, dakako, i za sve druge ljude, ali i za neljudska bića, uključujući i neživa bića i pojave. Smije li se, primjera radi, govoriti o identitetu one ruševne kuće koja je nekad bila ukras svoje ulice, a danas je zbog istrošenosti i oronulosti postala njezino ruglo? Je li to identična kuća, ili bismo morali govoriti o dvije, tri i više kuća na istom mjestu u različita vremena (s time da se u međuvremenu na dotičnoj kući ništa nije ni nadograđivalo, ni pregrađivalo a ni rušilo; naprosto je zub vremena radio svoje)? Razrješenje teškoća moglo bi ponuditi uvođenje razlikovanja između istoga i jednakoga: nešto može biti isto a da nije (ili više nije) jednako sebi; obratno, nešto može biti jednako a da ne bude isto (dvije olovke identičnog oblika i boje jesu međusobno jednake, ali nisu iste: kad bi bile iste, onda bi to bila jedna jedina olovka, a ne dvije).

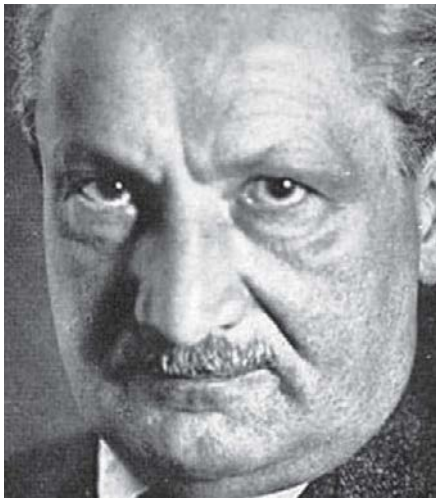
IZAZOV SVOĐENJA

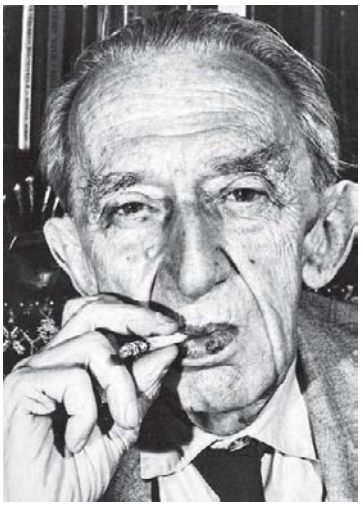
A u vezi s pitanjem identiteta nameću se još dva polja u kojima upravo ontologija ima što reći. Prvo se pitanje odnosi na mogućnost (bolje bi bilo kazati: opravdanost) svođenja individualnog identiteta na jednu jedinu bitnu odrednicu. Drugo pitanje odnosi se na karakter hipostaziranih pojmova kojima se određuju (u prvom redu nadindividualni) entiteti.

Individualni identitet odnosi se ponajprije na identitet pojedinačnih ljudskih bića. Netko sebe razumije (ili ga drugi razumiju), primjera radi, isključivo kao pripadnika vlastite nacije. To su oni ljudi – svatko zna nekoga od te vrste – koji, ukoliko su "religiozni", ujutro nakon što se probude najprije pomisle: "Bože, hvala Ti što sam se rodio kao Srbin (Hrvat, Albanac...) a ne kao pripadnik nekoga drugoga naroda". Iz takvoga samorazumijevanja proizlaze dvije stvari. Prvo, ako ta osoba ima neku (bilo koju) profesiju, a neku profesiju mora imati (makar to bio poziv besposličara i badavadžije), onda je to zanimanje determinirano dotičnim identitetom, on nije naprosto pravnik nego srpski (hrvatski, albanski...) pravnik, on nije mafijaš nego srpski (hrvatski, albanski...) mafijaš, on nije prosjak nego, jasno, srpski (hrvatski, albanski...) prosjak. Ako je pripadnik homoseksualne

zajednice, on nije naprosto *gay*, nego *srpski* (hrvatski, bugarski...) *gay*, ako je mlad, on nije omladinac nego srpski omladinac (ili pripadnik hrvatske mladeži); ukratko sva se obilježja te osobe svode na jedinstveni nazivnik njegova isključiva identiteta, u navedenom primjeru određena nacionalnom pripadnošću. Drugo, isključiv kriterij cjelokupnog djelovanja dotične osobe određen je tako shvaćenim identitetom: što god on čini – čini zato (i samo zato) što je samosvjestan i odan član nacionalne zajednice, pa je čitav njegov život u službi nacionalnog interesa (a to što su shvaćanja nacionalnog interesa svojstvena toj vrsti ljudi u pravilu ne samo destruktivna u odnosu na zajednice i individue koji ne pripadaju njihovoj naciji, nego i autodestruktivna, izravno štetna za racionalno odredljive interese vlastite zajednice – nije više teorijsko pitanje). On je bez svoje nacije i teorijski i praktički i egzistencijalno nitko i ništa.

Dakako, nije etnička pripadnost jedina moguća baza na kojoj se gradi takav ekskluzivan identitet. Josif Visarionovič Džugašvili, poznat pod nadimkom Koba, kasnije kao Staljin, objasnio je u svom mladalačkom spisu *Anarhizam ili socijalizam*? (1906-7) da se razlika između anarhizma i socijalizma sastoji u tomu što je za anarhiste individua sve a kolektiv ništa, dok je za socijaliste kolektiv sve a pojedinac nije bez kolektiva ništa.

APOLOGETI: Hajdeger i Lukač

REDUKCIJA

Našlo bi se i među ontolozima takvih koji bi (posredstvom aksiologije, nauke o vrijednostima, ili možda posredstvom antropologije, genetike, itd.) afirmirali opravdanost takvoga redukcionizma. No, nasuprot takvom redukcionističkom monizmu ontička analiza upućuje na to da su ljudska bića nesvodljiva na neki jedinstven identitet, iako sve dimenzije identiteta ne moraju biti – niti faktički jesu – jednako važne i ne određuju osobu u istovjetnom stupnju. Moj identitet rođaka ne određuje moje biće u jednakoj mjeri kao što me određuje identitet oca i djeda (što ne znači da ću osporiti i zanijekati i rođačku dimenziju vlastitog identiteta). Ukratko, identitetskom monizmu kritički se suprotstavlja pluralističko poimanje identiteta, koncepcija identiteta kao bogatstva različitosti koje se objedinjuju u živu cjelinu. A pored svega pluralističko poimanje identiteta vodi računa o njegovoj dinamičnosti u protoku vremena (ljudi, primjerice, često mijenjaju svoje poglede, neki komunist postane nacionalist, neki žestoki ateist postane pobožan vjernik, a ponekad i neki muškarac postane žena ili obrnuto). Identitet nije dakle krut i nepromjenjiv. Druga je stvar moralna prosudba takvih promjena u identitetu: dok bismo nekoga nacionalista koji je 1990. postao kritičar i negator nacionalizma mogli pozitivno vrednovati, dotle bismo imali poteškoća kad bismo htjeli opravdati one nacionaliste koji su slučajno baš 1945. u sebi otkrili i javno obznanili svoj komunistički identitet, a još bismo teže mogli opravdati svu onu gomilu komunista i ateista koji su 1990. odjednom postali rodoljubi, domoljubi i gorljivi vjernici. Ontologija tu ne sudi, to je posao praktičke filozofije. Ontologija samo ustanovljava da identitet može biti i pluralan i promjenjiv.

No, ontologija može suditi u pogledu hipostaziranih entiteta. Nazvao sam ih svojedobno metafizičkim utvarama. Primjeri takvih entiteta su: Nacija, Rasa, Klasa, Partija, Država, Vojska, Crkva (pa i Čovjek, Čovječanstvo, Napredak...). Sve su to realni pojmovi, kojima se opisuju neka bića i neki procesi. Ne možemo reći da nema nekih nacija, nekih ljudi, nekih država. Svaki pojam nastaje procesom apstrakcije, razdvajanjem bitnoga od nebitnoga, a to posebno dolazi do izražaja kada se radi o pojmovima koji označavaju kompleksne pojave i procese. To nije upitno. Poteškoća nastupa onda kad se neki takav entitet (ili nadindividualni identitet) postavi kao apsolut, kao ono što bićima daje smisao njihova bitka. A još je veća poteškoća kad se posredstvom spomenutoga apsolutiziranja neki takav entitet, koji je uvijek nešto posebno, nešto parcijalno uzdigne na rang univerzalnoga. U klasičnoj logici taj je postupak opisan terminom *pars pro toto* (dio za cjelinu). Tada se neka parcijalnost preobražava u utvaru koja guši umove (a u pravilu i razara živote) onih koje je porobila, da ne govorimo o onima koji joj se nađu na putu. Ta utvara, dakako, nije samosvrhovita a posebno nije samodovoljna, ona nije pala s neba, nego je proizvedena, netko ju je stvorio i oblikovao (a u koje svrhe i za čije interese – to više nije posao ontologije), ali ona realno djeluje, tim snažnije ukoliko u većoj mjeri posjeduje privid samosvrhovita vrhovnoga ili najvrednijega bića. Ontologija tu može tek uputiti na karakter njezina oblikovanja: uzdizanja posebnoga na rang općega, apsolutiziranje parcijalnoga kao univerzalnoga, opisati i kritički rekonstruirati genezu svake univerzalizacije i apsolutizacije partikularnih i parcijalnih bića.

I na taj bi način ontologija mogla dati svoj doprinos razaranju predrasuda koje se korijene u apsolutiziranim pojmovima, a posebno delegitimiranju vlasti i moći raznolikih utvara nad životima nas današnjih i nad životima onih koji tek dolaze. ¶

THE S**PARK**LING EXPERIENCE

Hotel Park is located at the heart of the city, on the corner of the most beautiful Belgrade streets.
Its attractive location and excellent position surrounded by greenery provides isolation from the city noise and offers the same key elements as the real park does - rest, relaxation and peace.

Renovated in 2012, Hotel Park proudly wears its three star by international standards and excellent quality of service of each of its segments.
The special values of Hotel Park are its staff and high quality services that give guests a reason to come back and honestly recommend Hotel Park.

Hotel Park nalazi se u samom centru grada, na uglu najlepših beogradskih ulica.
Svojom atraktivnom lokacijom i odličnom pozicijom, okružen zelenilom i izolovan od buke, omogućuje sve ono što nudi i pravi park – odmor, mir i relaksaciju.

Renoviran 2012, s ponosom ističe svoje tri zvezdice po internacionalnim standardima i odličan kvalitet svakog segmenta usluge. Posebnu dragocenost Hotela Park čini ljubazno osoblje i visok nivo servisa koji će gostima pružiti ugodan boravak i razlog da ponovo posete prestonicu Srbije.

PARK | HOTEL ★★★
BELGRADE

Njegoseva 2, 11000 Belgrade, Phone: +381 11 3640-383
e-mail: reception@hotelparkbeograd.rs
www.hotelparkbeograd.rs

Welcome to the Brand New Park

LJUBOMIR ŽIVKOV

Otvoreno pismo

Poraženima i ismejanima biće potrebne godine da se oporave od fijaska pred velelepnim žirijem i pred milionima manje-više krvožednih dokoličara koji em gledaju tuđe muke na televiziji em svojim glasovima preko mobilnih odlučuju o ishodu okrutne utakmice. Glasanje putem mobilnog da neko izleti sa Farme (koju bih takođe iskorenio) zar nije zamena za palac kojim su gledaoci u areni zahtevali od pobednika da poraženoga na njihove oči dokrajči ili, ređe, da mu poštedi život. Uh, daleko izgleda ja odoh, zašto bi takmičenje među pevačima bilo svirepije od ma kog drugog nadmetanja, zar i teniseri ne dovode sebe do krajnjih svojih granica, zar i za njih nije opasno da se toliko naprežu, sekiraju, boje, kaju, oštre, ljute na sebe, na vlastiti metabolizam, na vetar, na šljaku – zašto bih takmičenja pevača maloletnika ja takoreći zabranio? Pa ne takoreći, nego bih ih ja te konteste baš ukinuo kao perverzne, nezdrave i za samu publiku, ukinuo bih ih kao nemoralne, jer nanose još neprocenjenu štetu mladeži, gladnoj doista slave, uspeha i novca. Da, kao što smo učili da rani kapitalizam nije prezao ni od izrabljivanja dece, tako i savremeni kapitalizam uz roditeljsku svesrdnu kolaboraciju zloupotebljava maloletnike.

Bi li RRA mogla preduzeti štogod protivu gladijatorskih pevačkih TV turnira na koje roditelji dovode i maloletnu čeljad?

Danas je otmeno kazati "ja televiziju ne gledam i ne podnosim", pa ipak, nemojte reći kako niste nikad natrapali na emisiju gde pevači, po pravilu mladi i nepoznati, pokušavaju da svojim glasovima, muzikalnošću i harizmom nadmaše takmace. I da prevashodno obore s nogu blazirani žiri, uzoholjene estradne umetnike koji nisu prošli takvu golgotu i koji bi se ugruvali još i mnogo više da su se u svojoj mladosti i u svojim zaboravljenim prapočecima našli na tako surovoj, planetarnoj audiciji.

♠

Ovo je ta i ta, dolazi nam iz okoline Bihaća, ima četrnaest godina, ta i ta onda na matricu koju prima preko slušalica otpjeva to što je pripremila, a već od prvih njezinih reči i tonova publika i žiri se uzbuđuju iščekujući sa podjednakom znatiželjom i radošću ma koju krajnost: da mala zablista i da se pokaže kao čudo iz ne znam Potkozarja, ili da potpuno zabrlja i posluži kao bokserska vreća pojedinim članovima žirija.

Razume se da televizija ne hvata tu nejač po dvorištima i livadama, mlađariju u Beograd dovode roditelji, koji su već gledali sve to na televiziji i naučili su svoje uloge, kako se premire u bekstejdžu, kako se plače, kako se strepi, kako se krše ruke, kako se brine i kako se nada. Prepoštena kamera hvata sve to i servira novi žanr: porodični kič. Gledajte kako roditelj slavi uspeh svoga čeda, gledajte kako ga ne odbacuje ni ako je pevalo gore neko ikad i gore nego iko te takmičarske večeri, pogledajte majku kako gleda u nebo tj. u plafon bekstejdža – kako smo živeli bez ove reči tolike decenije? – jer nijedan član žirija ne pritiska taster i ne daje nikakvu nadu da će se zavesa uspeha (zavesa života?) podići; tek ako svih petoro sudija smatraju pevanje dostojnim ili prihvatljivim, takmičar ide kak se veli dalje, sve dok ne postane Prvi glas Srbije, Zvezda Granda ili ne znam ni ja šta.

Ako pevač-kandidat uđe u naredno kolo, familija u bekstejdžu slavi isto kao što su slavile prethodne uspešne familije, sve su familije srećne na isti naučeni način, a nesrećne su svaka na svoj; ako li pak pevanje ne doživi ni puno priznanje ni prezir, ako se porota podeli i zavesa se podigne samo do struka soliste, predmet dospeva do najviše instance, do dvoje članova negdašnjeg "Slatkog greha", koji su nešto kao Ustavni sud ili onaj u Strazburu. Dok se čeka njihov nebeski verdikt, kamera hvata rodbinu, napetost je kao kad u američkom filmu osuđenika odvode na električnu stolicu: hoće li minut pre smaknuća guverner telefonirati i obustaviti izvršenje smrtne kazne, ili guverner nije čuo svoj budilnik, ako ga je uopšte i navio!

Razume se da muzičko gladijatorstvo i javno traganje za zlatnim glasovima nismo mi izmislili, izmislio ga je kapital. Koji ne preza ni od čega i kome nijedan način dolaženja do novca nije mrzak: poriv ljudi da izađu iz anonimnosti i iz siromaštva kombinuje sa ništa manje snažnom željom publike da se naslađuje prateći uživo nečiju borbu za opstanak. Kapital je domišljat, on gledaoce preobražava u porotnike, oni odlučuju o opstanku i propasti, ako samo imaju telefone i ako im nije mrsko da za učestvovanje u poroti plate, jer svaki SMS košta.

Kič dakako traži što snažniji kontrast, pobednica natjecaja ne treba da peva "Nekad cvale bele ruže", pa ni "Hey Jude", ne, ona peva operske arije, a zamislite, čisti neke maltene nužnike! Ne treba nam dakle ni pevač koji je završio muzičku školu, od njega se dobro pevanje i očekuje, zadatak pevačkih takmičenja je da pronađu biser na Adi Huji i da poprave vekovnu nepravdu koju život nanosi talentovanim baksuzima, a radi se samo o eksploataciji ljudske nade i taštine.

♠

Pevanje je neprekidno gubljenje i vraćanje samopouzdanja, to je moto mog naučnog (dobro, de: stručnog) dela koje je doduše u zametku, ali zar nisu novine nekoć objavljivale i poneki roman u nastavcima, da bi se tek docnije pojavila knjiga?

Dakle: nastaviće se. ¶

Detinjstvo i polovna

foto: Marko Đoković

U Muzeju istorije Jugoslavije u toku su dve izložbe posvećene detinjstvu. Jedna govori o odrastanju u Kraljevu tokom prethodna dva veka, a druga o odrastanju u socijalističkoj Jugoslaviji

Dve aktuelne beogradske izložbe – "Odrastanje u Kraljevu u 19. i 20. veku" i "Istorija = polovna budućnost" – pričaju o nekadašnjem detinjstvu. Obe se mogu videti u beogradskom Muzeju "25. maj", čiji naziv nosi uspomenu na nekadašnji Dan mladosti.

Izložba "Istorija = polovna budućnost" deo je kolekcije virtuelnog Muzeja detinjstva, umetnika i kolekcionara Vladimira Perića i istoričarke umetnosti i kustoskinje Milice Stojanov. Muzej detinjstva istražuje, sistematizuje i interpretira svedočanstva detinjstva – ambalažu, igračke, literaturu, garderobu, fotografije i druge stvari, većinom pronađene na buvljim pijacama, prvenstveno vezane za socio-kulturni prostor Jugoslavije. Na izložbi su prikazane fotografije, spomenari, igračke, ploča sa muzikom za decu iz šezdesetih godina... Stav njenih autora je da se istorija uvek sastavlja i prepravlja od raznih fragmenata, i to svaki put iz pozicije budućnosti. Zato autori vide prikazane predmete i kao svedočanstva prošlosti i kao materijal za umetničko stvaralaštvo.

SIMBOLI ODRASTANJA

Milica Stojanov objašnjava da su izložili "polovnu budućnost", odnosno upotrebljene, odbačene predmete i njihove priče i značenja akumulirane tokom istorije njihovog postojanja, od izvornog konteksta do buvlje pijace. "Njima je u okviru Muzeja detinjstva data važnost dokumenta za izgradnju određenog istorijskog narativa. Taj narativ nije uvek striktno rekonstruisan iz muzeološke pozicije i potrebe da verno prenesemo izvorni kontekst, već muzeološki i umetnički pristup funkcionišu u simbiozi, gde su važne informacije iz autentičnog konteksta, ali je važna i vrednost predmeta kao materijala za izgradnju umetničkog dela. Umetnička kontekstualizacija daje različita čitanja predmeta, a njihovo transponovanje u polje umetničkog često depersonalizuje predmet kao svedočanstvo, dajući mu vrednost strukturalnog elementa u okviru celine, kroz koju iskazujemo vlastita razmišljanja o prošlom, aktuelnom, budućem kontekstu."

Na primer, izložene igračke sa likom Paje Patka proizvedene su u jugoslovenskoj fabrici "Biserka" iz Zagreba, jedinoj sa licencom za proizvodnju igračaka sa likovima junaka "Volta Diznija". Muzej detinj-

budućnost

EKSPONAT:
Paja Patak iz Muzeja detinjstva Vladimira Perića

stva ima svih devet modela Paje Patka koje je proizvela "Biserka". Neki od modela su veoma retki, kao što je Paja Patak za ruku ili prvi Paja Patak u nizu figura od ekspandovane gume. "Igračke sa likom Paje Patka, izvučene iz svoje anonimnosti posredstvom zemunske i beogradske buvlje pijace, svedočanstva su individualnih detinjstava, ali i šireg društvenog konteksta gde postaju simboli, evocirajući elementi ne samo individualne, već i kolektivne istorije, memorije, nostalgije, identiteta", kaže Milica Stojanov.

KRALJEVAČKA DETINJSTVA

Izložba "Odrastanje u Kraljevu u 19. i 20. veku" u Muzeju "25 maj" je gostujuća izložba Narodnog muzeja Kraljevo, čiji su autori Dragan Drašković, Mirjana Savić, Silvija Krejaković, Tijana Šibalić, Violeta Cvetanoska, Suzana Novčić, Predrag Radović i Jasmina Dražović. Izložba govori o odrastanju, vaspitanju, razvoju prosvete i školstva, fudbalu i muzici, i uticaju države i političkih ideologija tokom prethodna dva veka... Navodimo nekoliko detalja kao ilustraciju onoga o čemu kroz eksponate ova izložba govori.

Na primer, prema prvom Programu rada u zabavištu, donetom 1899. godine, osnovni zadatak zabavišta je "da malu decu u prvom dobu detinjstva sačuva od uličnе besposlice i škode, i da ih što pravilnije vaspitava", a sve to "bez umora, prinude i suvišnog naprezanja". Igre moraju da budu različite i da se često menjaju, korisna znanja obuhvataju formiranje osnovnih pojmova "o telu i odelu, kući, jelima, domaćim i najobičnijim životinjama, bilju i kamenju u dvorištu, bojama i oblicima, glavnim pravcima i stranama sveta". Nastava čitanja i pisanja u zabavištu bila je zabranjena – dozvoljeno je pokazivanje slova iz slovarice i bukvara samo radi crtanja.

FUDBAL VS. KOMUNIZAM

Na kraju prve decenije prošlog veka, u Kraljevo je stigla moda fudbala. Školske vlasti nisu odobravale dečje šutiranje "balona od kože", strepeći da se fudbalom širi komunizam, i da odvlači pažnju od školskih obaveza. O popularnosti fudbala svedoči Miloš Kojić, nekadašnji učenik škole u Vitkovcu: "Jednog poznog jesenjeg dana pada kiša i sneg, vreme ne može biti gore. A mi igramo fudbal do iscrpljenja." Danas se u Kraljevu fudbalom organizovano bavi oko hiljadu fudbalera u pedesetak klubova, koji se takmiče u više liga, a mnoga deca su članovi juniorskih ekipa.

Šezdesetih godina u Jugoslaviji i Kraljevu se pojavio rokenrol i nastala je domaća zabavna muzika. Među poznatim kraljevačkim muzičarima tih godina bio je Diego Varagić, zatim braća Dragi i Žika Jelić iz YU grupe, Laza Ristovski, Slobodan Stojanović Kepa i Milorad Petrović Kimi iz Smaka, kao i najbolji džez bubnjar Jugoslavije, Lazar Tošić, koji su svi prve muzičke korake načinili u Kraljevu.

U posleratnoj Jugoslaviji mladi su bili angažovani u Savezu pionira i omladine, Savezu izviđača, Ferijalnom savezu, Savezu gorana, o čemu takođe ova izložba govori, kao i o saveznim i lokalnim radnim akcijama koje su bile sastavni deo svakodnevice mladih – Kraljevo je od početka 1945. do 1990. kada je završena jedna od poslednjih saveznih radnih akcija "Ibar", imalo čak 11.500 brigadista. Oni su nagrađivani udarničkim značkama, brigadirskim trakama i prigodnim ordenjem, koji su deo ove kraljevačke izložbe.

Obe izložbe Muzeja "25. maj" traju do 12. januara. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Neobjašnjivost optimizma

“Znamo da je naše podneblje periferija u odnosu na svetska umetnička dešavanja, da uslovi u kojima radimo nisu dobri. U našem društvu, umetnost ili kultura nikada nisu u žiži interesovanja. Ali interesantno je kako umetnost ipak i uvek opstaje i postoji. Šta god da se dešava umetnost i umetnici postoje, a na osnovu nekog neobjašnjivog optimizma i neugasivog entuzijazma”

Po svim kriterijumima mlada je i uspešna. Tijana Kojić ima dvadeset šest godina, pet samostalnih i učešće na stotinak kolektivnih izložbi. Među najvažnijim nagradama koje je za svoj rad dobila nalazi se i ona koju mladim umetnicima iz Srbije dodeljuje Fondacija slikara i akademika Vladimira Veličkovića za crtačko umeće. Nagradu je dobila za ambijentalnu instalaciju Seobe. Krajem 2013. u galeriji Haos otvorena je izložba na kojoj je Tijana Kojić, zajedno sa Aleksandrom Jestrovićem Jamezdinom i Vukom Ćukom, takođe dobitnicima nagrade Fondacije Vladimira Veličkovića, predstavila svoj novi rad, ciklus pod nazivom Somnus ambulare. Ovim radom autorka parafrazira prizor koji je kao devojčica 1999. godine videla u jednom od beogradskih skloništa tokom bombardovanja. Mladi par koji je provodio noć na improvizovanom ležaju ostavio je takav utisak na autorku da je 14 godina kasnije želela da ih naslika.

“U ovom radu nije važno što se prizor koji sam naslikala dogodio u Beogradu”, kaže za “Vreme” Tijana Kojić. “‚Slične situacije imamo svugde u svetu u svakom trenutku. Sada je to Sirija, juče je bila Libija... Ratovi nikada ne prestaju. Ono što je meni u tom prizoru bilo upečatljivo, tada, kada sam već bila dovoljno odrasla da razumem ozbiljnost situacije, bilo je to što su oni, to dvoje mladih ljudi, bili vedri. Sećam se da su i oni bili uplašeni, ali se nisu predali mračnoj letargiji, nisu se predali situaciji. Bili su optimistični, možda i neopravdano. To je bio najjači utisak koji nisam zaboravila”, kaže Tijana Kojić.

“VREME”: Kako biste povezali prizor koji je tada na vas ostavio utisak i sadašnje vreme, ima li neke sličnosti?

TIJANA KOJIĆ: Kasnije, kada sam razmišljala o svemu, shvatila sam da su reakcije na situaciju neizvesnosti koja nas okružuje i sada bazirani više na instinktima nego na intelektu. Ljudi koji se nisu predavali mračnim strepnjama, već su se okretali jednostavnoj radosti, možda gorkoj dobroti prema drugima, ostajali su budni, čuvali su zdravlje i takvim stavom su odneli pobedu nad situacijom. Slično je i sa umetnicima danas. Znamo da je ovo podneblje periferija u odnosu na svetska umetnička dešavanja, da uslovi u kojima radimo nisu dobri. U našem društvu, umetnost ili kultura nikada nisu u žiži interesovanja, uvek je nešto drugo važnije. Interesantno je kako umetnost ipak i uvek opstaje i postoji. Šta god da se dešava, umetnost i umetnici postoje, a na osnovu nekog neobjašnjivog optimizma i neugasivog entuzijazma.”

Kažete da će umetnost uvek da postoji, zbog čega je to važno?

Čini mi se da se kroz male bitke dobijaju velike pobede. Kada bismo odustali i priklonili stavu nećemo da radimo ništa, kada bi se predali kao društvo, kao ljudska vrsta, pali bismo u potpuni očaj, lenjost, letargiju. Iako toga često nismo svesni, sadržaji i forme iz kulture bukvalno se prelivaju na sve druge aspekte života. Jednostavno, kultura posredno i neposredno oblikuje i društvo i pojedince.

Nagradu iz Fondacije “Veličković” ste dobili za crtež *Seobe*.

Crtež ima 40 kvadratnih metara, projektovan je za aneks galerije ULUS-a. Motiv su ptice koje kruže po putanji koja diskretno podseća na Mebijusovu traku, položenu osmicu. Rad se zove *Seobe*, a prikazujući seobe ptica, koje su prirodni kružni proces migracija, zapravo govorim o unutrašnjim seobama. Ovaj rad se idejno uklapa u temu izložbene celine, pod nazivom *Krug*. I položena osmica je neka vrsta kruga. Krug može biti nula, a nula – čista potencijalnost, beskrajni niz rešenja, ili tabula rasa.

Kružno kretanje može se transponovati u simbol trajanja, stalnog obnavljanja, večnosti. Krug je tada projekcija uzlazne spirale. Naličje ovakvog rasčitavanja kruga jeste kretanje bez napretka, bezglavo bauljanje, bez cilja, bez smisla,. Krug je tada projekcija silazne spirale – klopka, rupa, omča. Tako i te ptice uzleću i strmoglavljuju se. Potrudila sam se da u crtežu sačuvam što čistiji simbol, odnosno dijalog dva simbola – kruga i ptice. Sve te

foto: A. Anđić

teme u ovom ciklusu svode se na progres i regres ličnosti – na čovekove unutrašnje spiralne putanje.

Teskoba u ovom, kao i u velikom delu vaših slika nešto je što vi svesno ugrađujete na platno, ili je ona možda samo u očima gledaoca?

Ja volim da igram sledeću igru – kada se slika raščita, ona uvek nudi pozitivan ishod. Jedno je kako izgleda, a drugo je o čemu govori. Moje slike su praktično ahromatske, ali ja u njih uvodim i crvenu. Isti odnos pravim sa formom, ali i sa sadržajem. Jer jedno je kako izgleda, a drugo je o čemu govori – uvek nudim optimizam na kraju. Za mene je to važno, da potenciram pozitivan ishod, vedru nadu. Bar neka odškrinuta vrata u svesnoj igri crnog i belog.

Čini se da insistirate na obrazovanju.

Mislim da je potrebno da umetnik bude pismen da bi ideju mogao da pretoči u artefakt, u svoje delo. Insistiram na obrazovanju u dva pravca, ako se čovek opredeli da se izražava nekim umetničkim sredstvima mora paralelno da razvija i intelekt i veštinu u smislu tehničkog izvođenja. Dakle, s jedne strane potrebno je da razvija polje ideja, unapređuje način razmišljanja i nađe nove uglove za realizaciju svojih ideja, ali paralelno je potrebno razvijati i veštine, opismeniti se, savladati klasičan crtež, klasičnu sliku, tako da za umetnika nema nepoznatog u tehnici i tehnologiji, bez obzira na to za kakav se medij i za kakav se izraz bude opredelio. Tek kada se na ta dva paralelna koloseka razvije, umetnik može da stane čvrsto na dve noge.

Nagrade ste dobili za crtež, u radovima je on dominantan.

Moj rad je između slike, crteža i grafike. Najveći deo opusa je izveden na aluminijumskim pločama. Kad osmislim neki prizor, najčešće pravim linorezni kliše, otiskujem, preko toga neke partije slikam, a kao finiš dođe crtež. Naravno, ti postupci se mešaju, ali uglavnom se vraćam crtežu. Mnogo polažem na crtež, mislim da je tu umetnički izraz najčistiji i da je on kraljica svih veština. Crtež je uvek prvi zapis nakon javljanja ideje, on je osnova, ali ja volim da on ne ostane samo zapis, skica ili predložak, već da postane samostalan deo gotovog dela, da na kraju dominira. Crtež, kada se "zgusne", biva teži i konkretniji od slike.

Aluminijum nije uobičajen kao slikarska podloga?

Osim vizuelne atraktivnosti i tehničko-tehnoloških izazova koje dozvoljava, sam materijal nosi i više mogućih značenja u idejnom smislu. Može se povući analogija sa zlatnom površinom na ikonama. Zlato je kao materijal večno. Slično je i sa aluminijumom, on je izvanredan proizvod savremenog doba, trajan i prisutan svuda, od limenki do svemirskih letelica. Njegov hladni sjaj dolazi na mesto apstrahovanog prostora u kojem obitavaju likovi u mojim delima.

Vrlo ste aktivni, učestvujte na konkursima, izlažete...

Smatram da je umetnost oblik komunikacije koji na veoma specifičan način prenosi poruku. Mislim da je u biti potrebe za stvaralaštvom potreba za komunikacijom. Sve radim sama, radim tako jer su i tržište i scena takvi. Teško je uraditi bilo šta veće od onoga što umetnik može sam da obuhvati!

Moja produkcija jeste velika. Ipak, ona je takva zbog velike ljubavi prema poslu i nepresušnog entuzijazma.

Da li često šaljete radove na međunarodne konkurse?

Sa slikama sam učestvovala na nekoliko izložbi u inostranstvu, a na mnogo više sa grafičkim otiscima, jer lako je poslati grafički otisak, u tubi, koverti, a zaista može da se izlaže po celom svetu. Imam učešća od Japana do Vašingtona, bez mnogo troškova. Za sve to potrebno je i dosta vremena. Samo za učešće sa jednim radom na nekoj izložbi razmeni se mnogo i-mejlova, mnogo muka i rešavanja problema. Sve je to veliki posao, ali me neće obeshrabriti. Možda ću u nekom trenutku imati i neku pomoć, u vidu saradnje sa nekom galerijom.

Kako funkcionišu ovdašnje galerije, da li zastupaju umetnike i obezbeđuju neku sigurnost, pristup tržištu, kolekcionarima?

Galerije se kod nas ne bave produkcijom, a ni menadžmentom. Ne. Tu su vrlo »

isključivi, čak neki galeristi ne smatraju to delom svojih podrazumevanih aktivnosti. Zadovoljavaju se time da budu izlagački prostori. I državne i privatne. Sredstva su im veoma ograničena. Umetnik je ovde sasvim sam. Njegova jedina perspektiva je da nađe u inostranstvu nekoga ko će ga zastupati, naravno na obostrano zadovoljstvo i korist.

Umetnička produkcija nije mala, da li postoji tržište?

Ne. Ne postoji, ili je posustalo. Prodaja dela za mnoge umetnike je kao neočekivani zgoditak! Kod nas tržište čini jedan jako mali broj entuzijasta koji uživaju u umetnosti. Ovdašnji kolekcionari su u jednom momentu imali ekspanziju, ali mislim da je, u međuvremenu, došlo da zasićenja. Uz to, neprekidno se govori o krizi, pa se javlja rezervisanost prema novim imenima. Do sada su moje radove kupovali ljudi koji pažljivo prate umetničku scenu i uživaju u delima vizuelnih umetnosti. Pažljivo biraju i zaista je lepo imati takve kupce. Svoja iskustva, naravno, izgovaram iz pozicije mladog umetnika, ograničenog iskustva.

Šta mislite da ljudima najteže pada u teškim trenucima?

Neizvesnost je ono što se najteže podnosi. Savremenom čoveku koji u ruci uvek drži mobilni telefon ili bilo koju drugu spravu preko koje odmah može da bude upućen u ono što se dešava, neizvesnost i čekanje su ono što mu najteže pada.

Zašto su nagrade važne? Na primer ova iz Fondacije "Veličković", koliko vam znači?

U slučaju nagrade Fondacije "Veličković", ime osnivača daje posebnu težinu, autoritet, zato je lepo imati takvu vrstu podrške od njega lično, ali i od žirija u kome su eminentna imena, dr Irina Subotić, Mrđan Bajić, Borka Božović i Dušan Otašević. Materijalni deo koji nosi nagrada predstavlja neku vrstu obzira prema mladom umetniku, kao podrška i stimulacija. Ako date mladom umetniku novac, on će gotovo sigurno biti potrošen na materijale i sredstva za nove poduhvate.

Pored podrške koju ste dobili da li računate i na sreću?

Imala sam sreće, ali ništa bez hrabrosti, jer u umetnosti se sve bazira na hrabrosti i ljubavi prema poslu. ¶

TANJA JOVANOVIĆ

Poezija

Povratak u pređašnje stanje

U izdanju zagrebačke Prosvjete nedavno je izašla knjiga pod naslovom *Lingua franca*, prva pesnička zbirka Đorđa Matića, svojevrsni poetski *restitutio in integrum*, egzilantska invokacija izgubljenog doma i potraga za rečima koje nedostaju da se taj gubitak opiše

Đorđe Matić, u to vreme još školarac, uprtio je svoj mali ruksak na leđa i krenuo na veliki put: žurio je da zajedno s hiljadama naše *sretne djece* – čija se sreća sastojala i u tome da izbegnu sudbinu koju su im roditelji namenili – umesto u rat odmaršira u izgnanstvo: da zbriše, da ga nema, ukratko – da ode, daleko,

"Pa dalje.
Dalje sjeverno, zapadno
do tamnih cigala kuća na ravnoj,
ravnoj zemlji."

Od tada nije prošlo ni četvrt veka, a pred nama je njegova prva zbirka poezije, naslovljena egzilantski prigodno i uliksovski deceptivno *Lingua franca*, hronika o tome kako je otišao, gde je bio i šta se posle dogodilo. *Lingua franca* je i poetski *restitutio in integrum*, pokušaj povratka u pređašnje stanje, invokacija izgubljenog doma i potraga za rečima koje nedostaju da se taj gubitak opiše. Rat, kaže Hini, prethodi poeziji.

Kao što je odluka o Odisejevom povratku doneta u pravo vreme i na pravom mestu – u veću njegovih bogova, tako se i Matić dobro načekao da njegovi *daimonioni* sednu za sto i razreše njegovu poetsku sudbinu. Pesnik je morao da ispuni isti uslov koji je bio postavljen pred Kralja: da sam sagradi svoj brod. Za ovaj poduhvat, za koji Konrad kaže da je najteži posao na svetu i zato tako dugo traje, Matić je iskoristio jedinu, ali najjaču građu koju su mu bogovi dali na raspolaganje – jezičku. Onu koja je svojevremeno čitava stala u njegov ručni prtljag:

"Ja, izgleda, nisam pobjegao od zemlje
nego zajedno s njom.
Nisam sobom uzeo ništa
Osim kontrabande izbrisanog
vokabulara"

Jezik, tačnije: jezici, jednom oslobođeni iz Matićevog ruksaka (Stari bi rekli: Eolove vreće), oduvali su njegov brod natrag na pučinu, u novu, jezičku avanturu. Na otvorenom moru, kroz huk bure, odjekuje hrvatski ili srpski, nadvikuju se kajkavski i čakavski, dovikuje se na italijanskom i engleskom, tuguje na nemačkom, zapomaže na srpskohrvatskom – ukratko, govori se i peva na svim živim i mrtvim jezicima, narečjima i intonacijama koje je pesnik od kuće poneo i na dalekom putu čuo, i koje je njegovo srce zapamtilo.

"Kakav žamor ovaj jezik
Kakvo strašno zujanje"

U vihoru referenci i naglim smenama mitskog i istorijskog vremena, srešće se Stari Grci i Matićevi *novi sugra-*

đani, Melvilov *Išmael* i izvesni *Smajo iz-bosne*, visoko nebo i niska zemlja (“*gde je nižje sam morti čelo mojih zemlakof*”), ukratko: sve ono i uzvišeno i trivijalno za šta je – kako to u emigratskom životu i dobrim knjigama biva – teško reći gde jedno prestaje a drugo počinje.

Ritam pesnikove “naracije” sinkopičan je i pomalo preskače, kao *neurosis cordis*: baš kad čitalac pomisli da ga je *skužio*, ritam se promeni, *nešto bljesne*, i

“*Iznad trijade*
Izvija se kao bijeli dim narodna melodija:
Izgubljeno janje”

Matić, i sam muzičar, fasciniran je zvukom odakle god poticao, “iz orgulja ili drombulja”, i odatle neobičan sklad Bahovih kantata i “*grlenih seljačkih glasova*”, odatle toliko “nota u stihovima”, efektnih asonanci i aliteracija.

“Prvi dani” – tako je naslovljena prva pesma Matićeve zbirke – nisu samo nesigurni koraci na nepoznatom tlu, već i prvi stihovi, pesnikova privatna kosmogonija, izvrnuti mit koji se pred nama upravo rađa:

“*Ona me je zašila za svoje bedro*
i prenijela preko šest granica.”

Pesnikov dvojnik, koga prenose preko “šest granica”, verovatno je Dionis, bog-došljak, uljez, koga ni Grci ni Rimljani nikada do kraja nisu prihvatili i koji je, kao što pesnik i za sebe kaže, “*dvaputrođen*”, od smrtne majke i od boga-oca, onaj čija smrt znači ponovno rađanje: transformaciju proze u poeziju, ono što je Niče nazvao “rađanjem tragedije” ali i nade da ovo što živimo nije tek “mehur na reci prolaznosti”. Za generaciju, kako Matić veli, “*pod kožu urasle nestabilnosti*” kojoj su strah i neizvesnost postali “*istinski kulturni patrinomij*”, i to je neka uteha. Valjda.

Pozivanje na mit i ono što je posle njega bilo, *Weltliteratur*, nije direktno – Matić ne zaboravlja Kišovo upozorenje da se kič meri banalnošću svojih asocijacija. Zato su njegove aluzije difuzne poput senki u Platonovoj pećini: one nagoveštavaju to čega u njima samima nema, ali zbog čega su tu pred nama. *Lingua franca* je civilizovano, sfumato štivo, a Matić kulturan čovek kome ne pada ne pamet da zasenjuje publiku svojom učenošću, niti da je zabavlja akademskim dosetkama. Nije (samo) erudicija to što pleni u Matićevoj, ili bilo kojoj drugoj poeziji – da nije tako pesnici bi odavno ostali bez posla jer bi im ga preoteli štreberi. Ono što Matićevu, kako bi ovi poslednji rekli, intertekstualnu strukturu čuva od entropije upravo je *lingua franca* – ali ne kao *treći jezik* praktične komunikacije (što ona po definiciji jeste: kôd i kanal za razmenu informacija), već kao *prvi jezik* čovečanstva, različit, a zajednički svim ljudima, ili bar onima koji za njega imaju sluha: jezik poezije.

Zato se Matićeva poezija ne čita pedantno, s lenjirom u ruci, nego se guta *in one sitting*, onako kao što pečalbar čita pismo od kuće ili kao kad egzilant iskapi čašu *шампанског* na premijeri *Višnjika*. Nije mala stvar kad autoru pođe za rukom da za isti sto, s istim obzirom, jedne pored drugih posadi *émigrés* koji preko boce vina i u društvu načitanih žena vode debate o pripadnosti i identitetu, i migrantsku sirotinju koja ćuti, puši i brine da im iz kofera neko u međuvremnu ne mazne cipele. U čemu je štos, kako se takva poezija piše i zašto tako deluje ne znaju ni pisac ni čitalac – jedino što se pouzdano zna, to je da pred sobom imamo izuzetan pesnički talent.

Sve *ostalo je ćutanje*, tišina između stihova, u kojoj Matić odvodi čitaoca sve dublje u pećinu, do onog što je neizrecivo, kao Gogoljev *Vij*, i neimenljivo, kao Krležino *Veliko Bezglavo Nešto*. To *nešto* strašno je i kao Dedalusova irska krmača koja ždere svoj okot i kao ona Desničina, *naša* svinja koja jede ljudsku decu. Možda je (a možda i nije, jer u poeziji se nikad ne zna) to onaj isti ponor u koji su zurili i Matićevi veliki prethodnici, na koje se on s poštovanjem poziva, i koji su pre njega smogli snage da se trgnu i da “*ustanu i odu*” – neko u mislima na Inisfri, neko trećom klasom u Trst, a neko fordom u Laredo. I ne samo da odu, već da svoj odlazak opišu, da ga napišu za, kako bi Matić rekao, *Sve ljude*. A za to treba imati i talenta i hrabrosti.

Lingua franca je ime i za naš zajednički brod, naš maternji jezik, koji se danas govori još samo u emigraciji i kome je poslednjih godina, baš kao i samome pesniku, nadenuto toliko različitih imena da bi im i onaj lik iz Grimove bajke pozavideo. *Nomen* je *omen*, pesnik i jezik dele istu sudbinu:

“Nemam više jedno ime
Imam razne verzije, sto načina imena”

Davanje imena je biblijski posao, a kako to izgleda kad se stvari svedu na pravu, ljudsku meru, duhovito objašnjava Matić, nabrajajući sve moguće i nemoguće načine na koje su njegovo ime *tamo* tj. *ovdje* izgovarali i sricali razni službenici, poštari i kondukteri, koji su

“*skupljali oči i mrštili se*
uzimali zrak prije nego se stušte
niz izgovor”

Taj veseli intermeco ne traje dugo: već u sledećoj strofi dolazi do smene raspoloženja: “*kad rijetko dođem nazad / a netko me nov dozove / imenom što naglo oživi pod poznatim timbrom*” (s opasnim, “*samorazumljivim nečim*”), pesnik odmah poželi

“*da se od užasa prepoznavanja*
radije skrijem u sto krivih verzija
moga imena”

“Kuća je tako tužna”, reći će jedan od Matiću bliskih pesnika, Larkin, a strah od prepoznavanja nije nov: setite se kralja Itake, koji se na sve načine i do poslednjeg trenutka krio iza svojih prosjačkih krpa da ga njegovi dobri zemljaci ne bi slučajno prepoznali i priupitali za zdravlje junačko. On je znao zašto, a zna to i Matić.

Kad Odisej napokon stigne na Itaku, on je ne prepoznaje: sve je pokriveno maglom. Na sličan način, kad se Matić, vraćajući se svom *vučitelu*, zatekne u staroj Krležinoj *megli*, ispostavi se da je ona i dalje nastanjena istim bjesovima, *sad*, kao i *onda*. Iz te magle, na granici sna i smrti, kao iz Džojsovog košmara istorije, ne mogu se probuditi ni oni koji su u njoj ostali, ni oni koji su iz nje, navodno, otišli.

Kao što Odisej ne prepoznaje Itaku, tako ni Itaka ne prepoznaje njega: niti je Odisej isti čovek koji je otišao, niti je ista Itaka u koju se vratio. Nema cilja, putovanje je sve, ostaje samo zapis. *Lingua franca* je takav zapis o putnicima. Matićevi putnici nisu heroji, oni nemaju dovoljnu visinu sa koje bi mogao uslediti njihov herojski pad i zato tako gorko, u svetu bez heroja, zvuči stih o “*jedinom, herojskom ruksaku na leđima*”. ¶

DEJAN NOVAČIĆ

Dugo stenjanje pod "tri k"

foto: Michal Mutor

Novi roman Kšištofa Varge je sjajna priča o "novoj" Poljskoj (u kojoj ćemo se i "mi" lako prepoznati) ispričana kroz monolog uzaludnog, groteskog buntovnika

Hoteli s tri zvezdice potpuno su prihvatljivi, to je podnošljivo lice ove zemlje, nit su košmarni, nit prijatni, obični su, bez svojstava, relativno elegantni, srednje čisti, u njima poslužuju srednje ukusne doručke, ključeve soba ti u njima uručuju srednje lepi i srednje dobro odeveni ljudi, a sledećeg dana uzimaju ih natrag, njihova ljubaznost predstavlja srednji nivo, ali niko od gostiju i ne traži više, budući da gosti sami po sebi takođe predstavljaju savršenu prosečnost. Za pultom svake recepcije stoje neotesani i nedotupavni momci koji emaniraju umereni debilizam, debilizam s tri zvezdice koji se nikad neće vinuti preko dodeljene im kategorije.

Da li je savremeni poljski pisac Kšištof Varga nekada čitao Miroslava Krležu? Krleža je svojevremeno prilično prevođen u Poljskoj, tako da to nije "tehnički" nemoguće, a ako ga ipak nije čitao, onda je fenomen još zanimljiviji... Naime, mada njegove prethodne knjige, odličan romančić *Tekila* (v. *Vreme* br. 759) i, recimo, esejističko-putopisni zapis o drugoj Varginoj domovini Mađarskoj *Gulaš od Turul ptice* (v. *Vreme* br. 1143) to uopšte ne nagoveštavaju, gust i poopsežan tekst novog Varginog romana *Trunje* (prevela Milica Markić; Plato, Beograd 2013) ispisan je s onom karakteristično "krležijanskom" glagoljivom vehemencijom, dugim, eliptičnim rečenicama kojima defiluju pomalo sumorni, iznad svega rezignirani uvidi o čoveku i svetu, a naročito onom "domaćem" čoveku i svetu, u Krleže hrvatsko-južnoslovensko-panonskom, u Varge dakako poljskom, varšavskom i seljačkom, savremenom i svevremenom...

Da se još malo držimo Krleže, roman *Trunje* ispripovedan je kao dugi, neprekinuti unutrašnji monolog, solilokvij Pjotra Avgustina, sredovečnog trgovačkog putnika koji se zaglavio u vozu negde između Varšave, Vroclava i Poznanja: voz stoji satima na otvorenoj pruzi, ti vozovi u Poljskoj, kako socijalističkoj tako i kapitalističkoj, stalno beznadno kasne i to bez ikakvog objašnjenja; stoji, dakle, voz u monotonoj ravničarskoj pustopoljini (pusto)poljskoj, a Pjotr rekapitulira svoj sćerdani varšavski, mazovjecki, poljski i ljudski život razvedenog, bezdetnog večitog putnika druge klase (i prekaljenog trozvezdičastog hoteloodsedača) na nerentabilnoj železničkoj relaciji Nigde-Ništa, a usput bogme rekapitulira i te ljude s kojima je proživeo život, više otaljavan nego udisan punim plućima, više odsluživan kao vojni ili robijaški rok nego gutan kao kratki, privremeni blagoslov, dragoceni interval između dve večne ture nepostojanja. I na koga, dakle, čitaoca sa ovih strana odmah i namah podseti taj solilokvij? Na onaj uvodni monolog Doktora iz Krležinog predugo potcenjivanog remek dela *Na rubu pameti*, onog Doktora koji je blagoizvoleo proživeti svoj preživarski život pod skutima svoje dosadne suprugetine, veleapotekarske naslednice, bješe li gospođe Agneze ili kako već, a s kojom je izrodio tri kćeri ("tri glupe guske") za srednjeburžoasku udaju i kapitalni rasplod, i koji bi tako

živeo do kraja svog sveta i veka da mu u zao čas nije iz usta izletela normalna i iskrena ljudska reč pred njegovim velegazdom i dobrotvorom Domaćinskim, od kojeg trenutka započinje Doktorov socijalni i statusni pad, mada opet i uzdignuće ka nekakvom ma koliko (u)zaludnom oslobođenju i rasterećenju, k nekakvoj spoznaji sveta i sebe u njemu...

Liči taj Vargin Pjotr, velim, pomalo na Doktora, osim što se ovde Krležino uvodno poglavlje nekako proteglo na ceo roman, ali Varga zna šta radi, tako da tih tri stotine i kusur stranica nipošto nisu samo lamentacija jednog zgađenog (i samozgađenog) čoveka nad onim što vidi u sebi i oko sebe, nego su i izvanredno ispričana priča o stvarima koje se i "nas" tiču na milion načina.

Pjotr je Varšavljanin prve generacije, njegovi su tupoumni, ograničeni roditelji (koje prezire s dubokom posvećenošću najbliže svojte) utekli sa sela, iz privaršavske mazovjecke oblasti (Zbrčkolj! Znate li za bolje ime za šugavu selendru bogu iza šupka?!) ali mentalno iz Zbrčkolja dakako nikada nisu ni mrdnuli niti to žele niti bi bilo kome preporučili jer šta uopšte ima izvan Zbrčkolja, njegov je srednje žalosni brak s ambicioznom zgodnjikavom *social climber* snobušom-posvudušom prošao kako je morao proći, u "karijeri" nije postigao ništa što bi njemu, kamoli nekome drugom, išta značilo, porocima i hedonizmu se nije odao, a opet ne može ni živeti u tupom miru sa sobom i svetom, zapravo bi se moglo reći da je Pjotr na svome jedino kada kod kuće sluša

srednjovekovnu ili renesansnu sakralnu muziku (koja je njegovu *modernu* ženu tako izluđivala!), i kada bitiše u tom svom železničko-hotelskom međuprostoru, taljigajući od Nemila do Nedraga u Nesvrhe. I sećajući se usput, dakako, one stare socijalističke Narodne republike Poljske u kojoj je odrastao, njenog tupog autoritarizma i bede, praćenih represivnim "seljačkim" katolicizmom okoline, a koji su nekako odmenjeni, i jedan i drugi, lažno prpošnim svetom kapitalističkog raja, u kojem su se namnožili novi zombiji koje Pjotr s neodobravanjem gleda, svi ti dramoseri koji slušaju "ogavni smooth jazz" i ispijaju *cafe latte* iz papirnih čaša u onim sterilnim "brendiranim kafeterijama" po kojima i on mora da visi zarad svojih "poslovnih sastanaka".

Pjotr je, dakle, svojevrsni novopoljski everyman, opservator i rezoner koji stenje pod prokletstvom poljska "tri k": komunizmom, katolicizmom i kapitalizmom, i ne može ni sam da se odluči koji mu je gadniji, kao i cela ta nabudžena priča o "poljaštvu" koju Pjotr odbacuje i ruga joj se tako nemilosrdno da je, ne sumnjam, stvorila ozbiljne srčane probleme u raznih poljskih antonića, avramovića, zarkovića, ili kako se već na poljskom zovu svi ti lomparopripravnici...

Svetu nad kojim se tako briljantno zgražava Pjotr ipak suštinski pripada, teško da je "bolji" od njega, možda je samo svesniji sopstvene ništavnosti. Na kraju, i njegova je pobuna uzaludna kao i ona u Krležinog Doktora, ali je nekako i manje plemenita, banalnija je u svakom slučaju, i njegov završni sebični čin kojem je uzalud nadevati (ionako falše) "raskoljnikovljevske" konotacije, a koji će možda i proći nekažnjeno (toliko je, eto, sve postalo svejedno...) zapravo ga i samog svodi na nivo preživara koji ne bira sredstva ne bi li opstao. Nije on kamijevski "pobunjeni čovek", pre će biti da je njegova tužna parodija. Varga vam, dakle, ne daje ni iluziju nade. Ali čini to na način zaigran, duhovit, inventivan, jezički nadahnut. Zato je i Pjotru nemoguće odoleti, čak i kad na kraju *zasere*. Kako, uostalom, posle čitanja *Trunja* ne krenuti u ostatak života s melanholičnim osmehom na licu, uz Pjotrov iskaz: "mrzim dobroćudnost i stidim se kad me u njoj uhvate"? ¶

TEOFIL PANČIĆ

Rječnik kak se šika

Nedavno objavljena knjiga *Agramer – Rječnik njemačkih posuđenica u zagrebačkom govoru* predstavlja pravu poslasticu kako za bivše i sadašnje Agramere tako i za sve lingvističke sladokusce

Pred čitaocima se netom prošloga decembra u Zagrebu pojavila prava rječnička poslastica u izdanju Novog libera: "Agramer: Rječnik njemačkih posuđenica u zagrebačkom govoru", u kojem je prikupljeno više od 3000 riječi na 280 stranica, ukrašenih starim fotografijama iz Muzeja grada Zagreba, ili njemačkog naziva Agram.

Autorica koncepcije rječnika je Zrinjka Glovacki-Bernardi, profesorica Odsjeka za germanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Kako je rekla na nedavnoj promociji knjige, odabir riječi temeljio se na "zapisima svakodnevnih razgovora Zagrepčana", na dvije rukopisne zbirke recepata (Ane Pušec i Ane Kovačić; u rasponu 1900-1925), te na 1925. godištu satiričnog tjednika "Koprive", a takvom su odabiru pridonijeli i lingvistički ga osnažili već klasični rječnici Vladimira Anića i Ive Goldsteina (Rječnik hrvatskog jezika, Rječnik stranih riječi).

Uz profesoricu Glovacki-Bernardi, urednice su i Lara Hoelbing-Matković, prevoditeljica i izvorna govornica njemačkog i "agramerskog" jezika, kao i Sanja Petrušić-Goldstein, uz suradnike, među kojima autorice rječnika posebno zahvaljuju građevinskom inženjeru Radoslavu Karleuši, dugogodišnjem sakupljaču agramerskih riječi i autoru prvog Rječnika njemačkih riječi u zagrebačkom govoru, koji je – kako kažu – "izdavača inspirirao i potaknuo da zaroni još dublje u ovo zanimljivo lingvističko i kulturno područje". Inače, inženjer Karleuša je rođen u Zemunu 1930. godine, a od 1955. živi u Zagrebu.

SEĆANJE NA JEZIK

Riječi prikupljene u rječniku "Agramer" umnogome su se izgubile u suvremenom jeziku Zagrepčana, ili Agramera. Jedan od rijetkih koji se i dalje u svakodnevnom govoru drži tog jezika, koji "špreha" (kasnije je tu riječ zamijenila "spika") jeste advokat Silvije Silvek Degen, dugogodišnji predsjednik Kluba Zagrepčana i u jednom trenutku i kandidat za gradonačelnika, još za fakta Franje Tuđmana; jasno da nije prošao, bile su to devedesete, još ratne, a na sceni je već bilo nasilno "pohrvaćivanje" jezika. Ovaj je rječnik, kaže on, jako veliki doprinos sjećanju na ono kako se u Zagrebu nekad govorilo.

Nije da je baš sasvim agramerski jezik nestao: i dan–danas se na tržnicama kupuje grincajg (ovdje: zelen), na plac (pijacu) se ide sa cekerom, nedostatak vremena je i dalje cajtnot, cure su i dalje ponekad pucice, kmica je i dalje mrak, a kad se ide pješice ide se cipelcugom, kad dođe kraj kafanskim satima to je fajrunt, kao što se treba zrihtati, iz trenirke se presvući u ancug prije nego se u kafanu krene (osim ako je u pitanju odlazak u pajzl), šlafrok je i dalje kućna haljina ili ogrtač (razlikovati od "šlafrokača" Teofila Pančića).... Ujutro se jede fruštuk, onda slijedi gablec, pa potom obed...

Rječnik je odličan i za one koji »

nisu zaboravili agramerski, pa se upute nekamo gdje ih ne razumiju, bilo na "bliski istok" Zagrebu, bilo u Dalmaciju, na primjer: jer, valja znati kako prevesti neznalicama agramerskog šeflju ili miščafl (kutlača i lopatica za skupljanje pometenog smeća), ali i "dotepencima" u Zagrebu kad se sretnu s nepoznatim riječima.

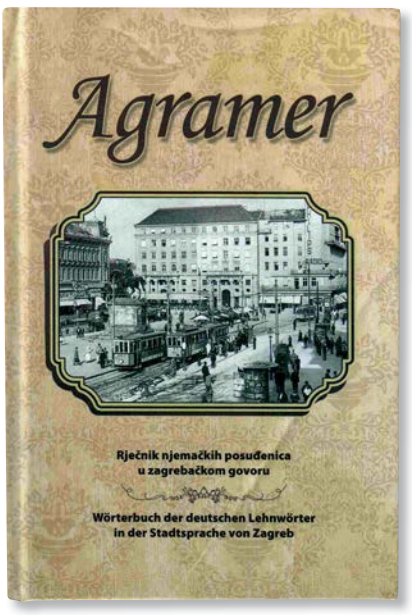
Na predstavljanju knjige u Muzeju grada Zagreba profesor germanistike Velimir Piškorec podsjetio je na to da se u Zagrebu u 19. stoljeću svuda govorio njemački jezik, među ostalima i zato što se hrvatska elita uglavnom školovala na tom jeziku, pa su tako i mnogi njemački izrazi preuzeti u zagrebačkom govoru, dok autorica koncepta "Agramera" Zrinjka Glovacki Bernardi ističe 1786. godinu kao ključnu za dolazak njemačkog jezika u Zagreb, s obzirom na to da se tada u budućoj hrvatskoj metropoli naselilo Vrhovno vojno zapovjedništvo, u kojemu je radilo mnogo činovnika. Od njih se tražilo da nauče hrvatski jezik, pa je iz svega toga nastao i specifičan način govora, u kojemu bi se rečenica započela na jednom, a dovršila na drugom jeziku. "U Zagrebu je dugo postojala i službena i građanska dvojezičnost", kaže ona, podsjećajući i da je u Zagrebu kroz cijelo 19. stoljeće radilo i kazalište na njemačkom jeziku.

PRILAGOĐAVANJE STVARNOSTI

Sve to upućuje na zaključak da je čak i to davno vrijeme bilo puno više "multi-kulti" nego danas, kad je jezik – i službeni, ali i onaj dnevno govorni – prilično steriliziran naporima mnogih u posljednjih nešto više od dva desetljeća, ne samo bedastoćama poput "u svezi", "djelatnoga vremena" i slično (iako, možda je s obzirom na to da više nemamo ni radnika, to "djelatno vrijeme" prilagođenije stvarnosti!), već i nametanjem jednog jedinog standarda svima. Tako se u nekoj mjeri izbrisalo čak i bogatstvo razlika između regionalnih govora, pa će vas tako rijetko tko pozdraviti drugačije nego sa zagrebačkim pozdravom "bok" (uglavnom dvaput izrečenim), bilo da je Splićanin, Osječanin ili otočanin.

Kako god, posljednjih je godina očito ojačao trend da se posebnost zagrebačko-agramerskog jezika sačuva od zaborava, pa je tako – osim već spomenutog inženjera Karleuše – na društvenoj mreži Fejsbuk početkom prošle godine oformljena grupa "Starozagrebački izrazi", koja je – naporom raznih ljudi, Zagrepčana i članova grupe – sastavila omanji "Purgerski rječnik", za kojega književnik i novinar Marijan Grakalić kaže: "Naravno da on nije potpun, da ima svojih nedostataka i mana, ali je ujedno i jedinstven pokušaj da se od strane ljudi koji vole Zagreb i u njemu su odrasli sačuvaju i zabilježe njegove jezične tradicije, i hvala im na tome".

Tu je i emisija "Zagrebušek", koja se nedjeljom emitira na Hrvatskom radiju, u kojoj gostuju "Zagrepčanci" koji nisu zaboravili svoj "purgerski" jezik, da bi podsjetili na izraze i jezik koji polako izumire, kaže se u najavi emisije. Zajedno sa jezikom "zaboravlja se i fino, uljuđeno ponašanje ili bonton (u prijevodu s francuskog – dobar način), a koji je bio Zagrepčanima sastavni dio njihove svakodnevne komunikacije. Emisija 'Zagrebušek' donosi vam sve to, starozagrebački govor i podsjetnik na ponašanje 'kak se šika'". Naziv emisije, kako kaže njena autorica Anamaria Šnajdar, "došao" joj je od "Zagreb – buš i osebušek", starog zagrebačkog izraza za miraz, kojega teško da bi se otprve sjetili i najstariji zagrebački purgeri.

Inače, purger se danas upotrebljava uglavnom u posprdnom smislu od nekih koji su "zagrebački dojdeki", iako su purger i purgerica odvajkada nadimci za Zagrepčane; ne tek rođene u Zagrebu, nego i one koji su Zagreb prihvatili kao svoj grad i prihvatili njegove običaje (ponašati se "kak se šika"), koji su se danas u velikoj mjeri izgubili.

KUŽENJE SVETA

Rječnik će biti radost i onima koji se ponovo dohvate Miroslava Krleže; tako se u "Jutarnjem listu" Željko Ivanjek, koji je sudjelovao u predstavljanju "Agramera", prisjetio: "Uspoređujući govorni jezik 'pospremljen' u 'Agrameru' s mojim sve slabijim pamćenjem, prisjetio sam se jednog neugodnog slučaja. Davne 1976. imao sam tu sreću, ili peh, da Krleža pročita rukopis moje prve knjige *U sjeni Južnog Medvjeda*. Na njenom je kraju 'Rječnik', i u njemu riječ 'štrample'. Krleža je tu riječ prekrižio i napisao umjesto nje: 'štrumfe'. Shvatio sam da je moj opis – ženske čarape & gaće – pogrešan, no mislio sam, isto tako, za 'štrumfe' (čarape) velikog pisca. Tek sam sada razumio, iz 'Agramera', da je Krleža mislio na 'štrumfhoze', koje znače isto što i štrample: 'čarape s nogavicama do struka'.

Drugim riječima, čarape su izgubile poveznicu s gaćama na putu od Kaptola do Trešnjevke. Taj mali primjer pokazuje kako se njemačke posuđenice u zagrebačkom govoru razlikuju od jednog do drugog kvarta. I od jednog do drugog vremena. U svakom slučaju, isti odjevni predmet promijenio je ime od djetinjstva 1900. u Agramu do djetinjstva 1960. u Zagrebu. To je danas, pretpostavljam, zaboravljena stvar, osim u rječnicima poput ovog, koji čuvaju kolektivnu memoriju".

Jednako tako, pomoći će onima koji nanovo otkrivaju "Alana Forda" i sjajne prijevode Nenada Brixija na agramerski jezik, ali i onima koji i danas vole Džonija Štulića; večeras sam s Čerom bio/u Kavkazu uz pljuge i pivo/raspravljali smo mnoge stvari/i kužili svijet...

O tome je cijelo vrijeme i riječ: o kuženju svijeta. ¶

TATJANA TAGIROV

Par-nepar

Kao što ste verovatno primetili, svake nedelje posle Dnevnika 2, na RTS-u počinju nove epizode "Ravne Gore". Koliko sam uspeo da pratim seriju, Tito je već stigao u Beograd i za oko mu je zapela lepa skojevka, drugarica Davorjanka.

Na drugoj strani se osećaju nagoveštaji, kako smo to nekada govorili na časovima istorije – bratoubilačkog rata.

O seriji su polemike počele još pre emitovanja, jer je postojala bojazan da se u ispravljanju, ili novom tumačenju antifašističke borbe – iz jedne krajnosti ode u drugu. Nakon miliona pobijenih Nemaca u partizanskim filmovima, sada su četnici dobili prajm tajm – rečeno jezikom televizije. Za sada se dobro drže, nije udario brat na brata, mada se popreko gledaju. Ni među četnicima nisu svi isti; kao u svakom ratu, začas isplivaju loši ljudi i čine zločine. Čiča za neke još ne zna, a mi, gledaoci znamo. Tu je takođe poštovana istorijska faktografija.

No, podele u našem narodu su duboke i lične istorije se neće promeniti posle jedne TV serije. To bi zaista bilo nerealno očekivanje. Zato se valjda uredništvo filmskog programa RTS-a odlučilo da na male ekrane vrati stari dobri partijski i ideološki Ključ! Vikend je podeljen, pa su subotu dobili partizani, kao istorijski pobednici, a televizijski rečeno – reprize. Nedelja je tako ostala četnicima i ceo vikend imamo antifašizam u svim pojavnim srpskim oblicima.

Subotom tako biju naši kroz Valtera, Most, Neretvu, Parizansku eskadrilu, eksplozije na sve strane, pirotehnika i statisti u masovnim scenama – imalo se tada para za filmske spektakle!

Nedeljom nešto kamernije, ali sa istom dozom mržnje prema okupatoru – opet naši, samo sa kokardama. Istini za volju, još nisu zapucali na Nemce, al 'oće sigurno.

Problem ipak nastaje – ma možda i nije problem – kad se isti glumci, ili bitke pojave u oba dana vikenda. Recimo, možda ne bi bilo mudro puštati "Užičku republiku", pa da se deli narod, da ne kažem rejting. Mislim da i za to možemo pronaći konstruktivno rešenje. Zamislite samo SMS nagradnu igru: prepoznavanje Par/Nepar, Kokarda/Zvezda gde bi gledaoci prepoznali glumca ili autora koji se oprobao u oba tabora. Bilo je mnogo takvih koji su bili i kod Tita i kod Čiče, samo ih prepoznajte i pošaljite ime putem SMS-a. Na kraju ciklusa Tito i Draža, (u prisustvu savezničke delegacije), Glogovac i Bjela – izvuku srećnog dobitnika ili dobitnicu. Nagrada je, normalno, naš nacionalni auto "fijat 500L", kao simbol nacionalnog pomirenja i porodičnih vrednosti, u obliku veličanstvenog TV šou-programa. Serija rekordne gledanosti.

Za razliku od pompezne interpretacije istorije, ili Istorije, kako hoćete, uz veću ili manju upotrebu pirotehnike, tokom vikenda sam obišao izložbu "Lep život", koja već mesecima traje u Knez Mihailovoj. Kombinovana soba, leksikon, pionirska zakletva, modni časopisi, sportski uspesi, crveni pasoš SFRJ, Tosca gramofon, Bregovićeve cipele sa cvetnim dezenom, i million drugih uspomena.

Ovaj oblik istorijskog sećanja dešava se baš u doba TV duela partizana i četnika.

Baš kao što su porodične istorije naših građana žive, baš ti partizani i četnici, tako je i većina eksponata sa izložbe "Lep život" u upotrebi kod barem trećine građana Beograda, u celoj Srbiji i više. Naše komšije još žive u kombinovanim sobama, sa nameštajem "visoki sjaj", čuvaju singl ploče, stare Burde i odeću iz 50-ih, 60-ih i 70-ih. Naš problem, ili usud, jeste u tome što paralelno živimo u svojoj istoriji i svojoj sadašnjosti, bez jasne granice i distance.

Jedina razlika između TV izdanja partizana i četnika po principu par-nepar i izložbe postaće vam jasna ako umesto eksponata obratite pažnju na reakcije posetilaca. Umesto mučnih scena klanja, rata, pogibije, nadahnutih istorijskih monologa i opšte podele, ljudi koje sam video na izložbi imali su neprekidno osmeh na licima, kao da su sreli rođake ili prijatelje koje godinama nisu videli.

Naša istorija je lična, obojena ličnim iskustvom, van sfere ideologije, istorijskih procesa i kategorija pobede i poraza. Pobedili smo ako smo tu istoriju prihvatili sa svim njenim vrednostima i zabludama, zanosima i razočaranjima, a ona je, prema osmesima ljudi, zaista postala deo kolektivnog sećanja. Nije to samo nostalgija, žal za mladošću ili jugoslovenstvo, to je sećanje na vreme kada je Život bio važniji od Istorije. Da li je i danas tako – odlučite sami! ¶

DRAGAN ILIĆ

Predvečerje Zimskih olimpijskih igara

BOMBAŠKA STRA

Međunarodna sportska takmičenja su odavno potencijalna meta terorista. Da su to postale i Zimske olimpijske igre u Sočiju 2014. pokazali su pred Novu godinu bombaški napadi u Volgogradu, pa olimpijska baklja osvetljava socijalnu i etničku dramu ruskog društva, kao i stare i nove korene terorizma

Dve eksplozije su zagremele na volgogradskoj železničkoj stanici u nedelju 29. decembra u 12.45 po moskovskom vremenu i, dan kasnije, u trolejbusu broj 15, kod stanice "Kačinskoe učilišće" nedaleko od pijace u Džeržinskom rejonu Volgograda. Odnele su živote 34 ljudi i ranile 104. Do 3. januara u Volgogradu je bila opšta žalost. I vanredno stanje. Dopunskih 600 vojnika patroliralo je ulicama Volgograda i Saratova. U okviru operacije "Vihor-Antiteror", pokrenute na osnovu naredbe Vladimira Putina da se pojačaju mere bezbednosti u celoj zemlji, unutrašnja vojska privela je oko 700, a zadržala više od 80 ljudi koji nisu imali ispravna dokumenata ili su nezakonito nosili oružje.

"Smertnica", žena-samoubica, "crna udovica" koja je aktivirala bombu snage oko 10 kilograma trotila, identifikovana je kao Oksana Aslanova (26), tabasaranske nacionalnosti (mala etnička grupa koja živi u Dagestanu). U Mačkali u Dagestanu ona je kupila kartu za Moskvu, a bombu aktivirala u Volgogradu koji je za teroriste privlačan cilj zbog simboličnog značenja Staljingrada, možda i zbog toga što je to tamo bilo moguće organizovati s obzirom da putevi s juga vode kroz taj grad u kome ima dosta doseljenika s Kavkaza i zbog toga što su teroristički napadi radi onemogućavanja Zimskih olimpijskih igara usmereni na gradove širom Rusije, u kojima je atmosfera opuštenija nego na Kavkazu.

Oksana Aslanova je rođena 16. juna 1987. u Turkmenistanu i kasnije se preselila u grad Derbent u severnokavkaskoj Republici Dagestan gde je studirala na Pedagoškom univerzitetu. Bila je udata za Mansura Velibekova, čečenskog radikala kog ruski bezbednjaci svrstavaju u takozvanu južnu bandu koja je uništena 2008. Nakon njegove smrti Oksana je postala takozvana "šerijatska žena" vođe bande Hasana Abdulajeva, mada neki izvori govore da je bila udata i za teroristu Israpila Validžanova, poznatog pod imenom Amir Hasan, koji je eliminisan 18. marta 2011. blizu dagestanskog sela Taškapur. Ruski mediji, oslanjajući se na policijske izvore, pišu da o njoj nije bilo vesti od marta 2012, na osnovu čega se zaključuje da je kao "crna udovica" bila na obuci za bombaše samoubice.

RUSKI BIN LADEN

Prema studiji "Nivo bezbednost i rizici tokom Olimpijade 2014. u Sočiju", koju su pripremili eksperti moskovskog Centra za političke informacije, glavnu opasnost predstavlja "Emirat Kavkaz", pod rukovodstvom Dokua Umarova, teroristička organizacija koja aktivno sarađuje sa Al Kaidom. U julu ove godine Umarov je izjavio da će s božjom pomoći uspeti da sruši ZOI 2014. u Sočiju, za koje je rekao da se organizuju na "kostima naših predaka". Ukinuo je moratorijum na terorističke napade na teritoriji Rusije.

Jumaran Hamadi Ikant Doka, u ruskoj verziji Doka (Doku) Hamatovič Umarov, (Abu Usman), novi "ruski Bin Laden", koji je rođen 13. aprila 1964. u Čečeniji, a diplomirao građevinarstvo na Institutu za naftu u Groznom, jedan je od lidera oružanih formacija na severnom Kavkazu, učesnik u borbama protiv ruske vojske u kojima je i ranjavan, izgubio dva brata i oca, šef bezbednosti kod nekadašnjeg predsednika Čečenije Mashadova, smenjen zbog reketiranja i otmica, poslednji je predsednik samoproglašene Čečenske Republike Ičkerije (2006–2007). Od oktobra 2007. on je emir virtuelne države "Kavkaski emirat", koji je rusko tužilaštvo proglasilo za terorističku organizaciju. Preko video-poruka prihvatio je odgovornost za niz terorističkih akata: za eksploziju u vozu "Nevski ekspres" (27. novembar 2009), eksploziju u moskovskom metrou (29. mart 2010), za eksploziju na aerodromu "Domodedovo" (24. januar 2011)...

PAVEL IZ VOLŽSKA

Bezbednjaci su objavili i ime pretpostavljenog drugog bombaša-samoubice u Volgogradu: Ansar Ar-Rusi, koji se do prelaska u islam zvao Pavel Pečenkin iz Volžska. Od Pavelovog oca uzeti su uzorci za DNK analizu koja još nije završena.

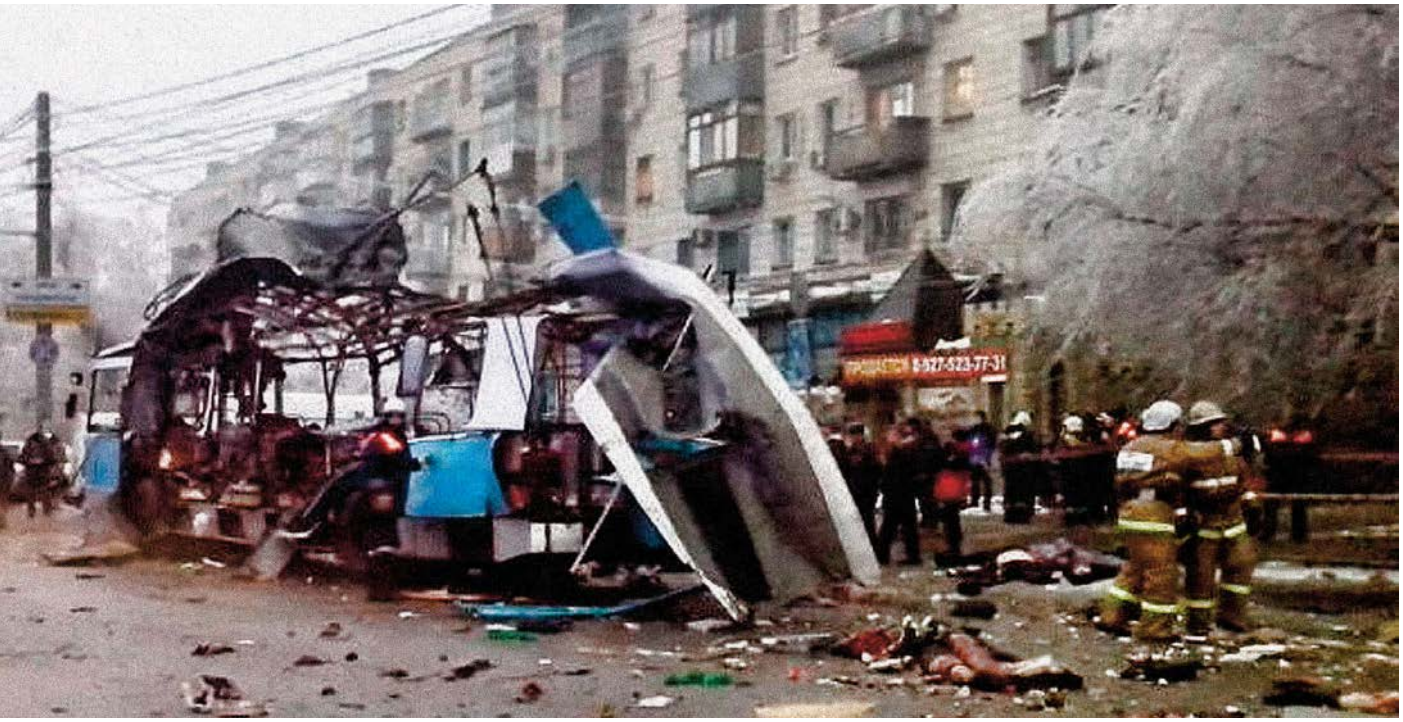
Pominjanje mesta Pavelovog rođenja neke ruske komentatore asocira na to da okolnosti u kojima se regrutuju teroristi ne čine samo etničke i religiozne napetosti na Kavkazu, već i decenijska tranziciona kriza.

Grad Volžsk (54.000 stanovnika) bio je osnovan 1940. specijalno za radnike fabrike celuloze, Marijskog celulozno-bumažnog kombinata. U toku Otadžbinskog rata u tu autonomnu republiku Mari El na Volgi bio je premešten Rjzanski avijacioni zavod, a na front je otišla trećina stanovnika, 6000 ljudi. Posle rata grad se razvijao. U godinama raspada Sovjetskog Saveza mnoga gradska preduzeća su bankrotirala. Grandiozni projekti su obustavljeni. Mesecima nisu isplaćivane plate i vladao je tranzicioni haos.

Kod Pavela Pečenkina, koji je pre prelaska u islam radio kao bolničar u hitnoj pomoći, roditelji su primetili promene: prestao je da se spori s njima, da upotrebljava alkohol, zainteresovao se za sport i počeo da ide u džamiju, da bi početkom 2013. nestao iz kuće, Rusi kažu "ušel v les", otišao u šumu.

Postao je član takozvane bujnakske bande, koja deluje u mešovitoj sredini

ANA MEDALJE

TERORISTIČKO UPOZORENJE: Volgograd
Fotografije: Fonet

(Avari, Kumiki, Darginci, Rusi) na granici Dagestana i Čečenije (u jednoj eksploziji automobila bombe tamo je stradalo 56 ruskih vojnika). Roditelji su se nekoliko puta obratili sinu pomoću video-poruka i putovali u 1500 kilometara udaljeni Dagestan da bi ga uz pomoć lokalnih žitelja vratili kući. Postigli su samo to da Pečenkin objavi video-poruku u kojoj saopštava da je razočaran reakcijom roditelja i da ne namerava da se vraća, pošto je na kraju našao istinsku veru.

Po pisanju provladinog moskovskog lista "Izvestija", na teritoriji Dagestana ima bar još osam "ruskih vahabita" i potencijalnih samoubica. List citira bezbednjake koji kažu da se u novije vreme relativno često pojavljuju teroristi "slovenskog izgleda", pošto se oni lakše snalaze u velikim gradovima i izazivaju manje podozrenja.

List podseća da je i prethodni teroristički akt u Volgogradu (21. oktobra) izveo "ruski vahabit" Dmitrij Sokolov, koji je takođe pripadao "bujnakskom džamaatu", koji se smatra najaktivnijim u Dagestanu. Na čelu tog džaamata je Aleksej Pašincev, rodom iz Nagorno-Belgorodske oblasti. List pominje i Aminat Kurbanovu, koja je pre nego što je prihvatila islam bila poznata kao Ala Saprikina. Prošlog leta ona je digla sebe u vazduh u kući duhovnog lidera šeiha Afandija, ubivši osim njega još šestoricu ljudi.

U subotu 4. januara u Moskvi su ispitivani i rođaci Askera Samedova za koga se na osnovu posmrtnih ostataka pretpostavlja da je saučesnik napada na volgogradskoj železničkog stanici i Magomeda Isajeva, za koga se sumnja da je učesnik napada u trolejbusu broj 15. Elmira, majka Samedova, koja na severu Moskve živi u građanskom braku s Danijelom Nezarovim, izjavljuje istražiteljima da ništa ne zna o prebivalištu sina jer on se od svoje druge godine nalazi kod rođaka u Dagestanu. Istražni organi pak saopštavaju o saznanjima da je ona neposredno pre bombaških napada u Volgogradu bila povezana sa sinom i moguće znala o pripremama diverzije – kod nje je nađeno 8 mobilnih telefona, 6 sim-kartica, laptop i lične fotografije.

ČETIRI KLASTERA PRETNJI

Eksperti izdvajaju nekoliko "klastera rizika" tokom Olimpijade u Sočiju:

Prvi – blizina Sočija i Severnog Kavkaza i Abhazije stvara nekoliko potencijalnih opasnosti od terorista. "U prvom redu to su borci iz republika Severnog Kavkaza. Tamo se u međuvremenu primećuje i priliv znatnog broja izbeglica iz Sirije, koje se ne uklapaju uvek u etno-nacionalni kontekst regiona. Na teritoriji uz granicu s Gruzijom registrovana su lica koja imaju podršku "Emirata Kavkaz", a rizik od toga da se teroristi do Sočija provuku kroz Abhaziju je visok, kad se ima u vidu rasprostranjenost korupcije.

Po ruskim ekspertima, drugi faktor je slabljenje pozicija vojske NATO-a u Avganistanu, što takođe povećava rizik od infiltracije terorističkih grupa na teritoriju Rusije. Moguć je i priliv terorista s mora kroz Tursku ili preko granice s Gruzijom (preko Pankiskog ušćela). Za slučaj "morskog scenarija" angažovane su Crnomorska flota i vojska ruskog Južnog okruga.

Treći faktor rizika – izvođači radova na olimpijskim objektima, s obzirom na to da emisari "Emirata Kavkaz" kontaktiraju s olimpijskim građevinskim »

organizacijama, a i predstavnicima korumpiranih klanova u severnokavkaskim republikama, koji su meta reketa od strane terorista, mada se i sami koriste njihovim uslugama kada im je to u interesu. U Dagestanu su federalne vlasti pojačale mere za neutralizaciju korumpiranih činovnika, na koje se sumnja da imaju veze s teroristima ili da imaju učešće u kriminalnim istorijama. Ne tako davno bio je uhapšen Said Amirov, gradonačelnik Mahačkale, dagestanskog grada od 500.000 stanovnika zahvaćenog uticajem islamističkih pobunjenika.

FSB, MI6, FBI...

Po podacima potpredsednika Severnokavkaskog federalnog okruga Aleksandra Hloponina, oko 10 odsto svih sredstava koja dolaze za finansiranje terorista stiže iz inostranstva, a najveći deo ide iz Gruzije, Turske i Saudi Arabije. To su resursi arapskih, turskih i gruzijskih sponzora, resursi terorističkih grupa "Emirata Kavkaz" dislociranih na teritoriju Sirije, kao i materijalna i tehnička pomoć organizacija kao što su Al Kaida i Hizb-ut-Tahrir.

Ruski mediji špekulišu o pozadini dveju poseta Moskvi šefa obaveštajne službe Saudi Arabije princa Jakobija Bandara bin Sultana, sugerišući da je ovaj ispitivao teren da ruskom rukovodstvu ponudi kompromis o sirijskom problemu: u zamenu za kremaljsko otkazivanje podrške Asadu, princ Jakobi je navodno bio spreman da dâ garancije radi zaštite Olimpijade u Sočiju od terorističkih napada.

Situaciju usložnjava nejasan odnos s pograničnim zemljama: rukovodstvo Gruzije, prema ruskim medijima, u poslednje vreme ispoljava namere za saradnju, mada je prethodni predsednik Mihail Sakašvili činio dosta toga zbog čega je Rusija s velikom sumnjom osmatrala rusko-gruzijsku granicu. Izvestan napor ulaže i Turska, na čiju teritoriju šire uticaj "Emirat Kavkaz" i druge organizacije za koje se pretpostavlja da žele da osujete Olimpijske igre.

Na osiguranje bezbednosti Igara u Sočiju Rusija troši 57,8 milijardi rubalja, što je približno bezbednosnim rashodima na Olimpijskim igrama u Londonu.

Ruske službe bezbednosti su navodno uspostavile saradnju sa britanskom MI-6, na polju antiterorističke aktivnosti. Američki FBI nudi pomoć, mada agencija Rojters citira anonimnog američkog sagovornika koji kaže da SAD nisu usmerile značajan deo svojih obaveštajnih kapaciteta ka grupama na Kavkazu, pošto teroristi u zemljama kao što su Pakistan i Jemen predstavljaju veću pretnju za američke interese nego kavkaske grupe – uprkos tome što su bombaši na Bostonskom maratonu imali veze u Dagestanu, američki zvaničnici veruju da dagestanske grupe nisu bile deo te zavere.

"Mi imamo zajedničke neprijatelje, ali ne tako mnogo njih", izjavljuje Rik Nelson, bezbednosni zvaničnik iz administracije Buša mlađeg. On kaže da su SAD obezbeđivale ekstenzivniju pomoć, na primer, Grčkoj vladi u obezbeđenju Olimpijskih igara 2004, zato što je ona došla nakon terorističkog napada 11. septembra 2001. a Grci nisu imali resurse, Rusi imaju jače kapacitete i često odbijaju američke ponude za pomoć...

Da li će tu imati neku ulogu i američka ljutnja zbog azila koji su Rusi dali saradniku NSA Edvardu Snoudenu može se samo nagađati, kao što se u ruskim desnim medijima nagađa da su revolver i bomba F-1 nađeni na volgogradskom vozgalu posle eksplozije možda poruka Kremlju u vezi s davanjem azila za Snoudena.

Faktor rizika je transportna infrastruktura, s obzirom na to da će u Soči 2014, po podacima organizacionog komiteta, doći oko 140.000 stranih gostiju, među kojima 6000 sportista, 350 zvaničnih lica i 2500 članova olimpijskih organizacija.

Uvedena su ozbiljna ograničenja u saobraćaju. Od 7. januara do 21. marta 2014. zabranjen je tranzitni transport na celom auto-putu uz obalu od Džugbe do granice s Abhazijom. Izuzeti su iz ograničenja samo železnički transport, vozila registrovana u Sočiju, transportna sredstva operativnih službi, automobili s akreditacijom...

Po ekspertima, i ta ograničenja nose određeni rizik, ako se naprave velike kolone na putevima, s obzirom na to da je na Severnom Kavkazu u poslednje vreme uvećan broj terorističkih napada uz upotrebu autotransportnih sredstava.

LGBT GOSTI, POMILOVANJA, OLIMPIJSKA ŠMINKA...

Autori analize ukazuju i na to da je u poslednje vreme postao aktualan problem LGBT, i na to da gej-zajednica reaguje naglašeno emocionalno na zakon o zabrani propagande vrednosti LGBT među omladinom, koji je nazvan zakonom protiv istopolne ljubavi. Vladimir Putin, koji je prošle godine naredio zabranu svih demonstracija u Sočiju, popustio je pod pritiskom Međunarodnog olimpijskog komiteta i ukinuo zabranu političkih protesta u vreme Olimpijskih igara u Sočiju. Okupljanja i marševi biće mogući, ali na mestima i rutama koje odobri Ministarstvo unutrašnjih poslova, s čim se MOK navodno složio.

Najavljuje se da će u Soči na otvaranje Igara doći 20 evropskih lidera, da su posetu Sočiju otkazali predsednik Francuske Fransoa Oland i predsednik Nemačke Joahim Gauk, a govorilo se o tome da je pod znakom pitanja i prisustvo kancelarke Angele Merkel – pre nego što je povredila karličnu kost na skijanju u Švajcarskoj.

GESTOVI DOBRE VOLJE: Oslobađanje Pussy Riot i tajkuna Hodorkovskog

Putin je pred Novu godinu povukao nekoliko poteza radi bar male relaksacije odnosa sa Zapadom, koji je podržavao njegovu slabu opoziciju i kinjio ga zbog ljudskih i LGBT prava. U petak 20. decembra pomilovao je bivšeg direktora Jukosa i kritičara Kremlja Mihaila Hodorkovskog, nakon što je ovaj proveo deset godina u zatvoru zbog nelegalnog sticanja novca i utaje poreza. Mihail Borisovič Hodorkovski (1963), ruski preduzetnik, nekadašnji član Jeljcinove "semibankarščine" (što u Rusiji asocira na "semibojarščinu" – vladavinu sedam bojara), izdržavao je zatvorsku kaznu od 10 godina i 10 meseci u zatvoru № 7 u Segežu (Karelija). Kad je uhapšen 2003, bio je jedan od najbogatijih ljudi u Rusiji s imovinom od 15 milijardi dolara. Maja 2005.

godine sud u Moskvi osudio je Hodorkovskog na devet godina zatvora za malverzacije, uzimanje tuđe imovine (nafte Sibnjefta, koji su držali Berezovski, pa Abramovič, pa država) prevarom i za utaju poreza kompanije Jukos pomoću of-šor šema u vrednosti od 27 milijardi dolara.

Presuda Hodorkovskom je bila duga 662 stranice i čitana je od 16. do 31. maja 2005.

Kompanija Jukos je u međuvremenu bankrotirala. Hodorkovski je 2010. ponovo okrivljen. U drugom predmetu sud je 30. decembra 2010. Hodorkovskog osudio na 14 godina zatvora zbog nelegalnog prisvajanja i legalizacije novca stečenog kriminalom, uz uzimanje u obzir prve kazne.

Taj krivični proces bio je omiljena tema zapadne štampe i predmet sporenja ruskih i međunarodnih faktora – jedni su

smatrali da je Hodorkovski pravedno osuđen, a drugi (Amnesti internešenel) da je on zatočenik savesti osuđen u politički motivisanom procesu. Evropski sud za ljudska prava je ocenio da je povređeno njegovo dostojanstvo u toku istražnog i sudskog procesa, ali da se ne mogu dokazati politički motivi za pokretanje krivičnog procesa.

Moskovski sud je Hodorkovskom 20. decembra 2012. skratio kaznu sa 13 na 11 godina, a 29. maja 2013. Vrhovni sud Rusije zaključio da je Hodorkovskom bilo moguće izreći blažu kaznu i skratio mu trajanje zatvora za još dva meseca. U julu 2013. tužilac je, međutim, najavljivao treću tužbu protiv Hodorkovskog za koju je govorio da ima "značajne šanse za uspeh".

Vladimir Putin je 19. decembra 2013. na godišnjoj pres konferenciji u Kremlju najavio da će uskoro biti potpisano rešenje u pomilovanju, potpisao ga je sutradan i Hodorkovski je odmah, oko 12.20 po lokalnom vremenu, napustio zatvorski kamp u gradu Segeža u ruskoj Republici Kareliji. Na izlasku iz zatvora čekala ga je šengenska viza. Da nije bilo ukaza o pomilovanju, Hodorkovski bi izašao iz zatvora 25. avgusta 2014.

Odmah po izlasku iz zatvora napustio je Rusiju i doputovao u Berlin kako bi posetio majku Marinu, koja je lečena u jednoj berlinskoj klinici. Na aerodromu Šenenfild u Berlinu sačekao ga je bivši nemački ministar spoljnih poslova Hans Ditrih Genšer, koji je dva puta putovao u Moskvu da bi u posredničkoj misiji izdejstvovao puštanje Hodorkovskog iz zatvora.

Putin je pomilovao i Mariju Alehinu i Nadeždu Tolokonikovu iz grupe *Pussy Riot* koje su osuđene za huliganstvo, nakon što su upale u Crkvu Hrista Spasa u Moskvi i izvele performans tokom kog su pevale podrugljivu pesmu: "Bogorodice spasi Putina!" Odluka o amnestiji za njih obrazložena je time da su one oslobođene kao majke maloletne dece, a ne zbog preispitivanja odluke suda. Sudeći po obrazloženju, amnestija je data povodom 20. godišnjice donošenja Ustava Ruske Federacije, ali ostaje utisak da je to deo ruskog šminkanja pred Igre.

Sam Putin je obilazio olimpijske objekte u Sočiju, do sada najtoplijem mestu u kome su organizovane Zimske igre. S premijerom Medvedovom se malo smučao na stazama Gasproma na Krasnoj poljani uz samu granicu s Abhazijom. Zimski sportovi su u Rusiji po prirodi stvari veoma popularni a to, uz težnju za prestižom, objašnjava veliku posvećenost toj manifestaciji čiji je centar u Sočiju, a čija će se alpska takmičenja, spustovi i skokovi odvijati na 60 kilometara udaljenim i 1760 metara visokim snežnim vrhovima Abigeja na Krasnoj poljani, na Roza Hutoru blizu granice s Abhazijom.

U Sočiju, u dvorani od 40.000 gledalaca u kojoj će Igre biti otvorene i zatvorene, na utakmici hokejaških veterana Putin je s pasioniranim hokejašem predsednikom Belorusije Lukašenkom igrao u timu "crvenih" protiv tima "belih". Pobedili su "bele" sa 8:2. Osim tih promotivnih aktivnosti kojima je Vladimir Putin inače sklon, što je pokazivao kad je leteo vojnim avionom, spasavao tigra ili se batiskafom spuštao u dubine mora, nije zamislivo da se on, skinuvši u Sočiju hokejašku kacigu, nije malo podsećao i svog starog zanata bezbednjaka. Nije reč samo o tome da se ugrožavanje Igara, čiji su plamen podizali u svemirske stanice i spuštali na dno mora, ne dozvoli, već da se projekat od 36 milijardi dolara ne uruši terorističkom akcijom koja se može izvesti sa 200.000 dolara.

Međunarodna sportska takmičenja su odavno potencijalna meta terorista. Kada su 6. septembra 1972. pripadnici "Crnog septembra" otmicom izraelskih sportista na do tada najskupljim Olimpijskim igrama u Minhenu 1972. naneli udarac nemačkim naporima da izbrišu sećanje na Berlinsku olimpijadu 1936, kancelar Vili Brant je rezignirano rekao: "Vesele igre su prošlost!" Kako je tada izveštavao profesor žurnalistike i promoter sportskog duha Sergije Lukač, Minhen u trijumfu ili iz žalosti nije odustao od namere da obori rekorde u revnosti posetilaca. Na velikom olimpijskom stadionu nakon drame se opet sakupilo 80.000 posetilaca da prisustvuju jedinstvenoj komemoraciji žrtvama, a tog dana uveče, dok je u katedrali pred prominencijama u crnom držana komemoracija "inovernim" žrtvama "u smrti smo svi jednaki", na velikom stadionu 65.000 ljudi je klicalo fudbalerima Mađarske i DR Nemačke za bravure loptom.

"Slava žrtvama, živele igre..." pisao je stari profesor. Tako valjda i sada biva. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

U zoni sumraka

Poslovica o krčagu koji ide na vodu dok se ne razbije bila mi je prva asocijacija na vest o teškoj povredi Mihaela Šumahera

Nema novih vesti o zdravstvenom stanju višestrukog šampiona. "Stabilno, ali i dalje kritično", čitam na svim sajtovima u noći između nedelje i ponedeljka. Spremam se da pišem tekst, zadatak koji sam nevoljno prihvatio – "Ama gde da pišem nekrolog živom čoveku", pokušao sam da se odbranim. Urednik je imao drugo stanovište, a i argumente s kojima se i poluatrofirani novinar u meni morao složiti. Da, zaboravih, bilo je to u sredu ili četvrtak kada smo nas dvojica razgovarali, kada sam prihvatio, ali sam u nedelju po podne ipak seo za kompjuter i sročio mu elektronsku poruku taksativno nabrajajući razloge zbog kojih ipak ne mogu da pišem o Šumiju. Srećom pa mi je vikend vreme kada mazim izmaltretirane unutrašnje organe, mislim klonim se kafane, pa sam ukapirao da su argumenti kojima odbijam u stvari – plan teksta!

Iako za priču koja sledi ovo može biti suvišno, ipak – Šumi je tokom gotovo dvadesetogodišnje karijere vozača Formule 1 postavio ove rekorde: sedam puta prvak sveta, 91 pobeda, 155 puta je bio na pobedničkom postolju (među prva tri), 68 puta je osvojio pol poziciju (prvo mesto na startu trke), na 77 trka je vozio najbrži krug i postigao je het trik (pol pozicija, najbrži krug i pobeda) čak 22 puta!

Karijeru u F1 počeo je 1991. u ekipi Edija Džordana, mada je iste sezone prešao u tim Beneton. Znalci kapiraju, a ostalim čitaocima objašnjenje da je reč o dva najprevejanija lika u F1, od kojih je kasnije prvi bankrotirao, a drugi doživotno najuren iz "najbržeg cirkusa na svetu". E sad, caka je u tome što je mladi Šumaher uz to vozio i jednom pobedio za tim Zauber-Mercedes u bolidima koje danas znamo kao Serija le Man, zatim u šampionatu Nemačke za turističke automobile (DTM) za Zakspid-Mercedes i u Le Man seriji u šampionatu Japana! Puno radno vreme: neko u nadleštvo, neko na građevinu, neko u kokpit bolida. Pomenuti prelazak kod Flavija Brijatorea odrediće Šumaherovu karijeru, ali i način trkanja koji dotad nije viđen u F1.

VODA U UŠIMA

Nekada sportski entuzijasta, zaljubljenika u mehaniku, motore i trkanje, ali i zabava i hobi bogatih mladića, sport u kome je fer plej bio ispred pobede, "izgubio je nevinost" ulaskom televizije i direktnih prenosa trka za ceo svet, što su oglašivači dočekali raširenih ruku. Proizvođači cigareta pogotovo, pošto je tada počela globalna kampanja zabrane reklamiranja cigareta u štampi, na radiju i TV-u. Bolidi su preko noći postali "šarene paklice cigareta koje se ludačkom brzinom vrte ukrug". To nije potpadalo pod zabranu, a vi izračunajte koliko je koštala sekunda obične reklame od deset-dvadeset sekundi, a koliko je novca trošeno da se reklama nađe na bolidu F1 u trci koja u proseku traje sat i po! Pogotovo ako je reč o pobedniku koga kamere ponajviše prate i koji će u trkačkom kombinezonu u bojama sponzora primiti pehar. Malo li je Šumijevih fanova svojevremeno pušilo Camel, pa Mild Seven i na kraju Marlboro, a? Dobro, malo se zzzz...

Pomenute vrste cigareta nisam slučajno pomenuo. Naime, Džordanov tim je tada sponzorisao proizvođač klakera 7UP, a Beneton, tada sa fordovim motorom – Camel, srpski Kamel jer glupo je reći – "pušim Kamilu", ako razumete šta se 'oće kasti. Godine 1994. i 1995. Šumaher će pod mentorskom paskom Flavija Brijatorea uraditi sve ono što voli, znači voziti bolid koji je brz i u kome može da pobedi i dobiti šansu za medijsku promociju i dospeti do vrha popularnosti ne samo u Nemačkoj. Nažalost, od mentora je pokupio i ono što nije za pohvalu, hm, ili je reč o još jednom njegovom "talentu" koji je do tada bio skriven?

Arogancija ili "voda u ušima" mladog

SUDBINA: Pobednik i zaljubljenik u ekstremne sportove

vozača koji se našao u pobedničkom bolidu, tek Šumi je 1994. započeo nizom od šest pobeda! Već tada se sumnjalo da Flavio nešto mulja sa elektronikom, ali se provukao bez kazne. Onda je Šumi na trci u Silverstonu protivno pravilima obišao Dejmona Hila u krugu za zagrevanje, ali nije otišao da "odsluži" kaznu "stani-kreni", pa je dobio crnu zastavu, isključen je iz trke. Pošto je i to ignorisao i vozio do kraja – diskvalifikovan je, a odrapili su mu i kaznu zabrane nastupa na naredne dve trke! Nekako je izmuvao da mu "odsluženje kazne" bude odloženo, ali da stvar bude još gora, već na sledećoj trci je diskvalifikovan zbog tehničke greške za koju se sumnjalo da ju je Brijatore smišljeno napravio po sistemu – ako prođe, prođe. Tako je falio na tri trke od kojih je dve dobio Dejmon Hil koga je pred poslednju trku u Australiji samo bod delio od titule. Šumi, koji je imao taj bod prednosti, ali lošiju "gol razliku", nije hteo da se kocka i tokom trkanja je jednostavno katapultirao Hila slomivši pritom prednje vešanje, ali je onesposobio i rivala. Opasno, da, beskrupulozno, da. Tako je došao do prve šampionske titule. Kontroverze su ostale do danas i samo su pojačane naredne sezone u kojoj je diskvalifikovan zbog namernog sudara sa Vilnevom (koji je potom postao šampion). Šumiju je potom oduzeto i drugo mesto u generalnom plasmanu i ta godina se vodi kao sezona u kojoj nije učestvovao!

ADRENALINSKA PENZIJA

Posle malo zagrevanja i dve sezone u "najgorim bolidima koje je ikad vozio", kako ih je sam opisao, Šumaher dobija pravi "alat" i kreće ka do tada nezabeleženom nizu od pet uzastopnih titula. Poslednje dve sezone koje je proveo u Ferariju obeležio je nedostatak novih ideja, stagnacija, drugi su napredovali brže od njih i Šumi gubi primat, osvaja treće, odnosno drugo mesto u generalnom plasmanu. Potom, po mnogima više afektivno nego promišljeno – napušta Formulu 1. Posvetio se poslovima – veoma uspešno, humanitarnom radu – veoma, veoma je darežljiv... Skladan brak, neuobičajen za većinu vozača F1, dvoje divne dece, neugasli glamur kojim je i dalje bio okružen, kao da mu nisu bili dovoljni. Adrenalin u biznisu bio je za njega kao metadon za teškog narkomana – nedovoljan. Uz to, po meni je veoma važno, u F1 se trkao sa njih dvadesetak, od kojih su mu tek njih pet-šest ozbiljni konkurent, većinu svoje karijere proveo je kao no.1, a navići se na mesto u samom vrhu je lako, ali i opasno. U vodama biznisa i ostalih poslova kojih se prihvatio zatekao je kud i kamo više takmaca, ali i "igrača" kojima novobogataš nije bio dorastao. Sasvim mi je razumljivo to što je, mislim, potvrdu statusa tražio u vodama u kojima je odlično plivao. Okrenuo se sportovima koje biraju klasični adrenalinski zavisnici – skokovima padobranom, ronjenju, jahanju, kartingu, fudbalu, ali i trkanju na motoru i – skijanju. Znajući kakvi su ugovori sa vozačima F1, počeo je da se bavi upravo onim sportovima koji su mu bili zabranjeni! Dobro, išlo se svake godine na "timsko skijanje", ali to je više bilo za fotoreportere i sponzore. Uostalom, da je divljao, zabranili bi mu, baš kao što je Red Bul zabranio Veberu da u slobodnom vremenu vozi bicikl-kros posle pada i povrede zbog koje nije učestvovao na nekoliko trka.

Adrenalinski zavisnik sigurno, ali po mom mišljenju i čovek koji je želeo da u svemu čime se bavi bude najbolji, to je Šumahera vodilo ka rizicima... Silverston nije bila staza koja "voli" Šumija, što se pokazalo 1999. kada se posle kvara na volanu gotovo bez kočenja zakucao ferarijem u ogradu i polomio nogu na dva mesta. Oporavio se, ali je propustio šest trka izgubivši svaku šansu da se bori za titulu. Ta staza ga je vrebala i deset godina kasnije kada se pod pseudonimom Marsel Niderhauzen trkao u kategoriji najjačih motora. Već posle nekoliko krugova na trci u Španiji imao je težak pad povredivši ozbiljno vrat i glavu. Posle oporavka i pod pritiskom porodice batalio je motore. Da, to mu inače nije bio prvi pad sa motora, samo je bio najteži. Činilo se da je tada konačno shvatio da bi trebalo malo da "oladi kapislu", a možda mu je neko došapnuo onu našu – "duša će, al d..e klokoće".

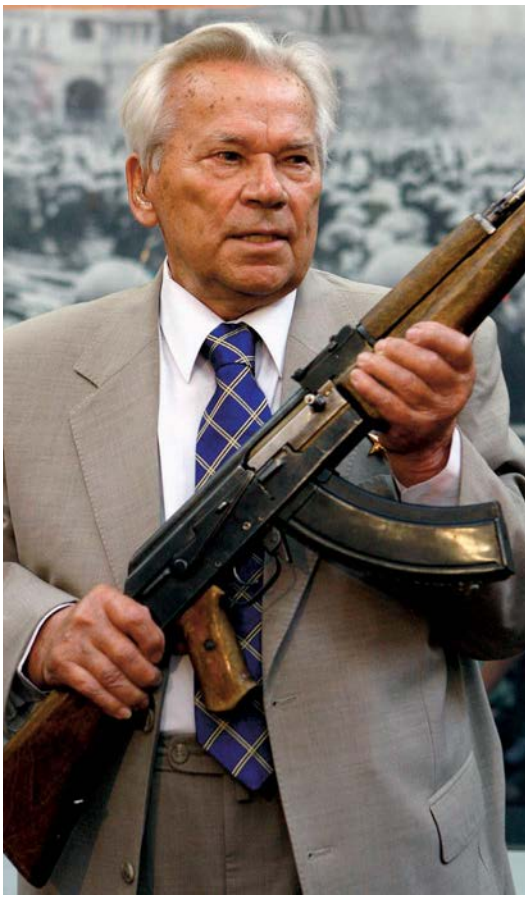
Postoje različite verzije šta se dogodilo na strmoj snežnoj padini, da li se nešto krilo ispod ili je Šumi na trenutak izgubio ravnotežu. Voleo bih da nam to Mihael sam ispriča. Meni zvuči veoma moguće da je bio prvi koji je pohitao u pomoć devojci koja je pala. To mi nekako najviše liči na njega – da bude prvi.

Ponedeljak je, prošlo je podne odavno, završavam tekst, nema novih vesti, Šumaher je i dalje u "kritičnom, ali stabilnom stanju". Porodica i prijatelji su uz njega, navijači i obožavaoci kampuju ispred bolnice, kolege šalju poruke podrške. Svi čekaju dobru vest. Bilo bi sjajno da je dočekamo, jer veliki šampion je u pitanju. ¶

DUŠAN RADULOVIĆ
Radio Beograd

Jedan čovek i jedna puška

Pre nekoliko dana sahranjen je u Iževsku, jednom od centara sovjetske i ruske industrije streljačkog oružja, ing. Kalašnjikov koji je svoje ime ostavio kao simbol. Počasni plotuni ispaljeni su naravno iz pušaka AK47, bio je i Putin. Mihail Timofejevič je umro u svojoj 95. godini, ali puške su ostale

Kalašnjikov – tačnije jurišna puška sistema Kalašnjikova, Mihaila Timofejeviča (*автомат Калашникова, обр. 1947*) – postao je pojam, nešto poput revolvera Semjuela Kolta po kome se svaki revolver zove kolt; ili žileta onog g. Džileta (*Gillette*), kalodonta, imalina itd. "Kalašnjikov nije tek oružje; to je legenda, valuta, simbol oslobođenja", pisao je njujorški "Tajms" 29. maja 1994. Postoji i kolo „Kalašnjikov". "AK47 postao je jedno od najvećih prokletstava ove zemlje", žalio se 1993. jedan policijski general u Južnoj Africi, gde je AK47 dobio nadimak "platna kartica iz Soveta" (ako imaš AK, uđeš u radnju i uzmeš šta hoćeš). Podaci južnoafričke policije, međutim, pokazuju da je AK47 korišćen tek u dva do tri odsto nasilnih zločina, što ne umanjuje značaj ovog oružja u Africi: procenjuje se da u susednom Mozambiku ima milion i po tih pušaka; AK je omiljeno oružje lovokradica koji su jedan od većih problema na jugu Afrike i njime ubijaju slonove, nosoroge, nilske konje. Tek koliko da shvatimo šta sve može.

POLITIČKA VALUTA

Njujorški "Tajms" je u pravu: kalašnjikov je legenda. Svaka procena koja se odnosi na puške sistema Kalašnjikova, Mihaila Timofejeviča i municiju za njih po definiciji je konzervativna; treba pre svakog broja reći "barem" ili "najmanje". Procena međunarodnih organizacija koje se bave prometom vatrenog oružja kaže da je do sada proizvedeno najmanje 70 miliona tih pušaka; pre će biti da je preko sto miliona, a prave se i dalje. Samo je egipatski državni arsenal do 1995. proizveo "nekoliko miliona" lokalne verzije zvane Misr (Egipat, Misir). Puške sistema Kalašnjikova (uglavnom model AKM47) nalaze se u naoružanju najmanje 40 država, a neke ih i prave na veliko. Iračka snajperska verzija, na primer, zove se Tabuk (izgleda da je rađena kod nas); severnokorejska Tip 58 (AK47) i Tip 68 (AKM47); kineska Tip 56; jugoslovenska M70; finska Valmet i M90 (izuzetnog kvaliteta); poljska PMKM (oni su snabdevali i Bugarsku); mađarska AKM63; rumunska verzija nema posebno ime, ali je poznata kao nekvalitetna; Istočna Nemačka proizvodila je u velikim količinama obe puške (AK47 i AK74); izraelska je Galil (po Uzielu Galilu); južnoafrička je R4; itd. Po procenama kompetentnih stručnjaka, FNP iz Kragujevca do sada je proizveo između 300 hiljada do pola miliona primeraka, ali se to ne dade precizno ustanoviti zbog neurednih serijskih brojeva, nedostatka brojeva i zamračenih izvoznih poslova.

Kalašnjikov je, kao – uostalom – i svako drugo oružje, politička valuta. Izvoz i poklanjanje oružja važno je sredstvo spoljne politike. Samo avganistanskim mudžahedinima tok rata sa SSSR Amerika je poklonila najmanje milion pušaka AK47, skupljenih okolo po celom svetu. Iz Albanije, na primer, stotine hiljada otišle su – preko Izraela – u razne zemlje Treće sveta, a desetine hiljada na Kosovo. Naime, po albanskim izvorima, tokom sloma režima u Tirani 1997. (zbog "Jezda–Dafina" piramidalnih bankarskih podvala) opljačkano je barem 600 hiljada uglavnom kineskih AK47, oko 400 hiljada poluatomatskih pušaka sistema Simonova (PAP kod nas) i oko 10,5 miliona komada municije za njih (7,62 X 39 mm). UČK je plaćala za te puške po pet puta više od uličnе cene (15-30 DM). Ostatak je albanska vlada rasprodala okolo. Izrael je ogromne količine pušaka AK47 zaplenjenih u ratovima 1967. i 1973. što rasprodao, što poklonio iz političkih razloga. Ima tu i jedna zanimljiva epizoda: tokom izraelskog upada u južni Liban zaplenjeno je nekoliko sanduka sa novim i konzerviranim puškama AK47, ali "nevinim" (bez ikakvih oznaka i signatura, bez serijskih brojeva). Institut za tehnologiju u Jafi namučio se sa analizama metala i drveta – umesto da je objavio slike. Puške su bile jugoslovenskog porekla, što bi se odmah videlo: naše se razlikuju na prvi pogled zbog karakteristične plastične drške i zbog tri (umesto originalna dva) otvora za hlađenje gasnog cilindra.

Do raspada SSSR i Varšavskog pakta moglo se koliko-toliko pratiti odakle i kuda idu AK47. Raspad je doneo poplavu tog oružja iz ogromnih viškova Istočnog bloka, a onda su vispreni privatnici uzeli posredovanje u svoje ruke. Pokojni Sem Kamings, poslednji veliki privatnik u trgovini oružjem, žalio se 1991, pred smrt, da je došao kraj privatnicima: izlaktale su ih države sa svojim smešno jevtinim

NAJVIŠE DRŽAVNE POČASTI I AK47: Mihail Kalašnjikov foto: AP Photo

foto: AP Photo

viškovima; čak su vukle za rukav i tukle ko neće da uzme (kod nas 1991. i dalje to treba uzeti doslovno). Molim: krajem 1990. MUP Hrvatske hteo je da kupi kod FNP Crvene zastave određenu količinu pušaka iz familije M80 (AK u kalibru 5,56 X 45 mm NATO). Nisu dobili dozvolu SSNO. Tada su mi u FNP kukali da ih svi podsecaju sa dampinškim cenama: naš AK47 (M70) koštao je oko 200 dolara po poštenoj proizvodnoj ceni; Bugari su istu pušku već prodavali za 89, 90 dolara iz svojih i poljskih zaliha.

Raspad Jugoslavije otvorio je čudo od tržišta za švercere i državne švercere. Hrvatska je počela da švercuje kalašnjikove iz Mađarske i Rumunije, a ostalo iz celog sveta. Uvezli su čak i određenu količinu pušaka AK74 i municije za njih iz zaliha bivše Istočne Nemačke, ali ubrzo su se standardizovali na AK47. Albanski švercerci obogatili su se od braće iz UČK; Slovenci preprodajući zalihe JNA i ono što su uvezli kršeći sankcije. BiH je najgore prošla, jer su ih drali svi mogući, najviše "saveznici" iz Slovenije i Hrvatske.

RAT I POTREBE

Vratimo se sada čoveku i njegovoj karijeri. Mihail Timofejevič Kalašnjikov završio je kao talentovan i vredan momak razna inženjerska učilišta. Govorio je kasnije da mu je ambicija bila da konstruiše poljoprivredne mašine, sejačice i žetelice, ali je sudbina htela drugačije. Obreo se 1939. u opitno-konstrukcionom centru Crvene armije i počeo kao mlađi inženjer-pripravnik. To je bilo vreme Špagina, Degtjarjeva, Sudajeva, Simonova i drugih velikih konstruktora, pred početak rata. Imao je od koga da uči.

Tu sada treba reći glavno: novo oružje gradi se oko metka, a ne obrnuto. U Drugi svetski rat svi su ušli sa doktrinom Prvog svetskog rata. U slučaju streljačkog naoružanja, to je značilo moćan puščani metak, smrtonosan na dva kilometra i puška repetirka sa nišanom koji se podešavao na kilometar. Na primer: mauzerka 7,92 mm kod Nemaca; enfild .303 kod Engleza; M1 Garand 30-06 kod Amerikanaca; 6,5 mm manliher-karkano kod Italijana; puška Mosina-Nagana M 1891, 7,62 X 59 R kod SSSR; itd.

Novi rat bio je – kako se to uvek događa i nikada ne nauči – nešto drugo: brz, manevarski, a ne rovovski, sa kraćim rastojanjima u direktnom kontaktu pešadije. Sa tehničke strane, proizvodnja tih moćnih pušaka repetirki bila je skupa: mnogo glodanja, velike sile koje razvija municija, male tolerancije i uopšte gnjavaža za masovnu proizvodnju, pogotovo uz ogromne gubitke u tehnici (o ljudstvu i da ne govorimo). To je ubrzo sinulo zaraćenim stranama i počeli su napori da se nekako prekorači taj problem. Prvi, palijativni, lek bio je automat koji radi na pištoljsku municiju i jevtin je za proizvodnju. Amerikanci su ušli sa Thompsonom M1A1 kalibra .45, ali je ispalo da je preskup i težak, pa su prešli 1944. na M 3 od presovanog lima; karabin .30 M1 bio je omiljen, ali skup i sa slabom zaustavnom moći. Englezi su – u muci koja ih je snašla – odmah prešli na jevtini Sten od presovanog lima, pa ih je najviše proizvedeni model MK III koštao svega 12 dolara. Italijani su do 1943. imali Beretin skup i kvalitetan automat, a Sovjetski savez M41 Špagina, koji su ubrzo zamenili jevtinijim automatom Sudajeva M43 (takođe štanceraj). Nemci su, kao i obično, mislili unapred, pa su skupi MP 38 zamenili štancovanim MP40 ("šmajser" kod nas). Problem je, međutim, sa svim tim automatima bio što pištoljska municija (kalibra 9X19 mm) ima smisla do udaljenosti od 100 do 200 metara, a to je premalo. Trebalo je premostiti jaz između moćne i skupe puške repetirke i jevtinog, a nedovoljno efikasnog automata.

Tu su opet Nemci i Rusi bili najinventivniji. Nemci su smislili metak 7,92 K (*Kurz;* kratki: 7,92X33 mm) i oko njega napravili jurišnu pušku M43 (*Sturmgewehr 43; Stg 43*), preteču svih današnjih »

foto: EPA

SUSRETI: Kalašnjikov sa Vladimirom Putinom; sa publicistom Brankom Bogdanovićem u Beogradu; sa kolegama kada kao mlad oficir objašnjava sistem svoje puške 1946;

(desno) ISTA PUŠKA, DVA KALIBRA: 55,4 × 39,5 mm i 7,62 × 39 mm

jurišnih pušaka. Ta je puška besumnje inspirisala i Mihaila Timofejeviča Kalašnjikova svojim pouzdanim dizajnom sa pozajmicom gasova i – što je važnije – primenom presovanih limova, čime je proizvodnja pojevtinila. Ta puška (poznata i kao MP43) proizvedena je u velikim količinama (kod nas se zvala "padobranski automat") i iz Istočne Nemačke (ali i iz SFRJ) poklanjana je raznim nesvrstanim prijateljima do sedamdesetih godina, pa se municija za nju proizvodila decenijama u više zemalja. SSSR je pak već pred Drugi svetski rat bio svestan problema, pa se 1939. počelo sa razradom metka kalibra 5,45 mm, ali je rat taj poduhvat sprečio; trideset godina kasnije taj metak će doći na svoje. Bilo kako bilo, procenjeno je da je metak M 1891, 7,92X59R za pušku Mosina i Nagana prejak za date uslove (ostao je za mitraljeze do dana današnjeg) i da ga treba zameniti. Metak koji su projektovali Elizarov i Semin (njih malo ko pominje, za razliku od Kalašnjikova, a podjednako su zaslužni) 1943. pokazao se kao pun pogodak, da tako kažemo, a takav je ostao do dana današnjeg. Proizvode ga najmanje 32 fabrike u svetu. Oko tog metka, 7,62X39 mm, počeli su eksperimenti sa puškama. U naoružanje Crvene armije prvi je ušao poluautomatski karabin Simonova (SKS) 1945. Kod nas je to bio PAP. Mihail Timofejevič Kalašnjikov, međutim, vredno je radio i već 1946. podneo komisiji Crvene armije prvi prototip. Posle nekoliko izmena i poboljšanja ta je puška prihvaćena i postala je automat Kalašnjikova, model 1947. (AK47). Kod Rusa, da ne bude zabune, nazivi su drugačiji: naš automat je PP (pistolet pulemet), avtomat je jurišna ili automatska puška.

"ZAKON" I NASLEDNICI

Kalašnjikov nije gubio vreme: već 1959. on je usavršio postojeći AK i poboljšao ga; to se od tada zove AKM (modernizovani) 47. Ima manjih izmena, ali i jedna veoma važna: kućište puške sada je od presovanog lima sa električnim tačkastim varovima, što je još više pojevtinilo proizvodnju.

AKM47 ostao je "zakon", što kažu deca, do dana današnjeg. Mihail Timofejevič i saradnici, međutim, setili su se zaboravljenog metka 5,45 mm iz 1939. godine i krenuli da ga aktuelizuju. Tako je nastala druga puška Kalašnjikova, AK74, kalibra

5,45X39,5 mm. Dizajn i osnovna ideja skoro su identični sa AK47, ali ima tu jedna ozbiljna razlika u kalibru. Motiv je bio, kao i ranije i kao i kod drugih, da vojnik-pešak može da ponese više municije. To je bio motiv i kod Amerikanaca kada su 1965. uveli metak 5,56X45 mm, sada 5,56 NATO. Prava svrha oba ta metka bila je, međutim, drugačija: kako zaobići i prevariti Hašku konvenciju iz 1899. koja zabranjuje primenu rasprskavajuće ili ekspandirajuće municije ("dum-dum"; naziv je od arsenala u indijskom gradu Dumdum, blizu Kalkute) u ratnim sukobima.

Haška konvencija, koja propisuje punu metalnu košuljicu za projektile koji se koriste u ratnom sukobu, zaobiđena je u oba ova metka na krajnje inventivan način. Oba metka imaju malu masu (metak za AK74 3,43 grama; metak za M16 – 3,5 grama) i visoku polaznu brzinu: 900 metara u sekundi kod AK 74 i 1000 metara u sekundi za M16. Trik je u tome što je u oba slučaja stabilnost metka u letu smanjena. Naime, optimalna stabilnost kod metka 5,56 NATO postiže se korakom žljeba cevi koji – da ne gnjavimo tehnikalijama – proizvede rotaciju zrna od 255 hiljada obrtaja u minutu. Produženje koraka žljeba u M16 i ostalim puškama tog kalibra je, međutim, dovelo do rotacije na samoj ivici stabilnosti – nekih 193 hiljade obrtaja u minutu. To, ukratko opet, znači da projektil pri dodiru sa najmanjom preprekom gubi stabilnost i počinje da se tumba haotično, nanoseći strašne povrede ljudskom tkivu. Metak 5,45 za AK74, osim što je takođe na uporedivoj ivici stabilnosti, punjen je kombinacijom olova (pri kraju) i sinterovanog gvožđa (pri vrhu) i ima šupalj vrh koji se deformiše pri udaru u metu, pojačavajući haotično tumbanje. Hirurzi sa VMA su mi 1991. pričali da su povrede od metka iz AK74, koju su Hrvati koristili tada na nekim linijama sukoba, strašne. Tako su dve velike sile uspešno zaobišle Hašku konvenciju iz 1899: ima li naša municija punu metalnu košuljicu? Ima. Šta naša municija postiže u terminalnoj balistici nije pitanje Haške konvencije. Molim. Međutim, po proceni nadležne vojne komisije, efikasnost vatre iz AK74 u odnosu na AKM47 povećana je po faktoru 1,2 do 1,6. Pitanje je da li je to vredelo truda i novca.

Nije Mihail Timofejevič Kalašnjikov baš najveći pronalazač u istoriji streljačkog naoružanja; neki su izmislili mnogo više od njega: ser Hajram Persi Maksim (onaj što "lupa po diviziji"), na primer; pa Džon Mozis Brauning, koji je izmislio sve što se imalo izmisliti od 1900. do 1935. godine, a proizvodi se još i danas. Kalašnjikov, međutim, rekorder je u količini proizvedenog oružja samo jednog modela – AK47 (AK74 nije ni blizu). Nije ni čudo što je simbol. ¶

MILOŠ VASIĆ

Ja na vrhu ili ko me je

Tog 2. maja 2013. godine, tačno u 10.58 časova po lokalnom vremenu, našao sam se na vrhu Ajland Pik, nadmorske visine 6189 metara, koji se nalazi u neposrednoj blizini Mont Everesta, na Himalajima. U uslovima izuzetno razređenog vazduha, gde imate samo 40 odsto kiseonika od onoliko koliko se nalazi na nivou mora, nakon 11 sati iscrpljujućeg penjanja sa visine od 5100 metara, popeo sam se na svoj prvi planinski vrh u životu. Verovatno i poslednji

U knjigama piše: Kada je stigao na vrh, pukao je zadivljujući pogled koji mu je bio vredan svih napora. Ili: Shvatio je da su svi njegovi problemi ništavni kada se gledaju sa te visine. Ili: Upoznao je sebe i shvatio da se upornost ipak isplatila. Ili...

Ništa od toga. Nikakve uzvišene misli mi nisu navirale u glavu, nikakve izjave mi nisu padale na pamet. Osvojivši vrh, shvatio sam da je cilj samo sredstvo da se doživi put.

Dao bih ne znam šta na svetu da je u tom trenutku bilo moguće da se teleportujem, da me neka džinovska ruka uzme i prenese na neko divno, daleko, toplo i sigurno mesto, hiljadama kilometara daleko od ovoga gde sam se upravo nalazio.

Kako sam stigao dovde? Zovem se Ivan Stanković, imam 58 godina i nikada se u životu nisam bavio planinarenjem. Nisam to nikada ni želeo. Sarajlija Drago Bozja, inače kućni prijatelj mojih roditelja, bio je predsednik Planinarskog društva Bjelašnica, tako da sam ja imao prilike da svake godine provodim po dve nedelje na toj divljoj planini. U to vreme, sredinom šezde-

terao

fotografije: Đorđe Arambašić

setih, na njoj nije bilo niti jedne žičare. Mi smo se na skijama satima pentrali skroz do vrha, da bismo se spustili za svega desetak minuta. Meni je to bilo dovoljno da shvatim kako planinarenje nije sport za mene.

Ljudi u svom životu često dođu do Krive Drine. I onda različito reaguju: neki se svađaju sa njom; neki smatraju da je genocidna nepravda usmerena direktno protiv njih, što je dovoljno dobar razlog da padnu u najdublju depresiju; neki potiču filozofske rasprave o poreklu Krive Drine; neki otupe od šoka što se ona baš tu u baš tom trenutku pojavila i parališu se; neki veliki ljudi pokušavaju da je isprave. Ja spadam u grupu malih, pragmatičnih ljudi koji tada gledaju gde je ona najplića i najsporija da bi što brže i lakše prešli na drugu stranu. Zato nikada neću biti veliki čovek, onaj koji menja istoriju čovečanstva i sa tim sam se pomirio. Više volim da sam veliki Mali čovek, nego mali Veliki čovek.

Nikada nisam imao snove o obaveznom penjanju po društvenoj lestvici, usponu na važna mesta i osvajanju priznanja i nagrada. U tom smislu, i postizanje sportskih ili ne daj bože alpinističkih ciljeva, nije bilo ni blizu moje svesti. Čak ni krajnje benigni izleti ka Avali ili nekom izletištu u blizini nisu mi padali na pamet. Planinu sam tolerisao samo kao mesto za skijanje i to isključivo po pistama. I, naravno, samo nizbrdo.

Dakle, odakle ja kao takav, totalni alpinistički dunster, da se 2. maja 2013. godine, u 10.58 časova nađem na Himalajima, na vrhu od 6189 metara nadmorske visine? Odgovor je vrlo jednostavan: slučajno.

Sve je počelo vrlo naivno, jednom partijom tenisa. Umesto redovnog člana naše grupe, kao zamena došao je Davor Relić. Davora sam znao preko zajedničkih prijatelja iz ITM-a, vrlo površno, što bi se reklo na zdravo-zdravo. Posle meča komentarisao je moju liniju i kako sam skinuo par kilograma. Rekao je nešto što je mene totalno šokiralo: "I ja ću tako da smršam, za dva meseca idem na Himalaje i ima da se vratim sa najmanje šest-sedam kila manje!"

Malo je reći da sam bio šokiran. Znao sam da se nikada nije bavio planinarenjem, da nije u cvetu mladosti – moj je vršnjak. Ali vrlo razložno mi je objasnio da je to, u stvari, treking, jedna manje-više lagana šetnja do oko 4000 metara, da se svakoga dana šetamo samo nekoliko sati, uz dosta odmora. Rekao je da je grupa odlična, da je smeštaj u lodževima, dvokrevetnim sobama, tu se i hranimo. Ko hoće može se popeti do vrha Ajlend Pik, koji je visok "samo" 6200 metara, ali ni to nije preterano strašno. Sve je to izgledalo kao jedna malo jača avantura, primamljiva, uzbudljiva, ali ostvarljiva.

Lepota neočekivanog i izazov nestvarnog mi je bio pred očima. Odeš na tenis da odigraš odličan meč, da se izmoriš i uživaš u igri, a izađeš sa idejom koja ti nikada nije ni bila na pameti i koja će ti doneti sasvim nova iskustva i saznanja.

POLAZAK

Prva stanica je bila jedini aerodrom na Himalajima – Lukla. Do Lukle se ide malim avionom, koji ima 12-14 mesta i leti svakoga dana, bez nekog reda letenja, od Katmandua. Let traje četrdesetak minuta, kreće se rano ujutru i leti se sve dok vremenski uslovi dozvoljavaju. Domaći deo aerodroma Katmandu nije baš ulivao mnogo poverenja svojom organizacijom. Vladali su totalni haos i metež, opet smo se sa mukom probijali kroz gomilu ljudi koji su nam svašta nudili i nekako smo došli do šaltera. Leteli smo "respektabilnom" kompanijom *Yeti Airlines*. Sigurnosne procedure ne postoje, nema skenera niti pretresa, sve je vrlo opušteno.

Novi šok je nastupio kada smo videli letelice, avione od kojih je najmlađi bio star preko 30 godina, gde su na licu mesta, pred nama, tankirali gorivo, ubacivali prtljag, proveravali gume, popravljali motor. Sve je to bilo smešno prema samom našem cilju, aerodromu Tenzing-Hilari u Lukli, koji se nalazi na visini od preko 2800 metara i koji je TV kanal Histori 2010. proglasio za jedan od najopasnijih aerodroma na svetu. Šta ga čini toliko opasnim? Pa, nalazi se na Himalajima u zoni gde su vremenske promene izuzetno česte i intenzivne. Jaki vetrovi, kiše i magle se iznenada pojavljuju i blokiraju čitav avio-saobraćaj. Pilot mora brzo da se spusti sa visine okolnih vrhova od preko 4000 metara kako bi sleteo na pistu koja je dugačka 460 metara i pada pod uglom od 12 stepeni. Na početku je provalija, na kraju stenje koje od pilota traže vrhunsku veštinu i idealan tajming.

Naš let je bio vrlo miran, jer je vreme bilo mirno i prijatno. Sletanje je malo podsećalo na vožnju rolerkosterom, gde smo se počeli naglo spuštati i onda smo osetili jak udarac, znak da smo dotakli pistu. Istog trenutka su motori zaurlali, jer je pilot počeo da koči, mi smo poleteli napred. Sreća pa smo bili vezani tako da nikakvih posledica nije bilo.

Uopšte nisam razmišljao o tome da li je dobro što sam krenuo na ovaj put ili ne; da li ću uspeti ili ne; kakav će biti uspeh, šta ako odustanem ili ne daj bože poginem i slične stvari. Što je više vremena prolazilo, sve sam više mislio kako će biti lepo kada budem spavao u normalnom krevetu, kada se istuširam, sednem na normalan toalet... Sanjao sam trenutak povratka, kada dođem u Beograd, kako ću zagrliti svoje najbliže, pa sam se pi- »

tao da li ću izdržati da se ne rasplačem.

Sviđalo nam se to ili ne, ali što vreme više prolazi, što smo stariji, lakše suze krenu u takvim toplim, emotivnim trenucima. Desi se to i u ganutljivim scenama nekih filmova, pa me je blam što reagujem kao neka sredovečna domaćica iz predgrađa. Rasplačem se, ko snajka na svadbi, ne ide to.

KOMUNIKACIJA

Zahvaljujući modernim tehnologijama, mogli smo da budemo u kontaktu sa svetom (skoro) svakodnevno. Mobilni su bili dostupni do samog vrha, za one koji su imali brojeve koji su pripadali operateru koji je imao ugovor sa nepalskim operaterom. Mi ostali smo morali da se preorijentišemo na internet, koji je radio u skoro svakom lodžu do visine od 4800 metara. Ali to nije bilo jeftino, jer je sat vremena korišćenja interneta koštalo i do devet evra. Sve se plaća, energije nema, tako da je i punjenje telefona ili ostalih uređaja moralo da se plaća, po sličnoj tarifi: jedno punjenje 5-8 evra. Ali je to velika sreća i privilegija kada možete da komunicirate tokom puta, da vidite šta se događa sa vašim najmilijima, koje su vesti. Olakšava vam tu izolovanost, nemate utisak da ste na kraju sveta.

To je dobra vest. Loša vest je da vas ni tamo daleko loše vesti neće mimoići. Ali, to je cena moderne tehnologije.

Ali, dobra strana novog načina i brzine komuniciranja jeste da u realnom vremenu možete i da podelite sa svetom nešto i lepo. A meni je to lepo bio moj put.

Zbog toga, kako bih što efikasnije komunicirao sa svima onima koji su me pitali o putu, iskoristio sam prvi put svoj Fejsbuk profil na koji sam svakodnevno kačio postove o tome gde smo, kako nam je i fotke koje sam slikao mobilnim aparatom.

Kako li je bilo ranijim avanturistima, nisam smeo ni da pomislim.

PENJANJE

Kao totalni početnik i neznalica kada je penjanje po planinama u pitanju, nisam znao šta da očekujem. Znao sam da ćemo se pentrati svaki dan po nekoliko sati, ali kao gradskom pacovu gde su uzbrdice i nizbrdice vrlo relativne i prihvatljive stvari, vrlo teško mi je bilo da zamislim na šta će to ličiti "tamo gore". I to me je na prvom mestu šokiralo. Uglovi pod kojim se planine dižu na Himalajima su bili toliko oštri da su svaku zamisao o lakoći penjanja činili kompletno apsurdnom. Spuštanje niz takve strmine je bilo nekako još gore jer mi je prirodniji bio ugao koje je telo zauzimalo u kretanju uzbrdo, nego nizbrdo. Sasvim druge grupe mišića se aktiviraju, sile koje nas vuku nadole su jače, tako da je često bilo teže sići, nego se popeti.

Shvatio sam da je prilikom kretanja najvažnija brzina kojom ideš. Ne smeš biti ni suviše spor, da ne bi zaustavio grupu, ni suviše brz, pa da ne izdržiš tempo. Uglavnom se određuje prema najsporijima u grupi, i to je jedan veoma interesantan princip za koji nisam siguran da li je ispravan i u ostalim segmentima života. U redu je na ovakvim, ekstremnim ekspedicijama da je grupa jaka koliko je jak i njen najslabiji član.

Međutim, u životu nije uvek tako. I ne treba da bude. Jer ukoliko bismo se orijentisali prema najslabijem članu tima ili grupe, teško da bi se onda kretalo dovoljno brzo napred. I to je normalno, jedan čisti darvinistički princip koji je prisutan kako u svakodnevnom životu tako i u biznisu. Najjači opstaju, slabiji otpadaju. Osnovni princip svake selekcije za svaki sportski tim, za svaku firmu. Zaštita slabijih je u kompetitivnim društvima i okruženjima u drugom planu.

Vođa ekspedicije Dragan Jaćimović, prvi Jugosloven koji se popeo na Mont Everest i to bez maske sa kiseonikom, pričao nam je da taj uspon pokazuje pravi karakter čoveka i da tu vlada ono staro pravilo: čovek je čoveku vuk. Ko ti da svoj kiseonik na preko 8000 metara, taj ti je pravi prijatelj. Mi ovde nismo imali tako drastične situacije (verovatno zato što smo se penjali bez kiseonika), ali je bilo dovoljno teškoća da se pokaže kakav je ko. U trenucima velikih napora, izloženosti organizma neuobičajenim, teškim i stresnim situacijama, prava priroda iskoči iz tebe. Bez obzira na to koliko se pretvarao i folirao u normali, kada je život ugrožen, tvoja prava priroda će da se iskrade ispod svih gomila svakodnevne vaspitanosti i uljuđenosti i postaćeš ono što jesi. Ne kaže se džabe da se na muci poznaju junaci.

Jedan moj prijatelj je doživeo čudnu situaciju. Bio je na putu, u jednoj egzotičnoj destinaciji sa osobom za koju je mislio da je žena njegovog života. Jeste da je bio malo oženjen, ali bio je stvarno zaljubljen. Imali su mnogo zajedničkih tema, sličnih tačaka kao ličnosti, ljubav je cvetala. Sve je to palo u vodu kada ga je, na jednom ostrvu na toplim morima gde nije bilo ni lekara, ni apoteke, zaboleo zub. Pošto je bio hipohondar, imao je neke lekove za takve situacije, od antibiotika do analgetika. Nakon nekoliko dana sve zalihe je potrošio. Došao je po lek kod svoje drage. Koja je imala samo jednu tabletu protiv bolova.

A onda se desilo čudo. Draga se promenila. Umislila je da će i nju početi da boli zub. Ne da je boli, nego da će je boleti. I, tu je njena priroda izašla iz nje. Vrlo toplim glasom, očiju punih suza je odbila da mu da tu svoju tabletu. Ne znam zašto, ta ljubav je nestala u trenutku. Dok si rekao lek.

U našoj grupi, ovakvih egzistencijalnih iskoka nismo imali. Naprotiv. Razvili smo izuzetno drugarstvo, međusobno pomaganje i deljenje svih svakodnevnih potrepština. Niti jedan jedini put se nije dogodilo da neko nije bio spreman da pomogne drugom članu grupe. I to je nešto što nas je obeležilo i što nam je svima učinilo da ovakva avantura dobije dodatni, teško merljivi plus velikog prijateljstva.

RITAM

Postoji jedan jednostavan metod koji ti pomaže da proveriš da li se krećeš ade-

CILJ JE: Putovanje

kvatnom brzinom ili ne. To je ona brzina koja ti omogućuje da se ne zadišeš toliko da ne možeš da govoriš dok se penješ.

U grupi smo imali jednu članicu koja je volela da priča. Zlonamerni bi rekli da nije zatvarala usta. Ona je ovaj metod određivanja brzine vrlo koristila, jer je non-stop pričala. To je nekada bilo teško izdržati, pa smo uveli vrlo jednostavan način kontrole – ubrzavali bismo, ona bi se zadihala i zaćutala. Vrlo delotvorno.

Kada se penjete, najgora stvar jeste nemanje ili promena ritma. Onda, pogotovo na visinama gde je vazduh razređeniji, lako se zadišeš. Gubiš dah, umaraš se, ne možeš da pratiš grupu. To je posebno bilo izraženo kada smo bili u Baznom kampu, na visini od 5100 metara, kada je svaki ulazak ili izlazak iz šatora prouzrokovao veliku zadihanost. Ti šatori su bili mali, visoki jedva devedesetak santimetara, jedva dovoljni da se dvoje smesti u njih. Imali su neko dno, branu od mogućih voda, koja je bila visine desetak santimetara i koju ste morali da prepuzite, izbegavajući konopce koji su šator učvršćivali i držali na mestu da ih vetrovi ne oduvaju. Čak i u normalnim uslovima, ulazak i izlazak zahteva dobru koordinaciju u saginjanju, preskakanju, ulaženju, izlaženju i ispravljanju. Na tim visinama, poduhvat.

Za vreme penjanja, upadaš u jedno poluhipnotičko stanje koje te odvaja od realnosti. Vrlo je bitno pratiti tragove onoga ispred tebe i pokušavati da gaziš u njegove stope. To ti je glavna misao u glavi. Povremeno ti misli odlutaju na neke sasvim druge strane, pa misliš o tebi najdražima, o prijateljima, problemima, opštim stvarima u životu. Velika stvar koja je meni mnogo značila u ovoj ekspediciji je upravo ta ogromna količina vremena kada si sam sa sobom i sa svojim mislima, anđelima i demonima u glavi i kada ti mozak igra slobodnu igru.

A to je suprotno mom svakodnevnom životu. Jako verujem u neophodnost i značaj samoprocene i konstantnog samoposmatranja. Oduvek sam bio pristalica maksime da svakoga možeš lagati, osim samog sebe. Laži usmerene ka sebi su najopasnije, vraćaju se kao bumerang. Nebitno da li odmah, sa malim zamahom, ili kasnije kao cunami koji ti ruši čitavu ličnost i ostavlja neizbrisive rane i posledice.

Sve to ti nekako stoji, ali i pulsira i igra u glavi dok se penješ. Imaš utisak da imaš gosta koji se pojavljuje i nestaje. Sva tvoja prošlost i podsvest su tu i monotonost i konstantnost fizičke aktivacije ti omogućuje da se ona pojavi, izmili iz rupe u koju je godinama potiskuješ, i poput duha iz boce, počne da ti šeta glavom.

U početku stidljivo, povremeno, pa nestane.

Onda se javi, duboka, jaka i počinješ da je sagledavaš sa sasvim druge strane. I rešenja nekako dolaze lako, užasno logična. Prosto se uplašiš kako je sve jednostavno i lako i kako to nisi ranije video. Sve je to neki lagani osećaj naduvanosti, izvanvremenskog postojanja tvog bića, van tvog tela. Kao da se nekom drugom to dešava. Meni je to bilo u glavi i prosvetlilo me tokom čitavog puta. I učinilo me jačim, jer sam još jednom postao svestan sebe, svojih anđela i demona, svojih snaga i slabost i svoje ljubavi.

Godinama, kako sazrevaš, shvatiš da postoji tanka crta između držanja za ruke i vezivanja za dušu. I naučiš da voleti ne znači oslanjati se, a društvo ne znači sigurnost. Shvatiš da poljupci nisu ugovori, a pokloni obećanja. I počneš da prihvataš svoje poraze uzdignute glave i otvorenih očiju, sa snagom odraslog čoveka, a ne tugom i povređenošću deteta. I jasno ti postane da sve puteve moraš sagraditi danas, jer je sutrašnje tlo isuviše nesigurno za planiranje. Pa se onda upitaš da li si to postao toliko pametan, pa ti je sve odjednom jasno? I da tako mudro zboriš? Ili je to neko drugi napisao za tebe? Ili je to tvoje drugo ja, koje je godinama čamilo u tebi i nije imalo prilike da dođe na svetlo dana od silnih sastanaka i obaveza jurenja sopstvenog repa? I da li su Himalaji ili godine učinile da se ta druga ličnost pojavi?

A prilike za tu introspekciju je bilo koliko hoćeš.

Raspored nam je bio takav da nam je davao dosta mogućnosti, jer smo se svaki dan penjali po nekoliko sati. A onda stigli na svoj vrh. ¶

IVAN STANKOVIĆ

Džeremi Klarkson

Heroj političke nek

Ne ubija brzina, već trenutno zaustavljanje

Februara 2009. javno je nazvao britanskog premijera Gordona Brauna jednookim škotskim idiotom i lažovom. Izjava je izazvala gnev Kraljevskog nacionalnog instituta za slepe i izvesnog broja premijerove škotske političke sabraće. Traženo je njegovo povlačenje iz programa Bi-Bi-Sija. Džeremi Klarkson je shvatio grešku i javno se izvinio zato što je premijera uvredio pominjući njegov hendikep sa vidom, ali je istakao: "Ne izvinjavam se zato što sam ga nazvao idiotom".

To nije bilo sve. Neki mesec kasnije, u julu 2009, dok se pripremao za snimanje nove epizode serije *Top Gir*, premijera Brauna je nazvao "glupa p...a". S obzirom na činjenicu da se emisija snima u

korektnosti

prisustvu velikog broja ljudi, novinama nije bilo teško da doznaju za tu pikanteriju i objave je, uz podatak da je pomenuta kvalifikacija izrečena i pred kontrolorkom programa BBC 2 Dženis Hedlov. Javni servis demantovao je da je kontrolorka održala bilo kakvu bukvicu voditelju popularne emisije i stvar se ovog puta na tome završila. Zakratko, jer je Klarkson neku nedelju kasnije napisao otrovnu kolumnu o jezičkom licemerju koje je u javni govor Kraljevstva "primilo" sve dojučerašnje skarednosti, ostavljajući prokaženom samo onu reč na "p" (odnosno "c" u engleskom).

Iz ovog primera lako je izvući zaključak da bi malo ko Džeremija Klarksona držao kao kućnog ljubimca, osim na televizijskom ekranu. Zato multimilionska publika gleda njegove emisije, među kojima je nesumnjivi šampion serija o automobilima i automobilizmu *Top Gir* koju već godinama vodi zajedno s Ričardom Hamondom i Džejmsom Mejom. Ne računajući britansku publiku, kojoj je to najomiljenija emisija Bi-Bi-Sija, reemituju je u još stotinak zemalja širom sveta: tolika popularnost objašnjava ustezanje javnog servisa Ujedinjenog Kraljevstva da ispuni želje onih koji ga ne trpe i Klarksona skinu s programa.

U najkraćem, Džeremi Čarls Robert Klarkson (1960) je novinar i pisac knjiga i kolumni u "Sandej tajmsu" i "Sanu". Njegov otac i majka bavili su se tipično engleskim poslom, prodajom tekstilnih grejača koji sprečavaju da se čaj u čajnicima brzo ohladi. Prilično neuspešno, jer bolja vremena za porodicu počinju kada se božićni poklon za ćerku i sina Klarksone – ručno šiveni punjeni Padington medved, po liku junaka dečje literature – pokazuje kao uspešan na tržištu toliko da je mlađanom Džeremiju omogućio obrazovanje u privatnoj školi. Kratko, uostalom: iz nje je izbačen zbog pića, pušenja i problematičnog ponašanja. Tako se okrenuo poslu putujućeg prodavca Padington medveda, da posle novinarsku karijeru počne u lokalnim listovima čija imena nama ovde ništa ne govore (*Rotherham Advertiser*, *Rochdale Observer*, *Wolverhampton Express and Star*, *Lincolnshire Life*, i u asocijaciji *Kent Newspapers*).

Kao televizijski voditelj *Top Gira*, automobilističke emisije na kanalu BBC 2, pojavio se krajem 1988. dok je serija još išla u tradicionalnom i rutinski dosadnom formatu kojim se pokrivaju novosti na tržištu, testiraju vozila i posebno prikazuju odabrana, sa sve onim dramatičnim podacima o cenama, dužini, visini, širini, jačini, brzini, zapremini, potrošnji, mnogim vrlinama i zanemarljivim manama... Krajem oktobra 2002, posle višemesečne pauze, startovala je nova serija epizoda *Top Gira* koju su oblikovali Džeremi Klarkson, Džejms Mej i Ričard Hamond – i postala toliko popularna da se više niko ne usuđuje da ih otpusti.

Klarkson je popularnost dobro iskoristio, vodeći sopstvene i gostujući u tuđim emisijama, baveći se i temama izvan automobilizma, istorijom i istorijom inženjeringa, na primer. Od svakog svog posla i interesovanja napravio je najmanje jednu knjigu, stotine video-zapisa još od epohe VHS-a, filmova i gadžeta s oznakom *Top Gir* od kojih mu svaki donosi deo zarade u čijoj osnovi je milion funti godišnje od *Top Gira* i gotovo dva puta više od autorskih prava i zaštićenih proizvoda; procenjuje se da je 2012. godine bio dobar ukupno 14 miliona funti. Istina, u taj prihod uračunata je i cena po kojoj je BBC otkupio većinski udeo u Klarksonovoj produkcijskoj kući *Bedder 6*.

Britanski "Ekonomist" Klarksona opisuje kao veštog propagandistu automobilskog lobija, dok ga "Dejli miror" smatra blještavim herojem političke nekorektnosti.

KARAKTER

Već odavno popularan, 1997. godine pojavio se u TV emisiji *Soba 101* (tako nazvana po sobi za mučenje u Orvelovoj *1984*), u kojoj su gosti govorili o stvarima koje mrze toliko da bi ih uništili. Klarksonov izbor bile su kamp prikolice, domaće muve, jedna engleska TV serija, atmosfera golf klubova i mentalitet »

vegetarijanaca. U kasnijim izjavama i postupcima taj spisak se samo širio a slabo menjao. Tako su se na njegovoj listi prezira našli i biciklisti.

Drži da je jedini posao države da pravi klupe za parkove. Prezire kulturu zabrane, naročito zbog zabrane pušenja i zabrane tradicionalnog engleskog lova na lisice. Drži se stereotipa o osobinama naroda, mada je u seriji *Džeremi Klarkson upoznaje susede* vozeći se po Evropi te stereotipe stavljao na probu – pa je neke još i pojačao. Slabo se prima na zeleni pokret i aktivističke grupe tipa Grinpis, smatrajući da su oni "nusprodukt starih sindikalaca i protivnuklearnih lezbejki" koji su našli novo polje aktivnosti – mada misli da bi ljudi trebalo bez tolike buke da budu bliži prirodnom okruženju. Upozorava da će vetroelektrane u budućnosti biti "podsetnik na vreme kada je čovečanstvo poblesavelo i zaključilo da će vetar, talasi i gomile tofua nekako moći da proizvode dovoljno električne energije za celu planetu".

Po njemu, globalno zagrevanje nije nužno loša stvar a ugljen-dioksid koji proizvodi ljudska vrsta malo utiče na promene klime. Čak i da nije tako, kakve bi posledice mogle biti, pita se. "Švajcarska će izgubiti skijaške centre? Plaža na Majamiju će biti zbrisana? Severnu Karolinu će preorati tajfun? Šta vas još muči?"

Tvrdoglav u svojim uverenjima, pokušao je da dokaže kako je skandal koji je 2007. izazvao gubitak podataka o svim britanskim porodicama koje koriste pomoć za decu zamajavanje javnosti od strane medija. U listu "San" objavio je broj i šifru svog bankovnog računa sa uputstvom kako da se dođe do njegove adrese, očekujući da niko neće biti u stanju da sa računa podigne novac. Posle je otkrio kako je neko uspeo da mu s računa mesečno skida 500 funti – u korist organizacije za borbu protiv dijabetesa.

Klarkson i Mej na severnom polu

PARTIBREJKER

Južnokorejski proizvođač automobila Hjundai protestovao je oktobra 1988. zbog netrpeljivosti i rasizma koji je Klarkson ispoljio rekavši na sajmu automobila u Birmingemu da njihovi radnici jedu pse, a da dizajner modela hjundai XG verovatno za ručak jede španijele. Radnike BMW-a nazvao je nacistima – na šta je BMW saopštio da se neće žaliti, opredelivši se za taktiku po kojoj Klarkson samo ispoljava nemoć i jad zbog propasti britanske auto-industrije. To Klarksona nije sprečilo da dizajn novog modela mini krajem 2005. kvalifikuje kao "kvintesencijalno nemački", sprdajući se sa nacističkim pozdravom, praveći aluzije na Hitlerov režim i nemačku invaziju Poljske koja je bila povod Drugog svetskog rata.

Malezijski parlament pozabavio se likom i delom Džeremija Klarksona početkom 2007, pošto je ocenio da je njihov model automobila *perodua kelisa* ne samo najgori na svetu već da mu ime zvuči kao naziv bolesti i sugeriše da ga u džunglama prave ljudi koji umesto da nose cipele stopala umotavaju u lišće. Nadležni malezijski ministar je u parlamentu kao kontraargument istakao da se britanski kupci pomenutog modela uopšte ne žale.

Albanska ambasada u Londonu izjavila je da Klarksonova ocena te zemlje kao legla mafije i kradljivaca automobila nije tačna, ali dalje od toga nije reagovala.

Nedelju dana ranije, krajem januara 2011, meksički ambasador bio je baš ljut na ocenu *Top Gira* (koju ovog puta nije izrekao Klarkson, već njegov kolega Hamond) da će automobili proizvedeni u Meksiku biti lenji, nemarni i debeli, da će ispuštati gasove i padati u san naslonjeni na ogradu i zagledani u kaktus.

"Meksički skandal" se još nije ni izduvao, kad je Tesla motors tužio *Top Gir* tj. BBC zbog lažiranja rezultata trke između tesla roudstera i lotus elise.

Jula 2010. Klarkson je naljutio borce za gej prava primedbom koja nije emitovana u *Top Giru*, ali ju je gost Alester Kembel pustio na Tviter: Klarkson se jasno i glasno založio za svoje pravo da ne

Manijak

Bugati vejron

Klarkson je povremeno opčinjen vojnom tehnikom i odgovarajućim temama. Bežao je od čelindžer 2 tenka u rejndž roveru, a u lotusu izbegavao raketni napad helikoptera apači, uveo je vod irskih gardista da pucaju na porše bokster i mercedes SLK i koristio ford fijestu kao vozilo za iskrcavanje marinaca pod vatrom.

Kragujevački jugo imao je svoj trenutak slave u *Top Giru*, kada ga je Džeremi Klarkson, neposredno pošto ga je proglasio za drugi najgori automobil svih vremena ("očajan, jadan, groznog dizajna i neupotrebljiv"), rasturio hicima iz tenka, potom ga ugazio gusenicama i krenuo da traži onaj najgori od najgorih.

U jednoj epizodi *Top Gira* vozi bugati vejron preko Evrope, u trci sa jednim slavnim predstavnikom aviona, cesnom. Vejron je proizvod sumanute Folksvagenove ideje da u jednom proizvodu spoji najbrži serijski automobil na svetu sa vozilom za regularnu upotrebu u saobraćaju. Klarkson je pobedio u toj transevropskoj trci, a Folksvagenov poduhvat opisao kao "trijumf ludila nad zdravim razumom, trijumf čoveka nad prirodom i trijumf Folksvagena nad apsolutno svakim drugim proizvođačem kola na svetu".

Političar

Džeremi Klarkson SAD naziva Sjedinjene Države Totalne Paranoje, jer tamo za sve treba dobiti dozvolu osim za kupovinu oružja.

Internet peticiju "Klarkson za premijera" 2008. godine potpisalo je 49.446 ljudi. Kontrapeticiju je istovremeno potpisalo 87. Dauning strit br. 10 složio se sa Klarksonovom izjavom da bi bio haotičan predsednik vlade.

Ipak, nepotvrđena najava njegovog mogućeg izlaska na političku scenu izazvala je pažnju medija i u septembru 2013.

bude gužen.

Od Ujedinjenih nacija očekuje ukidanje velškog jezika jer ga govore samo usijane nacionalističke glave.

Krajem 2011. povodom štrajka zaposlenih u javnim službama izjavio je da bi sve štrajkače izveo na ulicu i streljao naočigled njihovih porodica. Uprkos izvinjenjima programa, Bi-Bi-Sija i samog Klarksona, odmah je stiglo više od 20.000 protestnih poruka – ali i 314 sa podrškom Klarksonu. Ništa manji gnev nije izazvao ni njegov, istom prilikom saopšten predlog da se vozovi ne zaustavljaju zbog samoubica koji se bacaju na šine, jer sakupljanje delova tela predugo traje, zbog čega putnici nepotrebno kasne.

Jedna visoka nacionalna komisija pobunila se početkom 2012. zbog Klarksonove sprdnje sa indijskom kulturom, hranom, odećom, železnicom i istorijom. Povod je bilo to što je na zadnjoj haubi jaguara kojim je prošao Indiju nosio sopstveni toalet, kako ne bi morao da koristi lokalne.

NEPRIJATELJI

Ne manje bizarno je njegovo poređenje nekog japanskog vana/kampera sa osobom koja ima izraslinu na licu. Tim povodom žalila se neka od britanskih dobrotvornih organizacija za podršku ljudima s deformitetima lica.

Otud nema ništa čudno što su u Norfolku osnovali klub "Mrzimo Džeremija Klarksona", niti što je ozloglašen u svetu koji skandalizuju njegove ubitačno otrovne izjave i stavovi: na listi 100 najomraženijih Britanaca u izboru TV Kanala 4 našao se na 66. mestu, a "Independent" mu je sudio za različite zločine – i proglasio ga krivim u najvećem broju tačaka optužnice.

BBC sad već rutinski saopštava da Klarksonova mišljenja nisu i stav javnog servisa. Kao ni onaj predlog da Britiš ervejza konačno shvati kako bebama nije mesto u avionu sa ostalim putnicima i da ih smešta u odeljak za prtljag.

No, svaka slava ima cenu. Džeremi Klarkson, od 1993. u svom drugom braku iz kog je rođeno troje dece, "uhvaćen" je u dve bračne prevare sa jednom istom osobom, prvi put 2011. u Oslu, potom 2013. u Sidneju. Specijalizovana tabloidna štampa objavila je da je Klarkson rođenoj ženi priznao prevaru i da se potom, opušteno, opet zabavljao s onom prevarantkinjom. I to na jahti.

Luđa ali jednako ozbiljna bila je i optužba iz sredine devedesetih po kojoj je Klarksonova sklonost da ne izlazi iz farmerki izazvala pad njihove prodaje – naročito farmerki Levis – jer njegova pojava u njima izaziva "Džeremi Klarkson efekat", poistovećuje se nošenje džinsa sa sredovečnošću.

U standardna čaršijska opanjkavanja spadaju vesti kako Klarkson – kao i druga dvojica voditelja *Top Gira* – samo glume vozače, dok lude automobile u seriji voze i u neverovatnim situacijama spasavaju iznajmljeni profesionalni vozači. A Klarkson sedi za volanom samo dok sipa svoje ironične komentare. Čini se da je ova optužba pogodila metu: Klarkson je izjavio da su sve tvrdnje o lažiranju rezultata krajnje gluposti a BBC je zvanično saopštio da "sve vratolomije koje vidite u *Top Giru* Klarkson sam izvodi".

Zanimljivo je i inspirativno Klarksonovo uverenje da su inženjerijski poduhvati XX veka uglavnom unapređenja izuma industrijske revolucije.

Parafrazirajući Nila Armstronga, on je povlačenje konkorda iz saobraćaja opisao kao "mali korak za čoveka, ali ogroman skok unazad za čovečanstvo", a izazov gradnje konkorda – čini mi se ispravno – ocenio kao veći podvig od spuštanja čoveka na Mesec.

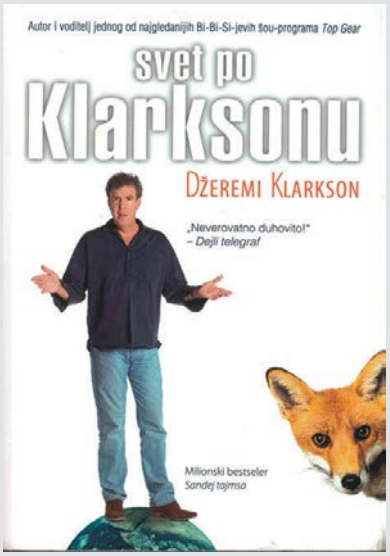
Obrni-okreni, Džeremi Klarkson bio je, uz suvozača Džejmsa Meja, prvi čovek koji je do severnog magnetnog pola stigao automobilom (2007). Na primedbe da je snimljen kako pije za volanom odgovorio je da nije vozio nego jedrio po (istina, zamrznutoj) vodi Severnog ledenog okeana, pa se na taj slučaj ne odnose zakonske odredbe o ograničavanju konzumiranja alkohola.

Kaže: Ne ubija brzina, već trenutno zaustavljanje.

Kaže: Ne verujem u ono što pišem, ništa više no što ti veruješ u ono što govoriš. ¶

ALEKSANDAR ĆIRIĆ

Pisac

Zahvaljujući beogradskom izdavaču "Čarobna knjiga" ovde možemo da čitamo dva toma sabranih kolumni Džeremija Klarksona ("Svet po Klarksonu" 1 i 2) i "Znam da imate dušu". Potonja je Klarksonov prikaz odabranih mašina – uključujući i fiktivne, kao što je Milenijumski soko iz Ratova zvezda – koji na prvi pogled ne iznenađuje, ali na drugi izaziva neku vrstu poštovanja. Jer tu je, naravno, Spitfajer, najbolji među čudesnim letelicama (od Konkorda i Cepelina do nosača aviona i Crne ptice), ali i – nekako neočekivan, priznaćemo – Kalašnjikov AK47.

O njemu, dva citata: "Pomislite na bilo koji konflikt od 1947. naovamo i možete se mirno opkladiti da je barem jedna od zaraćenih strana imala AK47... To starinsko oružje već pedeset godina predstavlja trn u oku Ujka Semu". Pa, u čemu je onda tajna kalašnjikova? Odgovor: "Ako bi se priredilo takmičenje najnekomplikovanijih mašina koje su ikada načinjene, on bi delio prvo mesto s mišolovkom".

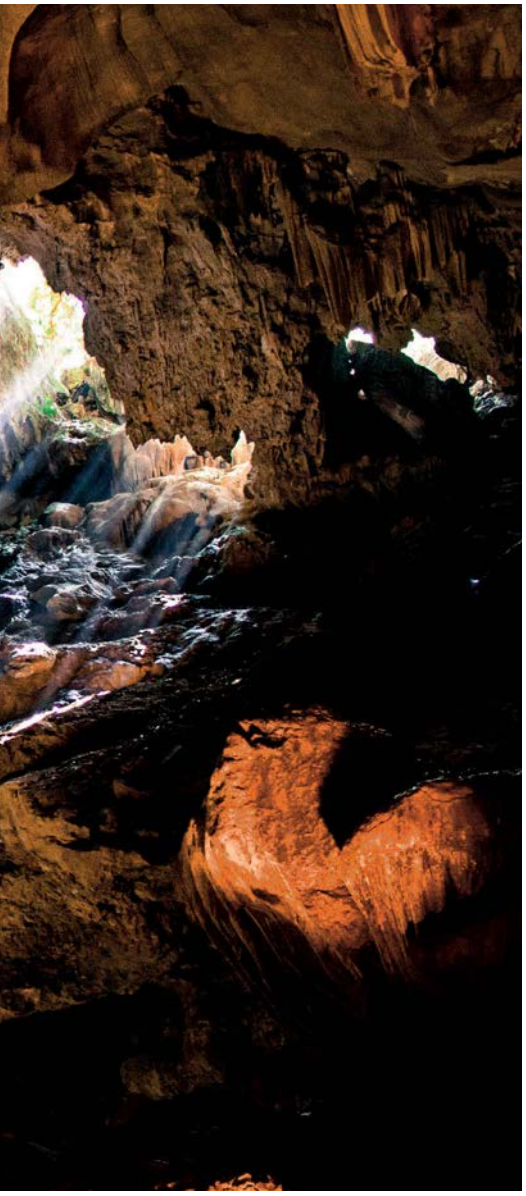
Kameni gen

Nakon što su istraživači sa Instituta "Maks Plank" u Lajpcigu u Nemačkoj uspeli da pročitaju gene sa fosilnih nalaza starih čitavih 400.000 godina, poreklo ljudi još nije konačno razjašnjeno. Naprotiv

"Prikupio sam nešto beleški o čoveku, ali pretpostavljam da ih nikada neću upotrebiti", u februaru 1867, osam godina nakon objavljivanja *Porekla vrsta*, slavni Čarls Darvin (1809–1882) piše Alfredu Volasu, engleskom prirodnjaku koji je uporedo sa njim pionirski doprineo razvoju evolutivne ideje, nudeći mu svoje reference za tadašnje njegovo istraživanje. "Siguran sam samo da se teško može znati da li ove moje beleške o čoveku imaju ikakvu vrednost. Sada se nalaze u stanju haosa. Ima još mnogo toga što bih želeo da napišem, ali nemam snage", piše Darvin, mada će samo četiri godine kasnije smoći dovoljno snage da ovaj materijal u potpunosti iskoristiti i o evoluciji čoveka ne napiše tek jedno poglavlje, kako je u prvi mah priželjkivao, nego celu knjigu naslovljenu *Poreklo čoveka*.

Ovim delom (izuzetno značajnim), nasuprot Volasovim sugestijama, Darvin uvodi ideju seksualne selekcije kao karakterističnog mehanizma zahvaljujući kome nastaju različite vrste ljudi. I pre nego što bude prošlo Darvinovo doba, a i čitav vek nakon toga, širom sveta, a posebno u istočnoj Africi i Evropi, biće prikupljeno obilje paleontoloških nalaza, raznih fosila hominida, koji će potvrditi Darvinovu ideju i osvetliti sliku razvoja ljudskih predaka, od primitivnih

PEĆINA: Zemaljska utroba najstarijih ljudi (levo); neandertalac (gore); hajdelberški čovek (desno gore) i homosapiens (desno dole)
Foto: Vreme

australopitekusa, preko erektusa, do novijih vrsta roda homo, kao što su neandertalci, hajdelbergensisi i sapijensi. Međutim, ako se udubite u detalje i pokušate da na osnovu pronađenih fosila zaista shvatite kako se granalo stablo najinteligentnijih primata u poslednjih milion godina, primetićete kako slika tog razvoja na momente postaje vrlo oštra, a potom se gubi, preliva i odjednom nestaje, te da je i danas vek i po kasnije, u podjednakom stanju haosa kao što su to bile Darvinove beleške.

Evolucija čoveka je, uprkos tome, neupitna. I kad se posmatra gruba slika razvoja primata bez mnogo detalja, put ka čoveku je očigledan. Pre 2,5 miliona godina, bezazleni afrički primati koji su već nekoliko miliona godina hodali po savani (i trčali kad su okolnosti to zahtevale), poznatih kao *Australopithecus afarensis*, u seriji mutacija i pod delovanjem selekcije i genetičkog drifta, transformišu se u novi rod kakav planeta nije imala – reč je o rodu *Homo*, u okviru koga će se pojaviti sve složenije i složenije vrste, da bi pre nekoliko stotina hiljada godina one na kraju evoluirale u ljude. Paleontologija daje jasnu sliku šta se u osnovnim crtama događa i kako se podiže *Homo sapiens*. Čuveni fosilni nalazi sa lokaliteta u depresiji Afar u Etiopiji, stari 195.000 godina, po mišljenju većine stručnjaka predstavljaju najstarije ostatke savremenih anatomskih ljudi.

DREVNI GENI

Pokazuje se da ova opšta slika razvoja ljudskih predaka postaje prilično mutna kad se krene samo malo unazad ili unapred. Uopšte, baviti se tom vrstom drevne forenzike, precizno pratiti korake u razvoju i rekonstruisati koja je tačno vrsta iz roda Homo iz koje je nastala, nije nimalo jednostavno. Poslednjih godina, paleontolozima i antropolozima je u ovom poduhvatu na raspolaganju jedan izuzetno moćan instrument – čitanje i dešifrovanje gena. Sam ljudski genom, zahvaljujući takozvanom molekularnom "časovniku", već otkriva kako se razlikuje više takozvanih haplogrupa koje su se u ogromnim vremenskim periodima premeštale iz jednog u drugi deo sveta.

Zahvaljujući tome znamo da skoro svi moderni ljudi potiču od relativno male grupe lovaca koja je napustila istočnu Afriku da bi potom zavladala svetom. Ova genetička istraživanja, bilo da su zasnovana na praćenju starosti Y hromozoma (muška) ili mitohondrijalne DNK (ženska linija), sve donedavno su nedvosmisleno pokazivala da su se ljudi iz ove regije raselili širom planete, kao i da je najbliži savremeni predak današnjih ljudi živeo od pre oko 60.000 do 140.000 godina. Međutim, prošlogodišnja otkrića pokazuju da je slagalica ljudskog porekla malo složenija. Nedavno otkriće Y hromozoma, koji je star 338.000 godina, pokazalo je kako je genetički Adam znatno stariji od onog u šta je doskora verovala većina genetičara. No, ova novonastala genetička zbrka ipak ne kvari osnovnu sliku – starost *Homo sapiensa* koji je lutao po etiopskim visoravnima je verovatno veća, ali njegov dolazak u Evropu se izvesno dogodio pre oko 60.000-80.000 godina. Nakon tog doba, paleontološki nalazi *Homo sapiensa* nesumnjivo dominiraju u odnosu na primitivnije vrste kao što su neandertalci i hajdelbergensisi. »

KLJUČNA MESTA: Pećina kostiju (Španija) i pećina Denisova (Rusija)
Foto: Vreme

Sa druge strane, moguće je pogledati u genetičku prošlost ne samo ljudske nego i predačkih vrsta – iz fosila nađenih po stotinama nalazišta može se izdvojiti DNK i za svaku otkrivenu drevnu vrstu ljudi analizirati genom, te videti ko je tačno od koga potekao. No, budući da se sa vremenom raspadaju, vrlo je teško pronaći očuvane DNK zavojnice, pa se sve doskora smatralo da ova tehnika ne može da vidi ništa starije od 60.000 godina (a to je upravo ono najzanimljivije, ono što prethodi čoveku). Proteklog decembra se situacija bitno izmenila, nakon što su istraživači sa Instituta "Maks Plank" za evolucionu antropologiju u Lajpcigu u Nemačkoj uspeli da pročitaju gene sa fosilnih nalaza starih čitavih 400.000 godina.

JAMA SA KOSTIMA

Nalazi, objavljeni u časopisu *Nature*, kao verovatno najznačajnije otkriće u 2013, još nisu doneli konačno razjašnjenje dileme ljudskog porekla. Napotiv – čini se da je situacija još komplikovanija nego što se iz čisto morfoloških poređenja moglo naslutiti. Za početak, ispostavilo se da su genetički mnogo bliskije dve vrste koje žive prostorno i vremenski jako daleko, od, na primer, čoveka i neandertalca, koji su delili isti prostor, sve dok ovi potonji nisu iščezli, ili od ljudi bili primorani da iščeznu. Kako je zapravo sve to izgledalo? Koje vrste roda Homo, primitivnih ljudi, poznajemo i kako su uzajamno povezane? Gde su nastajale i kako su se razvijale?

Planina Atapuerka, u provinciji Burgos u današnjoj Španiji je karstna oblast. Kamen i voda su ovde u sadejstvu stvorili veliki broj uvala, jama i pećina. Zbog toga se, tragajući za zgodnim skloništima u negostoljubivom svetu prepunom predatora, prvi evropski primerci roda Homo nastanjuju u ovoj oblasti još pre 1,2 miliona godina. To je takozvani *Homo heidelbergensis*, vrsta ljudi u proseku visokih 1,7 metara, teških oko 65 kilograma i sa glavom (i mozgom) bitno većim od onog koji će imati moderni čovek.

Na Atapuerci, u dubokim, bezbednim karstnim jamama, ova napredna vrsta zadržava se generacijama kroz hiljade i hiljade godina. U pećinskoj tami, hajdelbergensisi se sporazumevaju razaznatljivim kliktanjem, a izvan nje love i koriste kameno oruđe. Neke jedinke umeju da obrade svoj alat i čak ga ulepšaju oker pigmentom. Žive kratko i umiru na nogama. U jednoj od pećina, duboko pod zemljom, u jami koju će ljudi mnogo, mnogo kasnije nazvati Jama sa kostima (*Sima de los Huesos*), hajdelbergensisi sahranjuju svoje mrtve. Prolaze kroz duboki, tesan tunel i u suvoj, kamenoj odaji odlažu ostatke svojih saplemenika. Uz neke od leševa odlažu i kamene sekire oker boje. To se događa bez posebnog obreda, ali predstavlja jedno od prvih sahranjivanja. Hajdelbergensisi izlaze iz pećinske jame i penju se nazad kroz tunel.

TREĆA VRSTA

Punih 400.000 godina kasnije, istim putem će prolaziti arheolozi. Nakon što su istražene brojne druge podzemne lokacije na Atapuerci, od 1997. arheolozi isputuju i Jamu sa kostima. Ovde se pronalazi 28 očuvanih skeleta *Homo heidelbergensis*, što danas predstavlja najveće nalazište ove vrste na svetu. I upravo će jedan od ovih fosila, odlično očuvan u dubokoj pećini, poslužiti istraživačima sa Instituta "Maks Plank" za evolucionu antropologiju u Lajpcigu u Nemačkoj da pogledaju u istinsko poreklo ove vrste. U istraživanju koje je predvodio španski naučnik Svante Pabo, izdvojen je deo DNK iz kosti natkolenice (*femur*), koji je, mada star 400.000 godina, bio dovoljno očuvan za analizu. Analiza mitohondrijalne DNK, dakle ženske linije, pokazala je da *Homo heidelbergensis* nije preterano blizak ni čoveku, a ni vrsti koja će vladati Evropom pre njega – neandertalcu, već jednoj trećoj, sasvim udaljenoj vrsti – takozvanim denisovljanima.

Nalazište Denisovo se nalazi hiljadama kilometara daleko od pećina u Španiji, na planini Altaj u Sibiru, u današnjoj Rusiji, što je mesto u potpunoj divljini, punih 150

kilometara udaljeno od najbližeg grada Barnaula. No, i ova je podzemna struktura, smeštena na platou iznad reke Anuj, desne pritoke reke Ob, takođe karstna pećina. U njoj je pronađeno oko tridesetak fosila primata, za koje se smatralo da su povezani ili sa neandertalcem ili sa prvim ljudima. No, genetičko istraživanje iz 2010. godine je, međutim, pokazalo da je reč o trećoj vrsti. Tom prilikom je analiziran deo DNK star 41.000 godina sa ovog nalazišta koji je specifično izdvojen iz komadića prsta, pa pojedini naučnici govore o njemu kao o "DNK bez fosila". Ispostaviće se da je sličnost baznih parova u ovoj DNK sa neandertalcima velika, ali da postoji i sličnost sa ljudima, no da se može govoriti o posebnoj vrsti.

I sada se, samo tri godine kasnije, pokazuje su ovi daleki "sibirksi" hominidi u srodstvu sa *Homo heidelbergensisom*, drevnijim precima ljudi i neandertalaca. Moguće je da neandertalci i denisovljani potiču od starijeg zajedničkog pretka, *Homo antecessora*, od koga su se razdvojili pre 700.000-400.000 godina, kao i da su se od istog pretka odvojili i hajdelbergensisi. Uz to, uopšte nije isključeno ni da su se ove tri vrste uzajamno ukrštale.

DOLINA NEANDER

Kad je reč o neandertalcima, njihovi fosili su otkriveni još 1856. u dolini Neander u današnjoj Nemačkoj, po kojoj su i dobili naziv. Zanimljivo je da se u to doba dolina na nemačkom zvala *Neanderthal*, po lokalnom svešteniku Neanderu, a da je *thal* označavalo dolinu, no, kad je reforma nemačkog jezika izbacila *h* iz reči *thal*, neandertalci su zadržali isti naziv *Homo neanderthalis*. Po raširenom shvatanju, neandertalci su se u ljudskoj evoluciji kao posebna vrsta pojavili pre oko 500.000 godina i nastanjivali su oblasti u Evropi i Južnoj Aziji.

Neandertalci su sa ljudima počeli da žive nakon što su se ovi doselili iz Afrike u Evropu. Donedavno se isključivo smatralo da su neandertalci bili znatno manje razvijena rasa od *Homo sapiensa*. Naučnici su smatrali da su alatke koje su pronađene na neandertalskim lokalitetima zapravo potekle od ljudi i da su od njih naučili da se služe tehnologijom, da obrađuju predmete i da love sa oružjem. Naučnicima je na osnovu rasporeda nalazišta poznato da su već pre oko 42.000 godina neandertalci i ljudi u većem delu severne i centralne Evrope živeli uporedo, ali je na jugu opstajalo više zajednica neandertalaca koje nisu imale nikakav kontakt sa čovekom, jer on nije živeo u blizini u to doba. Ovi južni neandertalci se inače nazivaju uluzijanci.

No, genetička istraživanja neandertalskih fosila pokazuju da je ljudima i neandertalcima čak između 99,5 i 99,9 odsto DNK bilo zajedničko, a jedna prošlogodišnja genetička studija je čak pokazala da nema sumnje kako su se ove dve vrste uzajamno ukrštale. Zbog toga danas praktično svi ljudi u sebi sadrže i neandertalske gene. Neandertalac je svakako najbliži rođak koga je čovek imao tokom evolucije. No, analiza DNK kosti iz španske pećine pokazuje da je ova porodica očigledno brojnija. I mada ova vrlo složena veza ljudskih predaka zadaje novu glavobolju paleontolozima, nema sumnje da bi ovakvi nalazi samog Darvina vidno obradovali. Jer, posmatrano sa strane, šarolikost vrsta je najveća tekovina evolucije. ¶

SLOBODAN BUBNJEVIĆ

Pogled u tradiciju

Prvo je bio samo slikar što na platnima beleži etnografiju, onda je počeo sam da skuplja zaboravljene predmete, alate i mašine, onda je u pauzi putovanja bio graditelj, sada je ostao sve to, ali dodao još jednu funkciju: kustos Muzeja hleba

Od kad ga znam, a znamo se više od tri decenije, bio je vazda u pokretu. Nesvrtljiv na jednom mestu, mada se svuda uvek vraćao.

Jednom nedeljno, i leti i zimi, i po kijametu, i paklu kad se gume puše, sedao je za volan, samo da bi s prijateljima u "Smederevu" pio vino, "slušao vetar i pijanino". Jedne godine uzjahao je bicikl, pa sa slikom "Jeremija na biciklijadi" došao do Beograda

Od slikanja je napravio dinamičnu disciplinu: obišao hiljade kilometara u ladi nivi; dospeo i do poslednje zabiti ove naše Srbijice; eto samo da bi na platnima ovekovečio nacionalno blago što nestaje. "Ja nisam nikakav nadrealista, nisam ni naivac. Ja sam jednostavno etno-slikar!"

Zidanje kuće za njega nije bio zadatak; činilo se tako samo kad je u Pećincima napravio najveću kulu, toliku da s vrha može pogledom da se okruži ceo Srem; to je proces koji neprestano traje. Gotovo sam siguran da ako vas put tamo nanese prvo ćete se sudariti s mešalicom i pripremljenim građevinskim materijalom.

Ako ga slučajno sretnete, bićete u dilemi ko je taj čovek: dugačka kosa odaje vremešnost hipi generacije, brada umetnika, odelo težaka, ruke građevinca.

Jeremija.

Čovek koji je na svom imanju napravio prvi privatni muzej u koji svraćaju autobusi s učiteljicama i mališanima koji bi da nešto saznaju. Sve što je platnima zaradio, uložio je u neverovatnu zbirku mašina i alata za setvu, žetvu, mlevenje i pečenje. Od gipsa je pravio verne replike obrednih hlebova. Nisam ni pojma imao koliko ih je.

Nisam ni znao da on ne putuje samo da bi na platnima nešto ovekovečio, on je prilježno skupljao etnografske predmete, oruđa, mašine. Početkom devedesetih kolekciju je predstavio javnosti. Tako je rođen muzej.

Dakle, došlo je vreme da se odmori, uživa u blagodetima onoga što je napravio.

Foto: Jeremija

To može da pomisli samo neko ko ga ne poznaje. Muzej je postajao sve veći, zbirka sve obimnija. Sada ima oko dve hiljade eksponata, izloženih na 1200 kvadratnih metara u tri celine: geografska, arheološka i likovna.

Etnografska: zbirka oruđa za obradu zemlje, transportnih sredstava, predmeta za preradu pšenice i kukuruza, predmeta za mešenje i pečenje hleba, predmeta za pripremanje hrane, naravno već pomenuta zbirka obrednih hlebova.

Arheološka: praistorijska i antička zbirka. U praistorijskoj je zbirka oruđa za obradu zemlje, žrvnjeva i posuda za čuvanje žita. Antičku zbirku čine oruđa za obradu zemlje iz rimskog doba.

U likovnoj zbirci nalaze se slike i crteži slikara Jeremije.

U okviru muzejskog kompleksa je

MUZEJ: Hlebovi i modle

furuna za pečenje hleba, ognjište i crkva posvećena hlebu.

Zbog njegovog uticaja na koncepciju muzejske postavke kao i praktičnog angažovanja na realizaciji kroz celokupan muzejski kompleks provlači se ideja o Muzeju kao o još jednom Jeremijinom umetničkom delu. Kao što su prvo nastale slike sa ikonama i obrednim hlebovima, onda gipsane replike, što je sve preraslo u muzej. To jeste Jeremijino umetničko delo.

Ovaj muzej, po mnogo čemu jedinstven, od osnivanja privlači pažnju najšire publike. Zamišljen kao mesto bez ograničenja, poput ateljea, otvoreno za svakoga, mesto gde možemo da slušamo druge, ali i da razgovaramo i međusobno i sa samim umetnikom; tu praksu uspeva da zadrži do danas. Doživljavajući muzej kao mesto gde je svako dobro došao, bez obzira na sredinu iz koje potiče, bez obzira na svoju kulturu i stepen obrazovanja, Jeremija pokušava da ostvari svoju viziju o muzeju kao o jedinstvenom mestu jedne sredine. Jer, kako kaže, "muzej je kao živi organizam koji se stalno menja, usavršava, preoblikuje i obnavlja, koga čine predmeti ali i ljudi – kako oni koji rade u njemu tako i oni koji ga posećuju. Iako drugačiji, Muzej hleba na svoj specifičan način informiše ljude o značaju sopstvenog nasleđa i o muzejskoj delatnosti uopšte, što je i njegova misija."

Izloženi predmeti pričaju priču o hlebu i načinu na koji se on dobijao u Srbiji nekada, o njegovom značaju i simbolici ali i o ljudima, običajima, načinu života u prošlosti. Predmete je moguće direktno dodirnuti a određen broj eksponata postavljen je tako da se njihovo funkcionisanje može demonstrirati. Kroz demonstracije, predmetima se, bar na trenutak, vraća njihova nekadašnja funkcija a posetiocima se, uz zaglušujući zvuk ručne vršalice, krunjača i žrvnja koji melje, nudi autentičan doživljaj.

U Muzeju postoji biblioteka sa knjigama, katalozima i časopisima, ostala neknjižna građa. U okviru muzejske biblioteke poseban segment čini Biblioteka sv. Jevrosima sa zbirkom kuvara. Izdavačka delatnost nije bez značaja: štampaju se vodiči, katalozi, posebna izdanja i, naravno, reprodukcije Jeremijinih slika.

E, sad kad se to dvoje poveže, ima li ičega logičnijeg do da jedna knjiga recepata za razne vrste hlebova bude ilustrovana njegovim slikama. Na kraju, uverio nas da smo još po nečemu jedinstveni na svetu. Imamo Muzej hleba. Zato ne čudi da malo-malo pa na raznim televizijama čujem kako su autobusi puni đaka, na ekskurzijama upoznavanja naše lepe otadžbine došli i u Pećince. Jeremija je tako od ovog mestašca poznatog samo Sremcima, napravio turistički centar. Samo Jeremiji hvala što nam dozvoljava da zavirimo u tradiciju. Uprkos svemu.¶

MIKA DAJMAK

Čovek za svačija vremena

Savetnikove tajne na javnoj sceni, Vreme br. 1197

Portret savremenika: Oliver Antić

Savetnikove tajne na javnoj sceni

Pitanje svih pitanja jeste šta je zapravo posao Olivera Antića. Da li je on Nikolićev čovek za prljave poslove? Ili čovek koji se oteo kontroli, pa za svoj grof, iz razloga koji nemaju veze s Nikolićem, ratuje sa Vučićem? Da li je plaćen za pravne savete? Ili za vanustavne procese i vaninstitucionalne presude

Funkcija savetnika predsednika dovoljan je razlog da prof. Oliver Antić ne treba da bude žrtva medijske blokade. Ovih dana mediji su se njime uglavnom bavili kao članom i funkcionerom SNS-a koji je izašao iz stranke. Neposredno pre toga, o njemu se manje-više pisalo kao o nosiocu štafete koji je utrčao na Pravni fakultet i tamo, kao dobar đak pokojnog profesora Kurdulije, prepoznavao "negativne pojave" i još davnih sedamdesetih uvodio red. To je, inače, i nipošto samo na Pravnom fakultetu, bilo vreme uvođenja reda u već pomalo razbarušenom i razvaljenom samoupravnom socijalizmu posle 1968, a naročito posle Ustava iz 1974. godine. I da ne beše onog Domagoja Margetića, i celog tog političkog trilera oko dešavanja unutar SNS-a, gde je neupućenome teško dokučiti ko su bili lopovi a ko žandarmi, možda se niko ne bi ni setio Pravnog Savetnika. A taj profesor, kao nekakva paradigma "vaninstitucionalnih procesa" i "vaninstitucionalne pravde" (T. Skrozza) zaslužuje da se na njega podseća s obzirom na njegov višegodišnji doprinos uvođenju reda i poštovanju zakona, i njegov humanizam koji kao predsednik Komisije za pomilovanja predsednika države ispoljava prema čoveku koji je pravosnažno osuđen na 40 godina za teška ubistva.

Tamara Skrozza je prikupila i pedantno popisala razne njegove izjave, stavove i postupke iz nezaboravnih devedesetih. Dopunila bih, da se ne zaboravi, njen spisak sa još nekoliko podataka i jednom ispravkom: pored pomenutih profesora, Vladimira Vodinelića, Vesne Rakić-Vodinelić, Vojina Dimitrijevića i Dragora Hibera, ali ne i Koste Čavoškog, dekan Oliver Antić je najurio i prof. Dragoljuba Popovića, koji je pet, šest godina kasnije imenovan za sudiju Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu. Desilo se to imenovanje 2004, što je propust koji bi danas bio nezamisliv. Savetnik predsednika to bi svojim nespornim autoritetom sigurno sprečio. Izgleda da ćemo po isteku Popovićevog mandata 2014. u tom sudu ostati bez sudije iz naše zemlje, jer su se nenadležnim za predlaganje njegovog naslednika proglasili kako Ministarstvo za spoljne poslove tako i Ministarstvo pravde, iako je Srbija proporcionalno broju stanovnika na vrhu top-liste predmeta koji se nalaze pred tim sudom. Biće da nema odgovarajućih kadrova, bar ne među politički podobnim, a za političku podobnost, nekad klasnu a posle nacionalnu, prof. Antić je izuzetan višedecenijski stručnjak.

Dalje, sa Pravnog fakulteta pod upravom Olivera Antića tada, 1998. godine, izbačeni su i prof. Mirjana Stefanovski, asistenti dr Milica Delević i dr Goran Svilanović. Zgroženi, Fakultet su svojom voljom napustili i prof. Gaša Knežević i dr Vladimir Đerić. Njihovi kasniji profesionalni uspesi, za koje sigurno nije zaslužan savetnik predsednika, poznati su i srećom do njih ne može više da dopre njegova duga ruka vaninstitucionalnih procesa.

Još je jednu tajnu na javnoj sceni pomenula Tamara Skrozza. I tu, nažalost, nemam nijedan sasvim proveren podatak da dopunim njen tekst. Profesor Antić je u aferi "Indeks" bio među profesorima osumnjičenim da su naplaćivali ispite. Godine 2010. ta je afera pometena pod onaj ogromni tepih, koji greje i od političkih i vremenskih nepogoda štiti mnoge aktere naše permanentne takozvane borbe protiv korupcije. Znamo ko je ubio Liberti Valansa (ali to je ipak samo film, fikšn), ali nikad nećemo saznati ko je ubio Džona Kenedija, ko je bio inspirator ubistva Zorana Đinđića, Slavka Ćuruvije, sudije Simeunovića... Stajem ovde, suviše je dugačak taj sumorni, sramotni spisak. Ali bojim se da nikada nećemo, u poređenju sa svim tim ubistvima, saznati čak ni jednu tako sitnu stvar – ko je i zašto zataškao aferu "Indeks" i ulogu pravnog savetnika u njoj. Bilo je to, podsećam, godine 2010. Ima li novinara-istraživača koji bi mogli da utvrde ko su bili tužioci, čime im je prećeno, koja je bila cena? Gubitak posla ili uspešno obavljen test iz političke podobnosti?

Kaže na kraju svog teksta Tamara Skrozza da joj se čini da vreme Olivera Antića tek dolazi. A ja mislim da nikad nije ni prošlo. Takvi kao što je savetnik predsednika ljudi su za svačija vremena. Namerno ne kažem "za sva" da ne bih uvredila one koji jesu ljudi za sva vremena – za razliku od Olivera Antića.

BRANKA DIMITRIJEVIĆ

ZORAN STANOJEVIĆ

Sedam saveta za preživljavanje na društvenim mrežama

Nemojte pisati ono što ne biste voleli da vidite na naslovnoj strani tabloida (uz svoju sliku). Pre nego što nešto objavite razmislite o mogućim posledicama. Mnogi anonimci proslavili su se zahvaljujući svojim glupostima, o pogrešnim tvitovima javnih ličnosti da i ne govorimo.

Ne uključujte se aktivno na društvene mreže ako niste u stanju da sednete za volan. Baš kao i u saobraćaju, dekoncentrisanost i loša procena na društvenoj mreži mogu imati trajne posledice. Ako ste popili ili ste besni, premoreni ili pod dejstvom "supstanci" klonite se i tastature i volana.

Sve što napišete i postavite čitaće i gledaće najpre i najviše oni kojima to nije bilo namenjeno. Nemojte nikada pisati ili podržavati ono što nekome ne biste rekli u lice. Bilo da je reč o šefu, sadašnjem ili potencijalnom, poznaniku ili javnoj ličnosti. Ako i ne bude to video sam, uvek će se naći neko da mu na to vaše ponašanje ukaže kada vam to bude najmanje odgovaralo. Glupo je kajati se zbog toga što ste samo hteli da se dopadnete ili priključite gomili. Ona se brzo raziđe, a vi ostajete sa svojim lajkovima, retvitovima, favoritima i pogrešnim "prijateljima". Neželjenim i neizbrisivim, jer ih neko čuva u svom pamćenju i kada ih uklonite sa profila. A vi ostajete zbunjeni njegovim prezirom.

Ne prepuštajte drugima da pišu vaše statuse ili tvitove. Ovaj savet ima dva pravca. Oni koji izbegavaju da koriste društvene mreže koristiće ih indirektno. Preko svojih prijatelja ili kolega koji će postavljati zajedničke fotografije ili ih pogrešno citirati i predstavljati. Drugi pravac su oni (najčešće javne ličnosti) koji angažuju druge da pišu i objavljuju u njihovo ime. Ako treba da ispaštate zbog greške, bolje je da ste je sami napravili, nego da vam pripisuju tuđu, to jest iznajmljenu. Još gore ako je napravljena jer vas asistent ne poznaje dobro pa napiše nešto što vi ni u ludilu ne biste.

Budite ono što jeste, ne predstavljajte se lažno, naročito ako nastupate pod svojim imenom ili prepoznatljivim nadimkom. Nemojte davati medicinske ili pravne savete ako niste lekar ili pravnik. Isto važi i za popravku kompjutera ili automobila ili asistiranje pri parkiranju u realnom svetu. Društvene mreže su dušu dale da se na njima predstavimo boljim i pametnijim nego što jesmo, idealnim takoreći. Da se pozivamo na školu koju nemamo i znanja i veštine koje ne posedujemo. Pre ili kasnije (uglavnom pre) nađe se neko da nas podseti na to.

Imajte razumevanja za druge, ljudi na društvenim mrežama skloni su preterivanju i kada vas hvale i kada vas kude. Nemojte biti preoštri prema drugima kada mislite da greše ili vas vređaju, direktno ili ne, pa se možete nadati da će i oni biti blaži prema vašim radikalnostima. Ovo je hrišćanski savet koji ne daje spektakularne rezultate već dve hiljade godina, ali nije loše ponoviti ga.

Priznajte grešku, brisanje nije dovoljno. Na internetu je nemoguće nešto potpuno izbrisati, uvek se pojavi neka memorija u kojoj se to, neželjeno, čuva. Brisanje bez priznanja znači da biste da izbegnete posledice, ali ne i da prihvatite grešku. Što glupost produbljuje. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	Beograd [kurirom]	Srbija [poštom]	kontinentalna Evropa [površinskom poštom]	ceo svet [avionom]
6 meseci	4650 din	4400 din	75 EUR/99 USD	115 EUR/149 USD
12 meseci	9300 din	8800 din	150 EUR/199 USD	230 EUR/299 USD

INTERNET IZDANJE

6 meseci	bez PDF-a	sa PDF-om
Srbija	950 din	1500 din
svet	16 USD	24 USD

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. Zabranjeno je da više lica upotrebljava isti nalog. PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku I ZABRANJENO GA JE DAVATI TREĆIM LICIMA bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite na adresu **VREME, Trg Republike 5, Beograd,** ili faksom na broj 011/3238-662, sa naznakom za šta je uplata izvršena (pretplata za štampano/internet izdanje ili knjiga).
Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Sve dinarske uplate treba izvršiti u korist NP VREME **isključivo na račun 160-302538-91**. Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se naplaćuje u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS.
Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** pomoću kreditne kartice, (cena u USD), kojom prilikom će se stanovnicima zemalja članica EU zaračunati i dodati odgovarajući PDV ili direktno na naš devizni račun – podatke možete naći na internetu na *www.vreme.com/pretplata*. Šestomesečna pretplata na štampano izdanje podrazumeva 26, a godišnja 52 broja. Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski od dana otvaranja naloga.

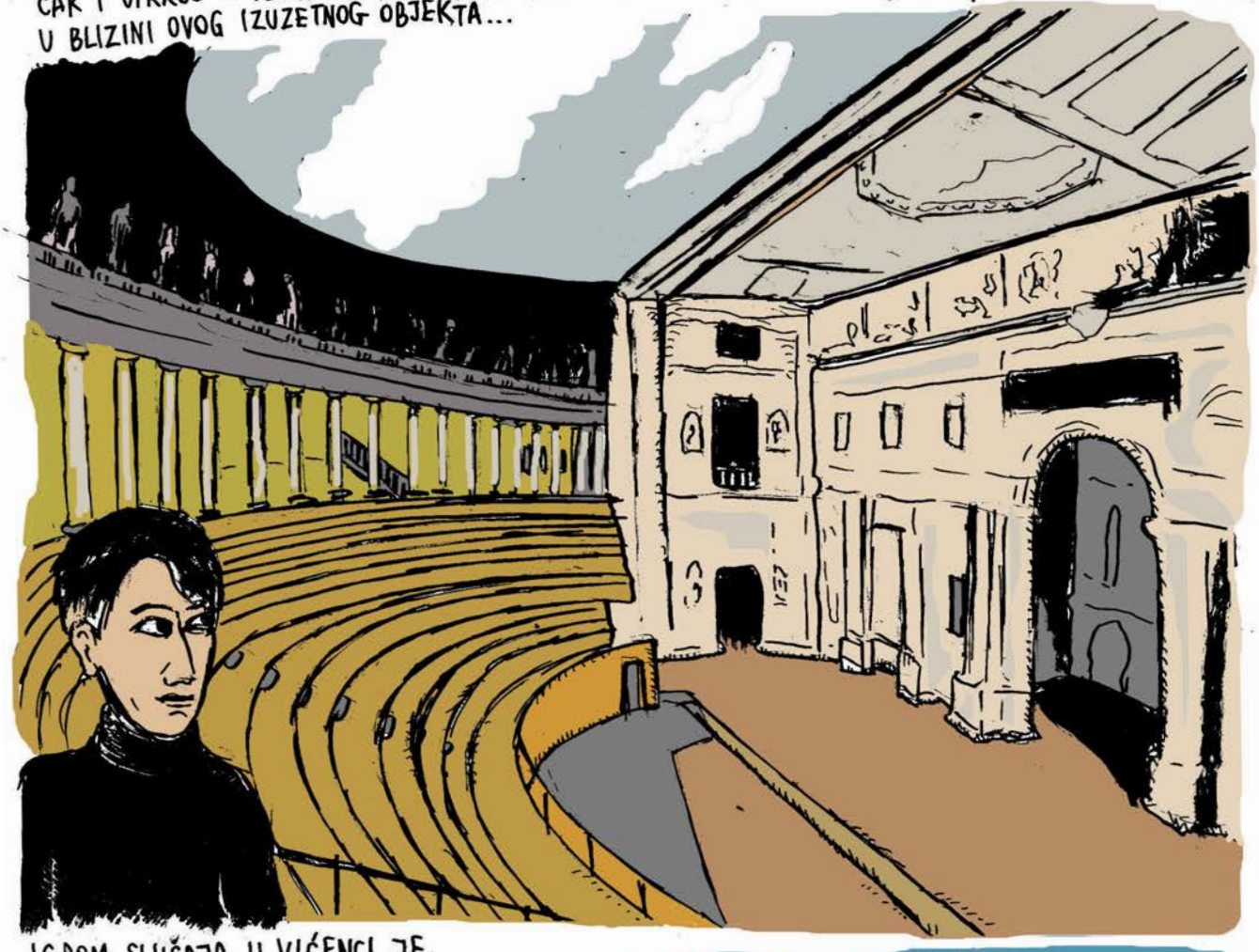
DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

VICENZA

ALEKSANDAR ZOGRAF

SKORO SVAKI GRAD U ITALIJI POSEDUJE NEKAKVU SPECIFIČNOST – VIĆENCU KRASE ZGRADE KOJE JE PROJEKTOVAO RENESANSNI ARHITEKTA **ANDREA PALLADIO**. MOŽDA NAJUPEČATLJIVIJA JE POSLEDNJA GRAĐEVINA KOJU JE ZA ŽIVOTA PROJEKTOVAO, "**OLIMPIJSKI TEATAR**" (TEATRO OLIMPICO), GRAĐEN 1580.–1585., I ZAVRŠEN NAKON SMRTI ARHITEKTE. BILA JE TO PRVA ZGRADA, NAKON MNOGO VEKOVA, JOŠ OD ANTIČKIH VREMENA, NAMENJENA DA SLUŽI ISKLJUČIVO KAO **POZORIŠTE**. IRONIJOM, NAKON PRVE PREDSTAVE – SOFOKLOVOG '**CARA EDIPA**', TEATAR JE PRESTAO DA FUNKCIONIŠE, SVE DO DEVETNAESTOG VEKA. IPAK, SPEKTAKULARNA SCENOGRAFIJA ZA OVU PREDSTAVU PREŽIVELA JE SVE DO NAŠEG VREMENA, ČAK I UPRKOS SAVEZNIČKOM BOMBARDOVANJU ZA VREME II SVETSKOG RATA, KADA JE BOMBA PALA U BLIZINI OVOG IZUZETNOG OBJEKTA...

IGROM SLUČAJA U VIĆENCI JE, NAKON RATA, STACIONIRANA AMERIČKA VOJNA BAZA, ŠTO JE PRATILO STALNO UVEĆANJE BROJA VOJNIKA I PRATEĆEG OSOBLJA. DANAS JE U TOM GRADU SMEŠTENO OKO 12 000 AMERIKANACA, ŠTO JE 10% OD UKUPNOG BROJA STANOVNIKA VIĆENCE. ZA LOKALCE, NAROČITO AKTIVISTE ANTIMILITARISTIČKIH ORGANIZACIJA, TO JE POVOD ZA ORGANIZOVANJE PROTESTA. NAKON POPLAVE NOVEMBRA 2010., KADA JE JOŠ JEDNOM UGROŽENA OBLAST U BLIZINI OLIMPIJSKOG TEATRA, KRUŽILE SU GLASINE DA JE TO BILO POVEZANO SA UBRZANOM I NEKONTROLISANOM IZGRADNJOM NOVOG DELA AMERIČKE BAZE...

BILO KAKO BILO, U VIĆENCI JE AMERIČKA VOJNA KOLONIJA IZNIKLA UPADLJIVO BLIZU SAMOG GRADSKOG JEZGRA. U JEDNOM ČLANKU, INAČE OBJAVLJENOM U AMERIČKOM LISTU, STOJI DA "TURISTI RAZMIŠLJAJU O ITALIJI KAO O ZEMLJI RENESANSNE UMETNOSTI, STARINA IZ RIMSKOG PERIODA, ALI I DOBRE HRANE, A TEK MALOBROJNIMA PADA NA PAMET DA JE TO TAKOĐE ZEMLJA AMERIČKIH VOJNIH BAZA".

U BLIZINI BAZE JE ZABRANJENO FOTOGRAFISANJE, I SVUD JE POSTAVLJEN VIDEO NADZOR...

U STVARI, VEROVATNO SU I SAMI AMERIKANCI SVESNI VLASTITE SKLONOSTI DA OD SVEGA PRAVE PREDSTAVU. NEKIM UDESOM, BAŠ U VREME MOG BORAVKA U VIĆENCI JE GOSTOVAO I AMERIČKI CIRKUS, KOJI SE REKLAMIRAO PLAKATIMA NA KOJIMA JE PREDSTAVLJEN TIGAR, AZIJSKI TIGAR, RAZUME SE. PITAO SAM SE I DA LI JE CIRKUS UOPŠTE AMERIČKI, ILI JE TO SAMO IME, ALI U ERI GLOBALIZACIJE TAKVA PITANJA SU VALJDA SUVIŠNA...

Kujna

Kujna, danas najvećma letnja, ima šporet na drva. Ako se iz nje loži i prosta peć, onda je ona prava. Tu je obavezno i prič, ma bio on tek zapećak, il' ceo banak, il' neka klupa nuz pećku il' šporet. Uz krparu na priču, o autentičnosti kujne obavezno svedoči i kredenac čije ožuljane ivice govore o njegovom veku. Ako već nije u špajzu, tu je i neka stalaž(ij)a kojoj su generacije domaćica već odavno dužom naheklale il' izšlingale suknjice sa voćem na caknama.

Higijenski minimum na sudoperi – ako je uopšte ima! – jeste kalup domaćeg sapuna i kudeljna krpa. Ako u kujni nema česme, tu je neko astalče, a na njemu vanglica il' lavor. Nuz njega je obavezno i kanta: ona crvena il' plava na bele tufne, čiji je poklopac ujedno i lonče.

Kujna se svake godine u proleće kreči u neku zahvalnu boju. Zna se zvati i moler da valjkom udari kakvu čestu mustru koja sakriva fleke kad kuvanje prsne. Prljave stvari, poput sanduka sa ogrevom, metle i obuće, uvek stoje nuz vrata. Kad danas na njenom podu ugledam pomodni linoleum sa modernom šarom, sve čujem mâjku:

"Patos u kujni ne mož' biti olajisani il' neki fini. Taj s' ne mož' čestito oprati tak' das' ne vidi prljež."

Iz nekog kutka obavezno viri još par kujinski' znamenja: veš lonac, šerpa za pekmez od dvaes' litri i malko već olupana, emajlirana vangla. Sve je to zgodno i ako kuća nema kupatilo, naročito zimi: lonac i šerpa za grejanje vode, a vangla za kupanje. Ukućana, dabome, al' ponekad, kad bâba ne vidi, i kučića.

Velika, okrugla tepsija za česnicu i vasilice obično je zadenuta negde za kredencom, zajedno sa daskom za mešenje i oklagijom. Drvena kujinska obeležja čine još i pasirka za paradajz sa rebrastim valjkom i trbušastim, sitno bušenim, plekanim dnom, a nuz nju je po pravilu i veliko rende. Tu je negde i kamen, kojim se leti podupiru vrata, a zimi pripušava kiseli kupus. Slatki pribor, bome, jednako nije za svakidanom. Džinovske varjače za pekmez, malko zagorene i skoro crne na donjem kraju, kao i patinom prekrivene modle za kitnikez raznih oblika, nadživele su bar tri generacije reduša. Slani komplet je onaj na čelu sa mešajicom za čvarke i obarinu. Na dnu kredenca on čeka disnotor, il' kakvu drugu celodnevnu mesarsku razonodu od koje uvek nagrajša po koji primerak krupnije sermije. Mesarski noževi ne pikaju se bez satare i dve pratilje: mašine za mlevenje mesa i one za punjenje kobasica. Ako ranjenik – a može i ćurak! – bude malko jači, sikirica je ionako u šupi, baš kao i tučana katlanka. Zna se red: sve mora biti narihtano i na svom mestu jer mož' već sutra ustrebati.

Deo kujne bio je i stari, braonski Tesla, ali ga je ubrzo, otprilike onda kada su u modu ušli tranzistori, zamenio plastični Grundig, isti onaj kom su od česte upotrebe otpala vratanca.

"Ta, otac vas dečji, sam' štete od vas! Imate onaj ujkin... Kak' se zove? Gramafon! Što sad trebadu i kasetle? Ma, ništa to više nije solidno napra'ljeno. Kak' ću ja sad slušati *Veselo veče*?" besnio je deda.

Kujna je takođe bila jedino mesto u kući u kojoj se pomno prati kada se nešto (u)radi, al' sve polagano. Dokoni članovi domaćinstva, rođaci il' komšije redovni su kujinski inventar kom ništa ne promakne. Strateški položaj za zazjavanje i olajavanje svake vrste u kujni im je savršen: kroz nju ionako svi prolaze kad nekud krenu. Pogotovo ako je izvesno da će usput moći da prikored ćape i neku đakoniju koju je neoprezna domaćica zaboravila na vidnom mestu.

Kujna je oduvek imala i svoje vreme, a jedino što u njoj nikada nisam spazila, niti je bilo kome usfalilo, bili su sat i kalendar. Znalo se: rano ustajanje – rano i leganje. To je bilo više nego dovoljno. Svako doba u kujni ionako se pozna po mirisu.

Jutarnji miris je onaj garavi, kad cug na šporetu omane, pa dim pokulja u rikverc i pridavi sve naokolo. Osim što tera suze na oči, ovaj specijalni efekat domaće pirotehnike, praćen pucketanjem granja dok se vatra razgoreva, svojim mirisom i zvukom najavljuje fruštuk:

"Slanine, 'leba, luka i čaja," veli sitna čeljad još krmeljivi' očiju, sve njuškajući baku dok ih, još čvrsto zakopčana u pršnjak i povezane glave, onako tople oblači ispod dunje.

Šporet cele godine svakako gori, pa se u kujni onda(k) uvek kuva sve ono što traži vremena i što celu kuću ionako zamiriši: sarma, pasulj, punjene paprike, sekei gulaš, paprikaš, đuveč i guste, zimske čorbe. Tu se, bome, i mesi i peče sve ono za šta treba puno brašna, velika daska i oklagija, a naročito pustog, fizičkog truda: ukiselo testo svake fêle i trired godišnje obavezno i po dva kolača. Jedan za kuću, a drugi kumu da se nosi, da se kako dolikuje čestitaju najveća crvena slova.

Sve iz kujne odma' se pozna. Lerna na tom šporetu najbolje suši puslice. Samo na tom astalu torta se nafiluje na vaservagu, da se prikonoć dobro stegne i ne stoji ukrivo. Al' kad ustreba – daleko bilo! – mesi se u kujni i ona druga pogača, za pokojne. Valjda tako i priliči kad jedino iz kujne miriši na dušu. ¶

ANKICA DRAGIN

MESSER
Gases for Life

Naši Gases for Life uvek su tu da upotpune atmosferu, baš kao vino i muzika. Omiljena kombinacija penušavog vina sa jagodama ne bi bila moguća bez ugljen-dioksida (CO_2), koji se koristi za gaziranje pića i uzgoj jagoda i cveća u plastenicima, dok se kiseonik (O_2) koristi u proizvodnji stakla ili hartije.
Za reparaturno zavarivanje metalnih delova, naši inženjeri Castolin programa koriste argon (Ar) kao zaštitni gas ili specijalne gasne smeše poput Inoxline, Aluline ili Ferroline.

www.messer.rs

...jer ono predstavlja vašu zdravstvenu knjižicu u inostranstvu.

Iznenadni zdravstveni problemi ili splet okolnosti mogu poremetiti vaš boravak u inostranstvu i izložiti vas visokom trošku zdravstvenih usluga.
Samo jedan lekarski pregled može vas koštati i preko sto evra!
Uz minimalno ulaganje, polisa Delta Generali međunarodnog putnog osiguranja vam pokriva troškove lečenja usled nezgode, bolesti, neodložne hirurške intervencije i hospitalizacije na destinacijama van granica naše zemlje.

Zato je veliko pitanje da li sebi možete da priuštite život bez osiguranja? Važno je da znate da uvek možete da birate.

kontakt centar: 0800 222 555 | www.deltagenerali.rs